

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
2023 ОНЫ ХАВРЫН ЭЭЛЖИТ ЧУУЛГАН

2023 ОНЫ 06 ДУГААР САРЫН 29-НИЙ ӨДӨР, ПҮРЭВ ГАРАГ

ХУРАЛДААНЫ ТЭМДЭГЛЭЛ

НЭГДСЭН ХУРАЛДААН

ХУРАЛДААН ЗОХИОН БАЙГУУЛАХ ХЭЛТЭС

Та хуралдааны тэмдэглэлийн цахим хувьтай дараах
QR кодыг уншуулан танилцах боломжтой.

НЭГДСЭН ХУРАЛДААНЫ ТЭМДЭГЛЭЛИЙН АГУУЛГА

2023 оны 06 дугаар сарын 29-ний өдөр, Пүрэв гараг

Хуралдааны тэмдэглэлийн агуулга	1
Хуралдааны товч тэмдэглэл:	2-62
Хуралдааны дэлгэрэнгүй тэмдэглэл:	63-171
1.Төмөр замын тээврийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд /Засгийн газар 2023.01.10-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, анхны хэлэлцүүлэг, үргэлжлэл/	65-72
2.“Байнгын хорооны бүрэлдэхүүнд өөрчлөлт оруулах тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл	72
3.Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн нэгтгэсэн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд /Улсын Их Хурлын гишүүн Ш.Адьяа 2022.12.30-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, Засгийн газар 2023.01.18-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, эцсийн хэлэлцүүлэг/	72-75
4.Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд /Монгол Улсын Ерөнхийлөгч 2023.04.14-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн, анхны хэлэлцүүлэг/	75-99
5.Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн гишүүнийг чөлөөлөх тухай	100-102
Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийн анхны хэлэлцүүлэг санал хураалтаар үргэлжлэв.	102-119
6.Иргэний нисэхийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд /Засгийн газар 2023.05.25-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, анхны хэлэлцүүлэг/	119-130
7.Хувийн нэмэлт тэтгэврийн тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд /Засгийн газар 2021.10.15-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, анхны хэлэлцүүлэг, үргэлжлэл/	130-152
8.Нийгмийн даатгалын ерөнхий хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд /Засгийн газар 2023.01.09-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн, эцсийн хэлэлцүүлэг/	152-155
9.Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэврийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд /Засгийн газар 2023.01.09-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн, эцсийн хэлэлцүүлэг/	155-156
10.Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэмжийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд /Засгийн газар 2021.10.15-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, эцсийн хэлэлцүүлэг/	156-157
11.Нийгмийн даатгалын сангаас олгох үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний тэтгэвэр, тэтгэмж, төлбөрийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд /Засгийн газар 2021.10.15-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, эцсийн хэлэлцүүлэг/	157-159
12.Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улсын тэтгэмжийн тухай хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай хуулийн төсөл болон Хөдөлмөрийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслүүд /Нийгмийн даатгалын ерөнхий хуулийн төсөлтэй холбогдуулан боловсруулсан, анхны хэлэлцүүлэг/	159-160
13.Газрын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд /Улсын Их Хурлын гишүүн Д.Тогтохсүрэн нарын 20 гишүүн 2023.06.20-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/	160-171

ХУРАЛДААНЫ ТОВЧ ТЭМДЭГЛЭЛ

Дөрөв. Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд /Монгол Улсын Ерөнхийлөгч 2023.04.14-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн, анхны хэлэлцүүлэг/

Хэлэлцэж буй асуудалтай холбогдуулан Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн Хууль зүйн бодлогын зөвлөх А.Бямбажаргал, Сонгуулийн ерөнхий хорооны Ажлын албаны дарга Д.Баяндүүрэн, Үндэсний аудитын газрын Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн газрын захирал, тэргүүлэх аудитор Б.Бундхорол, Монгол Улсын Их сургуулийн Үндсэн хуулийн эрх зүйн хүрээлэнгийн захирал, Хууль зүйн сургуулийн профессор О.Мөнхсайхан, мөн сургуулийн Улс төр судлалын тэнхимийн профессор Д.Бумдарь, Монгол Улсын Боловсролын Их сургуулийн багш Э.Гэрэлт-Од, судлаач Д.Энхцэцэг нар оролцов.

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Тэргүүн дэд даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч М.Үнэнбат, Хууль, эрх зүйн газрын дарга Н.Мягмар, мөн газрын Зөвлөхүүдийн албаны зөвлөх Б.Төгсцэнгэл, Байнгын хорооны асуудал хариуцсан хэлтсийн дарга Д.Энхбат, мөн хэлтсийн Төрийн байгуулалтын байнгын хороо хариуцсан ахлах зөвлөх Б.Хатантуул, референт Э.Баттогтох нар байлцав.

Төслийг анхны хэлэлцүүлэгт бэлтгэсэн талаарх Төрийн байгуулалтын байнгын хорооноос гаргасан санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн Д.Тогтохсүрэн танилцуулав.

Байнгын хорооны санал, дүгнэлттэй холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Энхбаяр, Б.Баттөмөр, Д.Өнөрболор, Н.Учрал, О.Цогтгэрэл, Х.Булгантуяа, М.Оюунчимэг, С.Ганбаатар нарын тавьсан асуултад Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны дарга Н.Энхболд, ажлын хэсгийн ахлагч, Улсын Их Хурлын гишүүн Д.Тогтохсүрэн, Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн Хууль зүйн бодлогын зөвлөх А.Бямбажаргал, Сонгуулийн ерөнхий

хорооны Ажлын албаны дарга Д.Баяндүүрэн, Монгол Улсын Их сургуулийн Үндсэн хуулийн эрх зүйн хүрээлэнгийн захирал, Хууль зүйн сургуулийн профессор О.Мөнхсайхан, Монгол Улсын Боловсролын Их сургуулийн багш Э.Гэрэлт-Од, судлаач Д.Энхцэцэг нар хариулж, тайлбар хийв.

Үдийн завсарлагааны цаг болсон тул хуралдаан 13 цаг 12 минутад завсарлав.

Үдээс хойших хуралдаан 14 цаг 30 минутад эхлэв.

Баталсан хууль, тогтоолын эцсийн найруулгыг сонсов.

Улсын Их Хурлын дэд дарга Л.Мөнхбаатар дараах хууль, Улсын Их Хурлын тогтоолуудын эцсийн найруулгыг танилцуулав. Үүнд:

1.Монгол Улсын шүүхийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль; /14:30/

2.Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай; /14:31/

3.Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль; /14:31/

4.Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хууль; /14:31/

5.“Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан өөрчлөлттэй холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай” Улсын Их Хурлын тогтоол. /14:31/

Улсын Их Хурлын гишүүдээс хууль, тогтоолын эцсийн найруулгатай холбогдуулан асуулт, санал гараагүй болно. Улсын Их Хурлын гишүүд хууль, тогтоолын эцсийн найруулгатай танилцлаа.

Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийн анхны хэлэлцүүлэг санал хураалтаар үргэлжлэв.

Хэлэлцэж буй асуудалтай холбогдуулан Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн Хууль зүйн бодлогын зөвлөх А.Бямбажаргал, Сонгуулийн ерөнхий хорооны Ажлын албаны дарга Д.Баяндүүрэн, Үндэсний аудитын газрын Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн газрын захирал, тэргүүлэх аудитор Б.Бундхорол, Монгол Улсын Их сургуулийн Үндсэн хуулийн эрх зүйн хүрээлэнгийн захирал, Хууль зүйн сургуулийн профессор О.Мөнхсайхан, мөн сургуулийн Улс төр судлалын тэнхимийн профессор Д.Бумдарь, Монгол Улсын Боловсролын Их сургуулийн багш Э.Гэрэлт-Од, судлаач Д.Энхцэцэг нар оролцов.

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Тэргүүн дэд даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч М.Үнэнбат, Хууль, эрх зүйн газрын дарга Н.Мягмар, мөн газрын Зөвлөхүүдийн албаны зөвлөх Б.Төгсцэнгэл, Байнгын хорооны асуудал хариуцсан хэлтсийн дарга Д.Энхбат, мөн хэлтсийн Төрийн байгуулалтын байнгын хороо хариуцсан ахлах зөвлөх Б.Хатантуул нар байлцав.

Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийн талаар Төрийн байгуулалтын байнгын хорооноос гаргасан зарчмын зөрүүтэй саналын томъёоллоор санал хураалт явуулав.

Нэг.Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны дэмжсэн санал:

Л.Мөнхбаатар: 1.Улсын Их Хурлын гишүүн Д.Тогтохсүрэн А.Адъяасүрэн, Ж.Батжаргал, С.Ганбаатар, Г.Ганболд, Т.Доржханд, Ц.Мөнх-Оргил, Ц.Мөнхцэцэг, М.Оюунчимэг, Ц.Сандаг-Очир, Ц.Туваан, Г.Тэмүүлэн, О.Цогтгэрэл, Т.Энхтүвшин /Цаашид “Ажлын хэсэг” гэх/ нарын гаргасан, Төслийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.2 дахь заалтын “гишүүн” гэснийг, 3.1.7 дахь заалтын “биет ба биет бус хөрөнгө,” гэснийг, 3.1.14 дэх заалтын “шууд, эсхүл шууд бус” гэснийг болон 3.1.13 дахь заалтыг тус тус хасаж, 3.1.3 дахь заалтын “сонгогдсон” гэсний дараа “, томилогдсон” гэж нэмэх гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 23
Татгалзсан: 20

Бүгд: 43
53.5 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

2.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.11 дэх заалтын “өдрийг” гэснийг “өдрөөс эхлэх жилийг” гэж өөрчилж, 3.1.6, 3.1.8 дахь заалтыг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“3.1.6.“намын санхүүгийн тайлан” гэж тайлант хугацаанд намаас энэ хуульд заасны дагуу гаргасан болон Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хуулийн 8.1-д заасан тайлангийн цахим болон хэвлэмэл мэдээллийн бүрдлийг;

3.1.8.“төрийн санхүүжилт” гэж нам чиг үүргээ хэрэгжүүлэхэд зориулж, санхүүжилтийн зохих хэсэгт нь төрөөс мөнгөн хэлбэрээр олгож буй санхүүгийн дэмжлэгийг;” гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 24
Татгалзсан: 19
Бүгд: 43
55.8 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

3.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 4 дүгээр зүйлийн 4.2.1, 4.2.2 дахь заалтын “ард түмний” гэснийг “иргэдийн” гэж өөрчлөх гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 25
Татгалзсан: 18
Бүгд: 43
58.1 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

4.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 5 дугаар зүйлийн 5.2 дахь хэсгийн “болон тухайн намыг” гэснийг хасаж, 5.9 дэх хэсгийн “үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх” гэсний дараа “болон холбогдох бусад” гэж нэмж, 5.10 дахь хэсгийн “үзэл бодлоор” гэснийг “үзэл бодол, боловсрол зэргээр” гэж, 5.13 дахь хэсгийн “үүсгэн байгуулахад оролцохыг” гэснийг “үүсгэн байгуулах, гишүүнээр элсэхийг” гэж тус тус өөрчлөх гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 25
Татгалзсан: 18
Бүгд: 43
58.1 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

5.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.6 дахь хэсгийн “24 жилийн” гэснийг “12 жилийн” гэж өөрчилж, мөн зүйлд доор дурдсан агуулгатай 6.8 дахь хэсэг нэмэх:

“6.8.Улсын дээд шүүхийн Тамгын газар намын нэрийн санг хөтөлж, лавлагаа олгоно.” гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 25
Татгалзсан: 18
Бүгд: 43
58.1 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

6.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 7 дугаар зүйлийн 7.1.9 дэх заалтыг хасах гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 25

Татгалзсан: 18

Бүгд: 43

58.1 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

7.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 8 дугаар зүйлийн 8.2 дахь хэсгийн “байгууллагын бүрэлдэхүүнийг сонгоход болон төрийн улс төрийн албан тушаалд намаас санал болгож сонгогдох, томилогдох нэр дэвшигчийг тодруулахад” гэснийг “байгууллагыг бүрдүүлэхдээ” гэж өөрчилж, 8.2.3 дахь заалтын “аль нэг хүйсийн” гэснийг өмнө “нэр дэвшүүлэхдээ” гэж нэмж, 8.8 дахь хэсгийг 8.8, 8.9 дэх хэсэг болгон доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“8.8.Жендэрийн үндэсний хороо энэ хуулийн 8.2.3, 17.7-д заасан шаардлагыг хангасан эсэх талаарх дүгнэлтийг жил бүрийн 08 дугаар сарын 01-ний дотор сонгуулийн төв байгууллагад хүргүүлнэ.

8.9.Сонгуулийн төв байгууллага энэ хуулийн 8.8-д заасан дүгнэлтийг үндэслэн зөрчлийг арилгах талаарх шаардлагыг тухайн намд хүргүүлэх бөгөөд хүргүүлсэн өдрөөс хойш зургаан сарын дотор уг зөрчлийг арилгаагүй бол тухайн зөрчлийг арилгах хүртэл төрийн санхүүжилтийг зогсооно.” гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 23

Татгалзсан: 20

Бүгд: 43

53.5 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

8.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 9 дүгээр зүйлийн 9.3 дахь хэсгийн “цахимаар явуулж болно. Ингэхдээ сонгуулийн төв байгууллагаар баталгаажсан программ хангамжийг ашиглана” гэснийг “аюулгүй байдлыг хангасан программ хангамж ашиглан намын дүрэмд заасны дагуу цахимаар явуулж болно” гэж, 9.7 дахь хэсгийн “Шилэн дансны тухай хуульд заасны дагуу намын” гэснийг “холбогдох хуульд заасны дагуу” гэж, “хувь хүний хуулиар хамгаалбал зохих мэдээллээс бусад мэдээллийг мэдээлнэ” гэснийг “энэ хуулийн 43.8-д заасныг баримтална” гэж, 9.9 дэх хэсгийн “9.6.1-9.6.7-д” гэснийг “9.6.1, 9.6.3, 9.6.4, 9.6.5, 9.6.7, 9.6.8, 9.6.9, 9.6.10, 9.6.11, 9.6.12-д” гэж, 9.10 дахь хэсгийн “9.6.1-9.6.7-д” гэснийг “9.6.1-9.6.12-д” гэж тус тус өөрчилж, 9.4 дэх хэсгийн “Цахим хуралдаан, санал хураалтын үр дүнд гарсан шийдвэрийг хүчинтэйд тооцно.” гэсэн эхний өгүүлбэрийг хасаж, 9.6.9 дэх заалтын “намын” гэснийг дараа “болон харьяа байгууллагын” гэж, мөн зүйлд доор дурдсан агуулгатай 9.6.4 дэх заалт нэмэх:

“9.6.4.намын сонгуулийн мөрийн хөтөлбөр,” гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 24

Татгалзсан: 20

Бүгд: 44

54.5 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

9.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 10 дугаар зүйлийн 10.1.1 дэх заалтын “тусгаар тогтнол,” гэсний дараа “бүрэн эрхт байдал,” гэж, 10.1.3 дахь заалтын “гүйцэлдүүлэх” гэсний дараа “үйл ажиллагаа явуулах” гэж тус тус нэмж, 10.1.3 дахь заалтын “үймээн самуун дэгдээх,” гэснийг хасаж, 10.1.4 дэх заалтыг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“10.1.4.хүнийг үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсрол зэргээр нь ялгаварлан гадуурхах;” гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 26

Татгалзсан: 18

Бүгд: 44

59.1 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

10.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 12 дугаар зүйлийн 12.1, 12.5 дахь хэсгийн “сонгуулийн төв байгууллагад” гэснийг “Улсын дээд шүүхэд” гэж, 12.2 дахь хэсгийн “сонгуулийн төв байгууллагад” гэснийг “Улсын дээд шүүхийн” гэж, 12.3.5 дахь заалтын “хаягийн нотлох баримт” гэснийг “хаягийн мэдээлэл” гэж тус тус өөрчилж, 12.3.7 дахь заалтын “намын санхүүгийн асуудал” гэсний өмнө “намын дарга,” гэж, мөн зүйлд доор дурдсан агуулгатай 12.6 дахь хэсэг нэмэх:

“12.6.Энэ хуулийн 12.3.6, 12.3.7, 12.3.8-д заасан мэдээллийн маягтыг Улсын дээд шүүх батална.” гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 24

Татгалзсан: 20

Бүгд: 44

54.4 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

11.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 13 дугаар зүйлийн 13.1, 13.2, 13.3, 13.5 дахь хэсгийн “Сонгуулийн төв байгууллага” гэснийг “Улсын дээд шүүх” гэж, 13.6 дахь хэсгийн “сонгуулийн төв байгууллагад” гэснийг “Улсын дээд шүүхэд” гэж тус тус өөрчилж, мөн зүйлийн 13.4 дэх хэсгийг хасаж, доор дурдсан агуулгатай 13.5, 13.6 дахь хэсэг нэмэх:

“13.5.Улсын дээд шүүх намын нэр энэ хуулийн 6 дугаар зүйлд заасан шаардлагад нийцсэн эсэхийг нягтлан шалгахдаа Хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн тухай хуулийн 8.1.5, энэ хуулийн 6.8-д заасан нэрийн санг ашиглана.

13.6.Хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага нь энэ хуулийн 13.5-д заасан нэрийн санг ашиглах нөхцөлийг бүрдүүлнэ.” гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 25

Татгалзсан: 18

Бүгд: 43

58.1 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

12.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 14 дүгээр зүйлийн 14.3 дахь хэсгийн “Сонгуулийн төв байгууллага” гэснийг “Улсын дээд шүүхийн Тамгын газар” гэж, 14.4 дэх

хэсгийн “улсын бүртгэлд” гэснийг “намын бүртгэлд” гэж, 14.9 дэх хэсгийн “Сонгуулийн төв байгууллага” гэснийг “Улсын дээд шүүх” гэж, “13.1, 14.1-д” гэснийг “12.1, 13.1, 14.1-д” гэж тус тус өөрчилж, 14.3 дахь хэсгийн “гэрчилгээ” гэсний дараа “, тамга тэмдгийн хяналтын дугаар” гэж, 14.6 дахь хэсгийн “сонгуулийн төв байгууллага” гэсний дараа “, хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага” гэж, “баримт бичиг” гэсний дараа “, лавлагаа,” гэж тус тус нэмж, мөн зүйлийн 14.1 дэх хэсгийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“14.1.Улсын дээд шүүхийн нийт шүүгчийн хуралдаанаар энэ хуулийн 13.1, 13.2-т заасан хугацаа дууссанаас хойш 30 хоногийн дотор хэлэлцэн тухайн намыг намын бүртгэлд бүртгэх, эсхүл бүртгэхээс татгалзах тухай шийдвэр гаргаж, Улсын дээд шүүхийн Тамгын газар ажлын гурван өдрийн дотор өргөдөл гаргагчид бичгээр болон цахимаар хүргүүлж, нийтэд мэдээлнэ.” гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн:	24
Татгалзсан:	19
Бүгд:	43

55.8 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

13.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 14 дүгээр зүйлд доор дурдсан агуулгатай 14.7, 14.11 дэх хэсэг тус тус нэмэх:

“14.7.Энэ хуулийн 12.2, 12.3, 12.4, 13.7, 15.3, 21.1, 21.4-т заасан болон бусад мэдээлэл, баримт бичиг, түүнд оруулсан өөрчлөлтийг холбогдох бусад байгууллагад хүргүүлэх журмыг Улсын дээд шүүхийн ерөнхий шүүгч, сонгуулийн төв байгууллагын дарга хамтран батална.

14.11.Намыг бүртгэхтэй холбоотой журмыг сонгуулийн төв байгууллага, улсын бүртгэлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын саналыг харгалзан энэ хууль болон бусад хуульд нийцүүлэн Улсын дээд шүүх батална.” гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн:	25
Татгалзсан:	18
Бүгд:	43

58.1 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

14.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 15 дугаар зүйлийн 15.4 дэх хэсгийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах”

“15.4.Улсын дээд шүүхийн Тамгын газар энэ хуулийн 15.3-т заасан шийдвэртэй холбоотой мэдээллийг бүртгэж энэ тухай нийтэд мэдээлж, сонгуулийн төв байгууллагад хүргүүлнэ.” гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн:	25
Татгалзсан:	18
Бүгд:	43

58.1 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

15.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 17 дугаар зүйлийн 17.1 дэх хэсэг, 17.2.2 дахь заалтын “жил тутам” гэснийг “жилийн хугацаанд” гэж, 17.2.2 дахь заалтын “болон” гэснийг

“бүрэлдэхүүнийг дөрвөн жилээс илүүгүй хугацаагаар сонгох, эсхүл батламжлах” гэж тус тус өөрчилж, 17.3 дахь хэсгийн “Намын дүрэмд заасан тохиолдолд” гэснийг хасаж, мөн зүйлд доор дурдсан агуулгатай 17.4 дэх хэсэг нэмэх:

“17.4.Намын төлөөллийн төв байгууллагын гишүүдийн гуравны хоёроос доошгүй нь санал гаргавал намын дүрэмд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах асуудлыг хэлэлцэн шийдвэрлэж болно. Энэхүү нэмэлт, өөрчлөлт нь намын дүрмийн гуравны нэгээс хэтрэхгүй байна.” гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 25

Татгалзсан: 18

Бүгд: 43

55.1 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

16.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 19 дүгээр зүйлд доор дурдсан агуулгатай 19.4, 19.5, 19.6 дахь хэсэг тус тус нэмэх:

“19.4.Нам бүх шатны сонгуульд намаас нэр дэвшигчийг сонгон шалгаруулах хороотой байх бөгөөд хорооны бүрэлдэхүүнд тавигдах шаардлага, түүнийг байгуулах, ашиг сонирхлын зөрчлийг зохицуулах болон үйл ажиллагааны журмыг энэ хуулийн 8 дугаар зүйл, намын дүрэмд нийцүүлнэ.

19.5.Энэ хуулийн 19.4-т заасан хороо нь нэр дэвшигчийг сонгон шалгаруулахдаа энэ хуулийн 8.2.1, 8.2.2, 8.3-д заасныг баримталж, тухайн албан тушаалыг хаших ёс зүйн болон хууль тогтоомж, холбогдох журмаар тогтоосон бусад шаардлагад үндэслэнэ.

19.6.Энэ хуулийн 19.4, 19.5-д заасан журмыг намын төлөөллийн төв байгууллага батална.” гэсэн саналтай холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн Д.Тогтохсүрэн үг хэлж, хуралдаан даргалагчаас гүйцээн боловсруулах чиглэл өгөв.

17.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 20 дугаар зүйлийн 20.3 дахь хэсгийг хасах гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 25

Татгалзсан: 18

Бүгд: 43

58.1 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

18.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 21 дүгээр зүйлийн 21.2 дахь хэсгийн “төрийн санхүүжилтийг зогсоох бөгөөд” гэсний дараа “зөрчлийг арилгах хүртэл” гэж, 21.4 дэх хэсгийн “сонгуулийн төв байгууллага” гэсний дараа “Улсын дээд шүүхэд хүргүүлэх бөгөөд Улсын дээд шүүх” гэж, 21.5 дахь хэсгийн “дуусах хүртэл намыг” гэсний дараа “идэвхтэй, эсхүл” гэж тус тус нэмж, 21.5 дахь хэсгийн “сонгуулийн төв байгууллага” гэснийг “Улсын дээд шүүх” гэж өөрчилж, 21.6 дахь хэсгийг хасаж, 21.1, 21.3 дахь хэсгийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“21.1.Улсын дээд шүүх сонгуулийн төв байгууллагаас ирүүлсэн мэдээлэлд үндэслэн дараах тохиолдолд намыг идэвхгүйд тооцох тухай шийдвэрийг гаргана:

21.3.Энэ хуулийн 21.1.1-д заасан зөрчил гаргасан намын эрх бүхий байгууллага сонгуульд оролцох шийдвэр гаргаж, сонгуулийн төв байгууллагад бүртгүүлсэн, эсхүл энэ

хуулийн 21.1.2, 21.1.3-т заасан зөрчлөө арилгасан талаар холбогдох нотлох баримтыг сонгуулийн төв байгууллагад албан ёсоор хүргүүлнэ.” гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 26
Татгалзсан: 17
Бүгд: 43
60.5 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

19.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 21 дүгээр зүйлд доор дурдсан агуулгатай 21.6 дахь хэсэг нэмэх:

“21.6.Энэ зүйлд заасны дагуу гаргасан Улсын дээд шүүхийн шийдвэр эцсийн байна.” гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 28
Татгалзсан: 15
Бүгд: 43
65.1 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

20.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 22 дугаар зүйлийн 22.4 дэх хэсгийн “хуульд өөрөөр заагаагүй бол” гэсний дараа “сонгуулийн төв байгууллага” гэж нэмж, 22.2 дахь хэсгийг 22.2, 22.3 дахь хэсэг болгон доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“22.2.Улсын дээд шүүх энэ хуулийн 23.1, 24.1-д заасан шийдвэрийг хүлээн авснаас, эсхүл 25.3-т заасан шийдвэрийг гаргаснаас хойш ажлын таван өдрийн дотор тухайн намыг бүртгэлээс хасаж гэрчилгээ, тамга тэмдгийн хяналтын дугаарыг хүчингүй болгоно.

22.3.Улсын дээд шүүхийн Тамгын газар энэ хуульд заасны дагуу намыг татан буулгасан тухай шийдвэр, шаардлагатай бусад мэдээллийг сонгуулийн төв байгууллага болон бусад этгээдэд хүргүүлж, нийтэд мэдээлнэ.” гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 27
Татгалзсан: 16
Бүгд: 43
62.8 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

21.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 23 дугаар зүйлийн 23.1 дэх хэсгийн “Сонгуулийн төв байгууллагад” гэснийг “Улсын дээд шүүхэд” гэж өөрчлөх гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 26
Татгалзсан: 16
Бүгд: 42
61.9 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

22.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 24 дүгээр зүйлийн 24.1 дэх хэсгийн “сонгуулийн төв байгууллагад” гэснийг “Улсын дээд шүүхэд” гэж өөрчилж, 24.2 дахь хэсгийг 24.2, 24.3 дахь хэсэг болгон доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“24.2.Энэ хуулийн 22.2-т заасны дагуу шийдвэр гарсан бол татан буулгах комисс намын өр төлбөрийг барагдуулж дууссаны дараа үлдсэн хөрөнгийг сонгуулийн төв байгууллагад шилжүүлнэ.

24.3.Сонгуулийн төв байгууллага энэ хуулийн 24.2-т заасны дагуу шилжүүлсэн хөрөнгийг иргэдийн улс төрийн боловсролыг дээшлүүлэхэд зарцуулна.” гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 25

Татгалзсан: 17

Бүгд: 42

59.5 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

23.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 25 дугаар зүйлийн 25.2, 25.3 дахь хэсгийн “дүгнэлтийг” гэснийг “саналыг” гэж өөрчилж, 25.3 дахь хэсгийн “шийдвэр гаргаж,” гэсний дараа “Улсын дээд шүүхийн Тамгын газар” гэж нэмж, мөн зүйлийн 25.1 дэх хэсгийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“25.1.Энэ хуулийн 10.1.1, 10.1.2, 10.1.3-т заасан хориглолтыг зөрчсөн байж болзошгүй нөхцөл байдал илэрсэн бол сонгуулийн төв байгууллага намыг тараах тухай үндэслэл бүхий санал гаргаж, холбогдох нотлох баримт, хуралдааны тэмдэглэлийн хамт Улсын дээд шүүхэд хүргүүлнэ.” гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 24

Татгалзсан: 18

Бүгд: 42

57.1 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

24.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 26 дугаар зүйлийн 26.1.5 дахь заалтын “энэ хуулийн 36.3-т заасан” гэснийг “энэ хуулиар зөвшөөрсөн” гэж, 26.4 дэх хэсгийн “үйл ажиллагааг санхүүжүүлэх замаар” гэснийг “үйл ажиллагаанд” гэж, 26.8 дахь хэсгийн “цахим мөнгөн хэрэгсэл /крипто валют, NFT зэрэг/-ээр” гэснийг “цахим мөнгөөр” гэж тус тус өөрчилж, 26.6 дахь хэсгийн “зарцуулсан бол” гэсний дараа “сонгуулийн төв байгууллага” гэж, 26.7 дахь хэсгийн “хүлээн авах бөгөөд өөр” гэсний дараа “харилцах” гэж тус тус нэмж, 26.7 дахь хэсгийн 2 дахь өгүүлбэрийг хасах гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 25

Татгалзсан: 17

Бүгд: 42

59.5 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

25.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 27 дугаар зүйлийн 27.1 дэх хэсгийн “0.5 хувиар” гэснийг “0.7 хувиар” гэж, 27.3 дахь хэсэг, 27.6.1 дэх заалтын “2-оос” гэснийг “нэг ба түүнээс” гэж, 27.6.5 дахь заалтын “50 дахин” гэснийг “25 дахин” гэж, 27.9 дэх хэсгийн “36.3.1-36.3.3-д” гэснийг “36.3.1-36.3.4-т” гэж тус тус өөрчилж, 27.11 дэх хэсгийн “Нам тарах,” гэснийг болон мөн зүйлийн 27.8 дахь хэсгийг хасаж, доор дурдсан агуулгатай 27.10, 27.12, 27.13 дахь хэсэг нэмэх:

“27.10.Эвслийн гэрээнд өөрөөр заагаагүй энэ хуулийн 27.5-д заасан төрийн санхүүжилтийн (C1 х T1) хэсгийг эвсэлд нэгдсэн намуудад тэнцүү хувааж, төрийн

санхүүжилтийн (C2 x T2) хэсгийг тухайн суудалд сонгогдсон гишүүнийг нэр дэвшүүлсэн намд олгоно.

27.12.Намд олгох төрийн санхүүжилтийг жил бүр сонгуулийн төв байгууллагын төсвийн багцад суулгаж, батлуулна.

27.13.Төрөөс үзүүлэх санхүүгийн дэмжлэгийг сонгуулийн төв байгууллагын шийдвэрийн дагуу намын төв байгууллагад олгох бөгөөд салбар болон бүтцийн нэгжид хуваарилах асуудлыг намын дүрмээр зохицуулна.” гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 26

Татгалзсан: 16

Бүгд: 42

61.9 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

26.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 28 дугаар зүйлийн 28.1 дэх хэсгийн “Энэ хуулийн 28.1-д заасан” гэснийг “Хүндэтгэн үзэх шалтгааны улмаас энэ” гэж, “30 хоногийн” гэснийг “долоо хоногийн” гэж, 28.2 дахь хэсгийн “гаргасан” гэснийг “баталсан” гэж тус тус өөрчлөх гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 25

Татгалзсан: 17

Бүгд: 42

59.5 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

27.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 29 дүгээр зүйлийн 29.2 дахь хэсгийн “2 удаа” гэснийг, 29.5 дахь хэсгийн “суурь” гэснийг, 29.10 дахь хэсгийн “давж” гэснийг тус тус хасаж, 29.4 дэх хэсгийн “нягтлан шалгах ажиллагаа явуулж буй бол уул ажиллагаа дууссаны дараа” гэснийг “хянасны дараа” гэж, 29.5 дахь хэсгийн “төрийн санхүүжилт авах намын эрх үүссэн жилийн 12 дугаар сарын 31-ний өдрөөс” гэснийг “төрийн санхүүжилтийн эрх үүсэх жилээс” гэж, 29.6 дахь хэсгийн “энэ хуулийн 27.5-д заасны дагуу тухайн намын авсан хүчинтэй саналын тоо (C1)-нд суурилсан төрийн санхүүжилтийн хэсгийг” гэснийг “энэ хуулийн 27.5-д заасан төрийн санхүүжилтийн (C1 x T1) хэсгийг дараагийн жилд” гэж, 29.7 дахь хэсгийн “Тайлангийн агуулга алдаа, зөрчилтэй эсэхээс үл хамааран тайлангаа” гэснийг “Санхүүгийн тайлангаа” гэж, “тэмдэглэлийн” гэснийг “дүгнэлтийн” гэж, 29.9 дэх хэсгийн “нийтлэгдсэн” гэснийг “тусгасан” гэж, “36.3.1-36.3.3-д” гэснийг “36.3.1-36.3.4-т” гэж тус тус өөрчлөх гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 25

Татгалзсан: 17

Бүгд: 42

59.5 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

28.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 30 дугаар зүйлийн 30.1 дэх хэсгийн “1 хувиас доошгүй” гэснийг “нэг ба түүнээс дээш хувийн” гэж, 30.1.1 дэх заалтын “зохион байгуулахад” гэснийг “зохион байгуулах, иргэдийг мэдээллээр хангах, соён гэгээрүүлэх зорилгоор” гэж, 30.1.2 дахь заалтын “телевизээр жилд” гэснийг “телевизээс гаргасан” гэж тус тус өөрчлөх гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 23

Татгалзсан: 19
Бүгд: 42
54.8 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

29.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 31 дүгээр зүйлийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“31 дүгээр зүйл.Төрөөс үзүүлэх санхүүгийн дэмжлэгт тавих хяналт

31.1.Сонгуулийн төв байгууллага төрөөс үзүүлэх санхүүгийн дэмжлэг, түүний зарцуулалтын тайланг хянаж, хүлээн авч нэгтгэн тайлагнана.

31.2.Сонгуулийн төв байгууллага энэ хуулийн 38 дугаар зүйлд заасны дагуу намын санхүүгийн тайланд аудитын хуулийн этгээдээр хараат бусаар дүгнэлт гаргуулах ажлыг зохион байгуулж, хяналт тавина.

31.3.Төрийн аудитын байгууллага нь сонгуулийн төв байгууллагын төсвийн багцад туссан намд олгох төрийн санхүүжилт, түүний зарцуулалт, тайлагналд Төсвийн тухай хуульд заасан цаглаврын дагуу аудит хийж, дүгнэлт гаргана.” гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Дээрх саналтай холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн Д.Өнөрболор үг хэлэв.

Зөвшөөрсөн: 24
Татгалзсан: 19
Бүгд: 43
55.8 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

30.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 33 дугаар зүйлийн 33.2 дахь хэсгийн “намын дансаар” гэснийг “зөвхөн данснаас дансанд шилжүүлэх хэлбэрээр намын дансанд” гэж, “тооцооны” гэснийг “харилцах” гэж тус тус өөрчилж, 33.4 дэх хэсгийн “үнэлэн бүртгэж” гэснийг болон 33.5 дахь хэсэг, мөн зүйлийн 33.13 дахь хэсгийн “байгууллагад өгөх” гэснийг тус тус хасах гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 23
Татгалзсан: 19
Бүгд: 42
54.8 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

31.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 34 дүгээр зүйлийн 34.3 дахь хэсгийн “тухайн улирлын хамаарах хагас жилийн төрийн санхүүжилтийг” гэснийг “сонгуулийн төв байгууллага тухайн намд энэ хуулийн 27.5-д заасан төрийн санхүүжилтийн (C1 х T1) хэсгийг дараагийн жилд” гэж өөрчилж, 34.6.5 дахь заалтын “, бусад удирдах албан тушаалтан” гэснийг хасаж, мөн зүйлд доор дурдсан агуулгатай 34.5.6 дахь заалт, 34.12, 34.13 дахь хэсэг тус тус нэмэх:

“34.5.6.мөнгөн бус хандив авч байгаа тохиолдолд хандивлагчтай хандивын гэрээг бичгээр байгуулж гэрээнд заасан зориулалтын дагуу зарцуулах;

34.12.Хуулийн этгээд намд хандив өгсөн бол хандивын хэмжээ, зориулалтыг нягтлан бодох бүртгэл, санхүүгийн тайландаа тусгана.

34.13. Намын санхүүгийн тайланд аудит хийхээр гэрээ байгуулсан аудитын хуулийн этгээд хандивын талаарх баримт, мэдээллийг хандивлагчаас гаргуулан авна.” гэсэн саналтай холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн Ж.Батжаргал үг хэлж, хуралдаан даргалагчаас гүйцээн боловсруулах чиглэл өгөв.

32. Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 35 дугаар зүйлийн 35.3 дахь хэсгийн “заасан худалдан борлуулах” гэснийг “заасны дагуу захиран зарцуулах” гэж өөрчлөх гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 23

Татгалзсан: 18

Бүгд: 41

56.1 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

33. Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 36 дугаар зүйлийн 36.1 дэх хэсгийн “хөрөнгийн баланс” гэснийг “хөрөнгийн бүртгэл” гэж, 36.3.7 дахь заалтын “арга хэмжээ зохион байгуулах, ном болон нийтлэл хэвлэн борлуулах үйл ажиллагаанаас” гэснийг “намтай холбоотой хэвлэл, сурталчилгааны материал болон өөрийн хөрөнгийг захиран зарцуулах замаар” гэж, 36.14 дэх хэсгийн “бодлогын судалгааны байгууллага зэрэг түүний дэргэдэх, харьяа байгууллагын санхүүгийн тайланг” гэснийг “намын дэргэдэх бодлогын судалгааны байгууллагын санхүүгийн тайланг нэгтгэж, харьяа байгууллагын санхүүгийн мэдээллийг” гэж тус тус өөрчилж, 36.3.5, 36.3.6, 36.4.9 дэх заалтыг хасаж, мөн зүйлийн 36.5, 36.6 дахь хэсгийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“36.5. Хөрөнгөд дараах зүйлийг бүртгэнэ:

36.5.1. барилга;

36.5.2. эзэмшлийн газар;

36.5.3. ажлын байрны тоноглол, техник хэрэгсэл;

36.5.4. бэлэн мөнгөний үлдэгдэл;

36.5.5. хуримтлал;

36.5.6. бусад хөрөнгө.

36.6. Төсвийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага намын санхүүгийн тайлангийн бүтэц, агуулга, хөрөнгө, орлого, зарлагын ангиллыг тодорхойлон тайлагнах журмыг сонгуулийн төв байгууллагатай хамтран энэ хуульд нийцүүлэн батална.” гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 23

Татгалзсан: 18

Бүгд: 41

56.1 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

34. Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 37 дугаар зүйлийн 37.1 дэх хэсгийн “тайлангаа нэгдсэн байдлаар” гэснийг “нэгтгэсэн тайланг” гэж, 37.6 дахь хэсгийн “бүртгэл болон санхүүгийн” гэснийг “бүртгэлийн” гэж тус тус өөрчилж, 37.2 дахь хэсгийн 2 дахь өгүүлбэр, 37.4.1 дэх заалтын “намын гишүүний тоо.” гэснийг, 37.7 дахь хэсгийн “, эсхүл төлөөллийн төв байгууллагагүй бол удирдах дээд байгууллагаас” гэснийг тус тус хасах гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 23
Татгалзсан: 18
Бүгд: 41
56.1 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

35.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 38 дугаар зүйлийн гарчгийн “Тайланг аудитын байгууллагаар” гэснийг “Санхүүгийн тайланг” гэж, 38.2, 38.9 дэх хэсгийн “Аудитор” гэснийг “Аудитын хуулийн этгээд” гэж, 38.2 дахь хэсгийн “баримт материалтай” гэснийг “баримт бичигтэй” гэж, 38 дугаар зүйлийн 38.4 дэх хэсгийн “аудиторын” гэснийг “аудитын” гэж, 38.5 дахь хэсгийн “тохиолдолд” гэснийг “этгээд” гэж, 38.9 дэх хэсгийн “тайланг гаргахад хэрэглэсэн баримт бичиг, нягтлан бодох бүртгэл,” гэснийг “нягтлан бодох бүртгэлийн анхан шатны баримт,” гэж, 38.10 дахь хэсгийн “баталгаа гарахад хангалттай” гэснийг “баталгаа гаргана” гэж, 38.14 дэх хэсгийн “Шалгалтын тэмдэглэлийг” гэснийг “Аудитын дүгнэлтийг” гэж тус тус өөрчилж, мөн зүйлийн 38.6, 38.8, 38.13 дахь хэсгийг тус тус хасах гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 23
Татгалзсан: 18
Бүгд: 41
56.1 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

36.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 38 дугаар зүйлийн 38.1, 38.7, 38.12 дахь хэсгийг 38.1, 38.5, 38.9 дэх хэсэг болгон доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“38.1.Нам жилийн эцсийн санхүүгийн тайланд жил бүрийн 3 дугаар сарын 15-ны өдрийн дотор Аудитын тухай хуульд заасан шаардлагыг хангасан аудитын хуулийн этгээдээр дүгнэлт гаргуулан аудит хийсэн санхүүгийн тайланг сонгуулийн төв байгууллагад хүргүүлнэ.

38.5.Энэ хуулийн 38.1-д заасан аудитын хяналтыг хийхдээ намын санхүүгийн тайлан болон аудитын хуулийн этгээдийн илрүүлсэн эрсдэлд үндэслэн орон нутгийн салбар нэгж байгууллагын таваас доошгүй хувийг түүвэрт хамруулна.

38.9.Аудитын хуулийн этгээд намын санхүүгийн тайланг нягтлан бодох бүртгэл, бусад баримт бичиг болон намын гүйцэтгэх төв байгууллагаас өгсөн тайлбар, тодруулгыг үндэслэн холбогдох олон улсын стандартын дагуу шалгаж, баталгаажуулан дүгнэлт, тайлан гаргана.” гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 23
Татгалзсан: 18
Бүгд: 41
56.1 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

37.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 39 дүгээр зүйлийн гарчгийн “тайланг нягтлан шалгах” гэснийг “тайлангийн хяналт” гэж, 39.1 дэх хэсгийн “хэлбэр болон агуулгын хувьд зөв, бодитой эсэх, энэ хуулийн Тавдугаар бүлэгт” гэснийг “энэ хуульд” гэж, “нягтлан шалгах” гэснийг “хянах” гэж, 39.2 дахь хэсгийн “ажлын 15-аас доошгүй хоногийн” гэснийг “ажлын таваас доошгүй өдрийн” гэж, 39.3 дахь хэсгийн “хүлээн авснаас хойш ажлын 15 хоногийн” гэснийг “хүлээн авч хянаад 4 дүгээр сарын 05-ны” гэж, 39.4 дэх хэсгийн “Нягтлан шалгах ажиллагаа” гэснийг “Хяналтын ажиллагаа” гэж, 39.5 дахь хэсгийн “тухайн алдаа, зөрчлийг арилгаж сонгуулийн төв байгууллагын шийдвэрийн дагуу” гэснийг

“аудитын хуулийн этгээдийн тогтоосон хугацаанд тухайн алдаа, зөрчлийг арилгаж,” гэж, 39.7 дахь хэсгийн “Тайланг нягтлан шалгах ажиллагааны” гэснийг “Санхүүгийн тайланг хянах” гэж тус тус өөрчилж, 39.4.3, 39.4.4, 39.6 дахь хэсгийг болон мөн зүйлийн 39.7 дахь хэсгийн 2 дахь өгүүлбэрийг тус тус хасах гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулья.

Зөвшөөрсөн: 22
Татгалзсан: 19
Бүгд: 41
53.7 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

38.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 39 дүгээр зүйлд доор дурдсан агуулгатай 39.5 дахь хэсэг нэмэх:

“39.5.Төрийн аудитын байгууллага төрөөс намд олгосон санхүүжилт, гүйцэтгэлд гаргасан дүгнэлтийг жил бүрийн төсвийн гүйцэтгэлийн тайланд тусган тайлагнана.” гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулья.

Зөвшөөрсөн: 23
Татгалзсан: 18
Бүгд: 41
56.1 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

39.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 40 дүгээр зүйлийн 40.1 дэх хэсгийн “мэдүүлэх” гэснийг “мэдэгдэх” гэж, 40.2 дахь хэсгийн “нягтлан шалгах ажиллагааны явцад” гэснийг “хянах явцад” гэж тус тус өөрчлөх гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулья.

Зөвшөөрсөн: 22
Татгалзсан: 19
Бүгд: 41
53.7 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

40.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 41 дүгээр зүйлийн гарчгийн “Төрөөс олгосон санхүүжилтийг буцааж төлөх” гэснийг “Аудитын дүгнэлтээр тогтоосон алдаа, зөрчлийн үр дагавар” гэж өөрчилж, 41.2, 41.3 дахь хэсгийг хасаж, мөн зүйлийн 41.1 дэх хэсгийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“41.1.Энэ хуулийн 39.6-д заасан хугацаанд алдаа, зөрчлөө арилгаж, санхүүгийн тайлангаа шинэчлэн ирүүлээгүй бол сонгуулийн төв байгууллага тухайн намд энэ хуулийн 27.5-д заасан төрийн санхүүжилтийн (C1 х T1) хэсгийг дараагийн жилд олгохгүй.” гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулья.

Зөвшөөрсөн: 23
Татгалзсан: 18
Бүгд: 41
56.1 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

41.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 42 дугаар зүйлийн гарчгийн “, эсхүл ил болгоогүй” гэснийг болон 42.4 дэх хэсгийг тус тус хасаж, 42.1 дэх хэсгийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“42.1.Нам энэ хуулийн 34.5.3, 34.5.4-д заасны дагуу хандивыг шилжүүлээгүй бол сонгуулийн төв байгууллагын шийдвэрээр тухайн нам хууль бусаар авсан хандивыг гурав дахин өсгөсөн дүнгээр сонгуулийн төв байгууллагад төлнө.” гэсэн саналтай холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Энхбаяр үг хэлж, хуралдаан даргалагчаас гүйцээн боловсруулах чиглэл өгөв.

42.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 43 дугаар зүйлийн 43.1, 43.2 дэх хэсгийн “4 дүгээр сард” гэснийг “5 дугаар сард” гэж, “зохих тоогоор” гэснийг “тухай бүр эмхэтгэж” гэж тус тус өөрчлөх гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 23

Татгалзсан: 18

Бүгд: 41

56.1 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

43.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 44 дүгээр зүйлийн 44.2.2 дахь заалтын “болон тарсан” гэснийг хасаж, мөн зүйлийг 7 дугаар зүйлд нэгтгэх гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 23

Татгалзсан: 18

Бүгд: 41

56.1 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

Хоёр.Найруулгын санал:

Л.Мөнхбаатар: 1.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 8 дугаар зүйлийн 8.6 дахь хэсэг, 26 дугаар зүйлийн 26.3.1 дэх заалтын “нийгмийн” гэсний дараа “сонирхлын” гэж тус тус, 11 дүгээр зүйлийн 11.5 дахь хэсгийн “албан тушаалтны зүгээс” гэсний дараа “заналхийлэх,” гэж, 29 дүгээр зүйлийн 29.3, 29.6 дахь хэсгийн “тайланг” гэсний өмнө “санхүүгийн” гэж, 29.9 дэх хэсгийн “тайланд” гэсний өмнө “санхүүгийн” гэж тус тус нэмэх гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 19

Татгалзсан: 22

Бүгд: 41

46.3 хувийн саналаар дэмжигдсэнгүй.

Улсын Их Хурлын гишүүн Н.Энхболдын дэмжсэн санал техникийн саатлын улмаас эсрэг гарсан тул дээрх санал хураалтыг хүчингүй болгож, дахин санал хураалт явуулах горимын санал гаргав.

Л.Мөнхбаатар: Улсын Их Хурлын гишүүн Н.Энхболдын гаргасан горимын саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 23

Татгалзсан: 18

Бүгд: 41

56.1 хувийн саналаар горимын санал дэмжигдлээ.

Л.Мөнхбаатар: 1.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 8 дугаар зүйлийн 8.6 дахь хэсэг, 26 дугаар зүйлийн 26.3.1 дэх заалтын “нийгмийн” гэсний дараа “сонирхлын” гэж тус тус, 11 дүгээр зүйлийн 11.5 дахь хэсгийн “албан тушаалтны зүгээс” гэсний дараа “заналхийлэх,” гэж, 29 дүгээр зүйлийн 29.3, 29.6 дахь хэсгийн “тайланг” гэсний өмнө “санхүүгийн” гэж, 29.9 дэх хэсгийн “тайланд” гэсний өмнө “санхүүгийн” гэж тус тус нэмэх гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалтыг дахин явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 24
Татгалзсан: 17
Бүгд: 41
58.5 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

2.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.11 дэх заалтын “төрийн санхүүжилт авах эрх үүсэх жил” гэснийг “төрийн санхүүжилтийн эрх үүсэх жил” гэж, 5 дугаар зүйлийн 5.2 дахь хэсгийн “мөшгөн хавчих” гэснийг “мөрдөн мөшгөх” гэж, 5.6 дахь хэсгийн “бичиг баримтад” гэснийг “баримт бичигт” гэж, 7 дугаар зүйлийн 7.1.10 дахь заалтын “хуульд тогтоомжид” гэснийг “хууль тогтоомжид” гэж, 8 дугаар зүйлийн 8.7 дахь хэсгийн “байдлын” гэснийг “байдлыг хангах” гэж, 9 дүгээр зүйлийн 9.8 дахь хэсгийн “хийж” гэснийг “хийлгэж” гэж, 12 дугаар зүйлийн 12.3.8 дахь заалтын “хөрөнгийн мэдээ” гэснийг “хөрөнгийн мэдээлэл” гэж, 12.4 дэх хэсгийн “хөрөнгийн мэдээнд” гэснийг “хөрөнгийн мэдээлэлд” гэж, 15 дугаар зүйлийн 15.2.3 дахь заалтын “гишүүнчлэлээс” гэснийг “гишүүнээс” гэж, 23 дугаар зүйлийн 23.1 дэх хэсэг, 24 дүгээр зүйлийн 24.1 дэх хэсгийн “10 хоногийн” гэснийг “10 өдрийн” гэж, 25 дугаар зүйлийн 25.2 дахь хэсгийн “гишүүдийн” гэснийг “гишүүний” гэж, 25.3 дахь хэсгийн “Улсын дээд шүүх” гэснийг “Улсын дээд шүүхийн” гэж, 29 дүгээр зүйлийн 29.9 дэх хэсгийн “тооцон бодоход” гэснийг “тооцоолоход” гэж, 30 дугаар зүйлийн 30.2 дахь хэсгийн “шийдвэрлүүлнэ” гэснийг “шийдвэрлэнэ” гэж, 36 дугаар зүйлийн 36.16 дахь хэсгийн “баримтыг” гэснийг “баримт бичгийг” гэж тус тус өөрчлөх гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 24
Татгалзсан: 17
Бүгд: 41
58.5 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

3.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.4 дэх заалтын “зорилго, бодлогыг тодорхойлсон” гэсний дараах “үндсэн” гэснийг, 5 дугаар зүйлийн 5.7 дахь хэсгийн “хэдийд ч” гэсний дараах “намаас” гэснийг, 7 дугаар зүйлийн 7.1.8 дахь заалтын “нам” гэснийг, 14 дүгээр зүйлийн 14.4.3 дахь заалтын “буюу” гэснийг, 30 дугаар зүйлийн 30.1.2, 30.3 дахь хэсгийн “үндэсний” гэснийг тус тус хасах гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 25
Татгалзсан: 16
Бүгд: 41
61.0 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

4.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн талаарх зарчмын зөрүүтэй саналын томъёолол дэмжигдсэнтэй холбогдуулан төслийн бүтэц, нэр томъёо, хэл найруулга, дэс дараалал, бүлэг зүйл, заалтын дугаар, эшлэлийг нийцүүлж өөрчлөх гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 21
Татгалзсан: 20
Бүгд: 41
51.2 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлтэй хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийн талаар Төрийн байгуулалтын байнгын хорооноос гаргасан зарчмын зөрүүтэй саналын томъёоллоор санал хураалт явуулав.

Нэг.Улс төрийн намын тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-ийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуулийн төслийн талаарх зарчмын зөрүүтэй саналын томъёолол

Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны дэмжсэн санал:

Л.Мөнхбаатар: 1.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 1 дүгээр зүйлийн “энэ хуульд нийцүүлэн” гэснийг хасах гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 25
Татгалзсан: 16
Бүгд: 41
61.0 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

2.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 2 дугаар зүйлийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“2 дугаар зүйл.Нам өөрийн дүрэм, хөтөлбөр, дотоод зохион байгуулалтыг Улс төрийн намын тухай хуультай нийцүүлэх арга хэмжээг 2024 оны 07 дугаар сарын 01-ний өдрөөс хойш 6 сарын дотор авч хэрэгжүүлэх бөгөөд энэхүү өөрчлөлтөө Улсын дээд шүүхэд 30 хоногийн дотор хүргүүлнэ.” гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Дээрх саналтай холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн О.Цогтгэрэл үг хэлэв.

Зөвшөөрсөн: 23
Татгалзсан: 18
Бүгд: 41
56.1 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

3.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 3 дугаар зүйлийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“3 дугаар зүйл.Намд төрөөс үзүүлэх санхүүгийн дэмжлэг, намын санхүүгийн тайлан гаргах, тайланг нийтэд мэдээлэх, намыг идэвхгүйд тооцохтой холбоотой зохицуулалт нь Улсын Их Хурлын ээлжит сонгуулийн дүнгээр байгуулагдах Улсын Их Хурлын бүрэн эрхээ хэрэгжүүлж эхэлсэн өдрөөс хэрэгжинэ.” гэсэн саналтай холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн Д.Тогтохсүрэн үг хэлж, хуралдаан даргалагчаас гүйцээн боловсруулах чиглэл өгөв.

Хоёр.Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийн талаарх зарчмын зөрүүтэй саналын томъёолол

Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны дэмжсэн санал:

Л.Мөнхбаатар: Ажлын хэсгийн гаргасан, Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийг хууль санаачлагчид буцаах гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 25
Татгалзсан: 16
Бүгд: 41
61.0 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 41 дүгээр зүйлийн 41.10-т заасны дагуу хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонх хуулийн төслийг буцаах саналыг дэмжсэн тул Улсын Их Хурлын тогтоол батлагдсанд тооцов.

Улсын Их Хурлын дэд дарга Л.Мөнхбаатар “Төслийг хууль санаачлагчид нь буцаах тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын эцсийн найруулгыг танилцуулав. Улсын Их Хурлын гишүүдээс эцсийн найруулгатай холбогдуулан асуулт, санал гараагүй болно. Улсын Их Хурлын гишүүд тогтоолын эцсийн найруулгатай танилцлаа./15:50/

Гурав.Улсын тэмдэгтийн хураамжийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн талаарх зарчмын зөрүүтэй саналын томьёолол

Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны дэмжсэн санал:

Л.Мөнхбаатар: 1.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төсөлд доор дурдсан агуулгатай 2 дугаар зүйл нэмэх.

“2 дугаар зүйл.Улсын тэмдэгтийн хураамжийн тухай хуулийн 15 дугаар зүйлийн 15.2 дахь хэсгийн “Улс төрийн нам, шашны байгууллагыг” гэснийг “Шашны байгууллагыг” гэж, 15.2.3, 15.2.4, 15.2.5 дахь заалтын дугаарыг “15.2.1, 15.2.2, 15.2.3” гэж тус тус өөрчилсүгэй.” гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 23
Татгалзсан: 18
Бүгд: 41
56.1 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

Дөрөв.Зөрчлийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийн талаарх зарчмын зөрүүтэй саналын томьёолол

Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны дэмжсэн санал:

Л.Мөнхбаатар: 1.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 1 дүгээр зүйлийн 1 дэх заалтын 17.2 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн “арван мянган нэгжтэй” гэснийг “тухайн мөнгөн дүнг, эсхүл мөнгөн бус хөрөнгө, үйлчилгээг зах зээлийн дундаж ханшаар үнэлсэн дүнг нэг аравны тав дахин үржүүлсэнтэй” гэж өөрчлөх гэсэн саналтай холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Энхбаяр үг хэлж, хуралдаан даргалагчаас гүйцээн боловсруулах чиглэл өгөв.

2.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 1 дүгээр зүйлийн 1 дэх заалтын 17.2 дугаар зүйлийн 5 дахь хэсгийн “нэг банк дахь нэг дансаар хүлээн аваагүй бол арван мянган нэгжтэй” гэснийг “банкны нэг дансаар хүлээн аваагүй бол тухайн орлогын мөнгөн дүнг хоёр дахин үржүүлсэнтэй” гэж өөрчлөх гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 23
Татгалзсан: 18
Бүгд: 41
56.1 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

3.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 1 дүгээр зүйлийн 1 дэх заалтын 17.2 дугаар зүйлийн 6 дахь хэсгийн “арван мянган нэгжтэй” гэснийг “тухайн мөнгөн дүнг хоёр дахин үржүүлсэнтэй” гэж өөрчлөх гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 23
Татгалзсан: 18
Бүгд: 41
56.1 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

4.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 1 дүгээр зүйлийн 1 дэх заалтын 17.2 дугаар зүйлийн 7 дахь хэсгийн “арван мянган нэгжтэй” гэснийг “тухайн хандивын мөнгөн дүнг хоёр дахин үржүүлсэнтэй” гэж өөрчлөх гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 24
Татгалзсан: 17
Бүгд: 41
58.5 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

Тав.Шилэн дансны тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийн талаарх зарчмын зөрүүтэй саналын томьёолол

Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны дэмжсэн санал:

Л.Мөнхбаатар: Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 2 дугаар зүйлийн 1 дэх заалтын “энэ хуулийн 3.1.6-д заасны дагуу” гэснийг хасах гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 25
Татгалзсан: 16
Бүгд: 41
61.0 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

Зургаа.Хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн талаарх зарчмын зөрүүтэй саналын томьёолол

Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны дэмжсэн санал:

Л.Мөнхбаатар: 1.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төсөлд доор дурдсан агуулгатай 1 дүгээр зүйл нэмэх:

“1 дүгээр зүйл.Хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн тухай хуулийн 3 дугаар зүйлд доор дурдсан агуулгатай 3.2 дахь хэсэг нэмсүгэй:

“3.2.Улс төрийн намыг шинээр үүсгэн байгуулах, өөрчлөн байгуулах, татан буулгах, түүний мэдээлэлд оруулсан өөрчлөлтийг намын бүртгэлд бүртгэх, иргэн, хуулийн этгээд,

эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтанд лавлагаа олгох, намын бүртгэл хөтлөхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулахад энэ хууль үйлчлэхгүй.” гэсэн саналтай холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Энхбаяр үг хэлж, хуралдаан даргалагчаас гүйцээн боловсруулах чиглэл өгөв.

Долоо.Монгол Улсын шүүхийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн талаарх зарчмын зөрүүтэй саналын томьёолол

Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны дэмжсэн санал:

Л.Мөнхбаатар: 1.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төсөлд доор дурдсан агуулгатай 1 дүгээр зүйл нэмэх.

“1 дүгээр зүйл.Монгол Улсын шүүхийн тухай хуулийн 85 дугаар зүйлд доор дурдсан агуулгатай 85.6 дахь хэсэг нэмсүгэй.

“85.6.Улсын дээд шүүхийн Тамгын газар нь энэ хуулийн 25.8.8-д заасан бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэхэд туслах чиг үүрэг бүхий нэгжтэй байна.” гэсэн саналтай холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн Д.Тогтохсүрэн үг хэлж, хуралдаан даргалагчаас гүйцээн боловсруулах чиглэл өгөв.

2.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 1 дүгээр зүйлийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулж, 2 дугаар зүйл болгох:

“2 дугаар зүйл.Монгол Улсын шүүхийн тухай хуулийн 25 дугаар зүйлийн 25.8.8 дахь заалтыг доор дурдсанаар өөрчилсүгэй:

25.8.8.Улс төрийн намыг бүртгэх, бүртгэхээс татгалзах, идэвхгүй болон идэвхтэйд тооцох, татан буулгах, тамга тэмдгийн хяналтын, регистрийн, хувийн хэргийн дугаар, гэрчилгээ олгох, хүчингүй болгох, эдгээртэй холбогдсон бүртгэл болон намын нэрийн сан хөтлөх, лавлагаа олгох;” гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн:	22
Татгалзсан:	19
Бүгд:	41

53.7 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

Найм.Сонгуулийн төв байгууллагын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн талаарх зарчмын зөрүүтэй саналын томьёолол

Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны дэмжсэн санал:

Л.Мөнхбаатар: 1.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 1 дүгээр зүйлийг хасах гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн:	22
Татгалзсан:	19
Бүгд:	41

53.7 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

2.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төслийн 2 дугаар зүйлийн 1 дэх заалтыг хасаж, 2 дахь заалтыг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“7.6.Хороо улс төрийн намын үйл ажиллагааны талаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

7.6.1.Улс төрийн намын тухай хуулийн 9.10-т заасан мэдээллийн сан бүрдүүлж, нийтэд мэдээлэх;

7.6.2.төрийн санхүүжилт авах тухай хүсэлт гаргах маягтыг батлах;

7.6.3.намд өгөх хандивын бүртгэлийг хөтлөх маягтыг батлах;

7.6.4.хуульд заасан үндэслэл журмын дагуу намыг тараах тухай санал гаргах;

7.6.5.намд олгох төрийн санхүүжилтийн хэмжээг тогтоож, төсөвт суулган олгох;

7.6.6.намд төрөөс үзүүлэх шууд бус дэмжлэгийг олгох, шийдвэрлэх;

7.6.7.Улс төрийн намын тухай хуулийн 8.9, 10.3-т заасны дагуу хяналт хэрэгжүүлэх;

7.6.8.Улс төрийн намын тухай хуулийн 26.6-д заасны дагуу шийдвэр гаргах;

7.6.9.улс төрийн намын санхүүгийн тайланд хяналт тавих;

7.6.10.Улс төрийн намын тухай хуульд заасан бусад бүрэн эрх.” гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 24

Татгалзсан: 17

Бүгд: 41

58.5 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

3.Ажлын хэсгийн гаргасан, Төсөлд доор дурдсан агуулгатай 2 дугаар зүйл нэмэх:

“2 дугаар зүйл.Сонгуулийн төв байгууллагын тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлийн 11.1 дэх хэсгийн “ажлын албанд” гэснийг “Тамгын газарт” гэж, 15 дугаар зүйлийн гарчгийн “ажлын алба” гэснийг “Тамгын газар” гэж, 15.1 дэх хэсгийн “ажлын албатай” гэснийг “Тамгын газартай” гэж, мөн хэсгийн “Хороо батална.” гэснийг “Хороо батална. Тамгын газрын орон тооны дээд хязгаарыг Улсын Их Хурал тогтооно.” гэж, 15.2 дахь хэсгийн “ажлын албаны” гэснийг “Тамгын газрын” гэж тус тус өөрчилсүгэй.” гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 23

Татгалзсан: 18

Бүгд: 41

56.1 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

Ес.“Хууль баталсантай холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийн талаарх зарчмын зөрүүтэй саналын томьёолол

Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны дэмжсэн санал:

Л.Мөнхбаатар: 1.Ажлын хэсгийн гаргасан, Тогтоолын төслийн 1 дэх хэсгийн “нарийвчилсан журам, арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхийг Монгол Улсын Засгийн газар /Л.Оюун-Эрдэнэ/,” гэснийг “журам батлах, зохион байгуулалтын холбогдох арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхийг Монгол Улсын дээд шүүх /Д.Ганзориг/,” гэж өөрчлөх гэсэн саналтай холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн Д.Тогтохсүрэн үг хэлж, хуралдаан даргалагчаас гүйцээн боловсруулах чиглэл өгөв.

2.Ажлын хэсгийн гаргасан, Тогтоолын төслийн 3 дахь заалтыг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“3.Энэ тогтоолыг Улс төрийн намын тухай хууль хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдсүгэй.” гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулья.

Зөвшөөрсөн: 26

Татгалзсан: 15

Бүгд: 41

63.4 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

Зарчмын зөрүүтэй саналын томъёоллоор санал хурааж дууслаа.

Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийг эцсийн хэлэлцүүлэгт бэлтгүүлэхээр Төрийн байгуулалтын байнгын хороонд шилжүүлэв.

Уг асуудлыг 16 цаг 08 минутад хэлэлцэж дуусав.

ХУРАЛДААНЫ ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ТЭМДЭГЛЭЛ

*Дөрөв. Улс төрийн намын тухай
хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл
болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн
төслүүд /Монгол Улсын Ерөнхийлөгч
2023.04.14-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн,
анхны хэлэлцүүлэг/*

Дараагийнхаа асуудалд оръё. Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийн анхны хэлэлцүүлгийг явуулъя. Төслийн анхны хэлэлцүүлгийг явуулсан талаарх ТББХ-ны санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн, Улсын Их Хурал дахь МАН-ын бүлгийн дарга Дуламдоржийн Тогтохсүрэн танилцуулна. Таныг индэрт урьж байна.

Д.Тогтохсүрэн: Улсын Их Хурлын дэд дарга, эрхэм гишүүд ээ,

Монгол Улсын Ерөнхийлөгчөөс 2023 оны 4 дүгээр сарын 14-ний өдөр Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хууль, Улсын Их Хурлын тогтоолын төслүүдийн хэлэлцэх эсэх асуудлыг Улсын Их Хурал 2023 оны 4 дүгээр сарын 20-ны өдрийн чуулганы нэгдсэн хуралдаанаараа хэлэлцэж, анхны хэлэлцүүлэгт бэлтгүүлэхээр ТББХ-нд шилжүүлсэн билээ.

Монгол Улсын Их Хурлын даргын 2023 оны 99, 102 дугаар захирамжаар Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хууль Улсын Их Хурлын тогтоолын төслүүдийг Байнгын хороо болон чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэх бэлтгэл хангах үүрэг бүхий Улсын Их Хурлын үүрэг бүхий ажлын хэсгийг Улсын Их Хурлын гишүүн Тогтохсүрэнгээр ахлуулж, Улсын Их

Хурлын гишүүн Адъяасүрэн, Батжаргал, С.Ганбаатар, Ганболд, Доржханд, Ц.Мөнхцэцэг, Ц.Мөнх-Оргил, М.Оюунчимэг, Сандаг-Очир, Туваан, Тэмүүлэн, Цогтгэрэл, Энхтүвшин нарын бүрэлдэхүүнтэйгээр байгуулсан болно.

Байнгын хороо 2023 оны 6 дугаар сарын 28-ны өдрийн хуралдаанаараа хуулийн төслийн анхны хэлэлцүүлгийг явуулсан бөгөөд Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 39 дүгээр зүйлийн 39.10 дахь хэсэгт заасны дагуу хуулийн төслийг зүйл бүрээр хэлэлцлээ. Ажлын хэсэг Улсын Их Хурлын D-parliament.mn цахим системд иргэдээс ирүүлсэн 52 санал, ажлын хэсгийн гишүүн Улсын Их Хурлын гишүүн Адъяасүрэн, Батжаргал, Доржханд, С.Ганбаатар, Ц.Мөнхцэцэг нараас ирүүлсэн 63 санал, Улсын Их Хурал дахь АН-ын бүлгээс ирүүлсэн саналууд, мөн 2023 оны 6 дугаар сарын 19-ний өдөр улс төрийн 30 намын төлөөлөл оролцсон хуулийн төслийн хэлэлцүүлгээс гарсан саналуудыг үндэслэн намын бүртгэлтэй холбоотой асуудлыг сонгуулийн төв байгууллага нягтлахаар байсныг Улсын Дээд шүүх бүрэн хариуцах, бүртгэлтэй холбоотой журмыг батлах, намын хатуу шинэчлэлийн асуудлыг сулруулах зорилгоор нам нь гишүүд, дэмжигчтэй байхаар, нам бүх шатын сонгуульд намаас нэр дэвшигчийг сонгон шалгаруулах хороотой байх, намд олгох төрийн санхүүжилтийг 2 хувийн босгыг 1 хувь болгож бууруулах, Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хууль болон Аудитын тухай хуультай нэр томъёог нийцүүлэх зэрэг зарчмын зөрүүтэй 61, найруулгын шинжтэй 2 санал гаргасныг хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонх дэмжсэн болно.

Хуулийн төслийн анхны хэлэлцүүлэг явуулах үед явуулах үед Улсын Их Хурлын гишүүн Ж.Батсуурь, Оюунчимэг нар хуулийн төсөл болон зарчмын зөрүүтэй саналын томъёололтой холбогдуулан асуулт асууж хариулт авсан болно. Байнгын

хороо зарчмын зөрүүтэй саналын томъёоллыг нэг бүрчлэн хэлэлцсэн бөгөөд олонхын санал авсан зарчмын зөрүүтэй саналын томъёолол болон хуулийн төслийн анхны хэлэлцүүлгийг явуулсан талаарх Байнгын хорооны санал, дүгнэлтийг та бүхэнд хүргүүлсэн болно.

Улсын Их Хурлын эрхэм гишүүд ээ,

Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хууль Улсын Их Хурлын тогтоолын төслүүдийн анхны хэлэлцүүлгийг явуулсан талаарх ТББХ-ны санал, дүгнэлт болон зарчмын зөрүүтэй саналын томъёоллыг хэлэлцэн шийдвэрлэж өгөхийг та бүхнээс хүсье. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Тогтохсүрэн даргад баярлалаа. Ажлын хэсгийн гишүүдийг танилцуулъя. СЕХ-ны Ажлын албаны дарга Дугардоржийн Баяндүүрэн, Үндэсний аудитын газрын Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн газрын захирал, тэргүүлэх аудитор Буянтогтохын Бундхорол, МУИС-ийн Үндсэн хуулийн эрх зүйн хүрээлэнгийн захирал Хууль зүйн сургуулийн профессор, хууль зүйн доктор Одонгийн Мөнхсайхан, МУИС-ийн Улс төр судлалын тэнхимийн профессор Дагва-Очирын Бумдарь, судлаач, доктор Эрдэнэбилигийн Гэрэлтод, тэгээд урагшаа сууж болно шүү тийшээ. Судлаач Дагвын Энхцэцэг нар оролцож байна.

Байнгын хорооны санал, дүгнэлттэй холбогдуулан асуулт асуух гишүүд байна уу? Булгантуяа гишүүнээр тасаллаа. Баттөмөрийн Энхбаяр гишүүн асуултаа асууя.

Б.Энхбаяр: Улс төрийн намын тухай хууль ер нь их чухал хууль. Бүх юмны ундарга гэж яривал яг суурь нь улс төрийн нам дээр очиж л зангидагдана. Улс өөдлөхгүй байгаа гэвэл тэр улс төрийн намтай яригдана. Авлига хээл хахуул бугшсан гэж ярьж байгаа бол тэр

улс төрийн намтай очиж яригдана. Тэгэхээр намын шинэчлэлийг хийхгүйгээр бид цаашидаа улс орны хөгжлийн тухай ярих боломжгүй болсон. Надад тараагдсан асуудлаас 3 асуулт байна.

Нэг энэ санал хураалтын 11 дүгээр саналын санал хураалтад байгаа төслийн 13-д Улсын дээд шүүх намын нэр энэ хуулийн 6 дугаар зүйлд заасан шаардлагад нийцсэн эсэхийг нягтлан шалгахдаа Хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн тухай хуулийн 8.1.5, энэ хуулийн 6.8-д заасан нэрийн санг ашиглана гэж байгаа юм. Тэгэхээр Дээд шүүх намын нэрийг олгох юм уу? Болно, болохгүй гэдгийг нь хэлэх үү. Өөрөөр хэлбэл жишээлбэл АН гэдэгтэй адилхан товчлолтой АН гэдэгтэй адилхан хутгасан шинэ АН гэж байгуулъя гэвэл энэ АН-тай давхцаж байна, давхцахгүй байна гэдгийг Дээд шүүх хянаж шийд нэрийг нь өгөх гэж байна уу гэдэг эхний асуулт байна.

2 дахь асуулт. Төслийн 15 дахь санал хураалт. 17.4-д намын төлөөллийн төв байгууллагын гишүүдийн 2/3-оос доошгүй нь санал гаргавал намын дүрэмд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах асуудлыг хэлэлцэн шийдвэрлэж болно гэсэн заалт байна. Энэ тухайн намын Бага хурлын гишүүдийн 2/3 санаачилж байж л намын дүрэмд өөрчлөлт орох юм уу. Энэ арай өндөр босго биш үү? Тэгвэл намын дүрэм чинь хэзээ ч өөрчлөгдөхгүй шүү дээ. Нөгөө нам чинь дүрмээ шинэчилж, баяжуулж, цаг үетэйгээ нийцүүлж, ашиглагдаж явах ёстой гээд байдаг. Бид ийм хатуу хөдөлгөөнгүй, уян хатан бус хэв шинж рүү намыг хуулиар оруулж болж байгаа юм уу гэсэн 2 дахь асуулт байна.

3 дахь асуулт санал хураалтын 16-д байгаа. Төслийн 19.4-д оруулах гэж байгаа нам бүх шатын сонгуульд намаас нэр дэвшигчийг сонгон шалгаруулах хороотой байх бөгөөд хорооны бүрэлдэхүүнд тавигдах шаардлага түүнийг байгуулах ашиг сонирхлын зөрчлийг зохицуулах болон үйл ажиллагааны журмыг энэ хуулийн 8

дугаар зүйл намын дүрэмд нийцүүлнэ гэсэн байна. Намаас хэн нэр дэвшихийг шийддэг нам дотор хороо байх юм уу тусдаа? Бид нар чинь Үндсэн хуульд өөрчлөлт оруулаад 48 хүнийг намын жагсаалтаар нэр дэвшүүлэхээр болчихсон шүү дээ. Тэгтэл тэр нам нь биш нам дотор байгаа нэг хороо гэдэг нэртэй хуучин шиг удирдах зөвлөлийн 7 хүн энэ Улсын Их Хурлын гишүүнийг намын жагсаалтаар хэнийг нь нэр дэвшүүлэх гэдгийг шийдээд суугаад байх юм уу? Сая манай улсад Унгар Улсын парламентын дарга ирсэн, айлчилсан. Нийтдээ энэ чинь 30 жил парламентын гишүүнээр ажиллаж байгаа хүн юм байна лээ шүү дээ. 90 оноос хойш. 90 оноос хойш бүр. Тэгээд тэр хүн бол өөрөө нөгөө намынхаа нэр дэвшигчийг тодруулдаг хорооны гишүүн нь юм байна лээ шүү дээ өөрөө. Тэгээд энэ хорооны гишүүд бол бараг бүх насаараа л Улсын Их Хурлын гишүүнд жагсаалтаар өөрсдийгөө нэр дэвшүүлээд суугаад байх юм байна л даа. Тэгээд энэ яагаад энэ намыг бүүр нөгөө жагсаалтаар орж ирэх юмыг бүүр ард түмнээс нь хол хөндий болгочхов? Яагаад тэр намын хамт олон өөрөө олуулаа хэлэлцэж, олонхынхоо саналаар шийдэхгүй ийм тусад нь тэр сонгуульд нэр дэвшүүлдэг хороо гэдэг ийм бүтэц хаанаас гаргаад ирэв? Ийм 3 асуулт байна.

Л.Мөнхбаатар: Хууль санаачлагчийг төлөөлж Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн хуулийн бодлогын зөвлөх Алтангэрэлийн Бямбажаргал мөн оролцож байна. Түүнийг танилцуулъя. Асуултад хэн хариулах вэ? Энхбаяр гишүүний асуултад. Ажлын хэсгийн ахлагч Дуламдоржийн Тогтохсүрэн хариулъя. Нэмээд ажлын хэсэг хариулж болно.

Д.Тогтохсүрэн: 1 дүгээр асуултад Мөнхсайхан доктор нэмж хариулна биз. Би 2, 3, хоёр дээр хариулт өгье гэж бодож байна. 15 дахь асуулт. 15 дахь саналтай. Тэгэхээр ийм юм байгаа юм. Одоо өргөн баригдсан Намын хууль дээр намын их

хурал 4 асуудал шийднэ гэж байгаа юм. Намын удирдах байгууллага буюу Их хурал. Тэр нь дүрэм, мөрийн хөтөлбөр, намын дарга, төлөөллийн байгууллага буюу төлөөллийн байгууллагаа сонгох юм уу, батламжлах, хяналтын байгууллагаа сонгох. Намын их хурлын үндсэн үүрэг энэ. Тэгэхээр яах вэ гэхээр намын их хурал 4 жилд нэг л удаа болно. Тэгээд намын дүрэм болон намын дарга 4 жилийн хугацаа дотор өөрчлөх явах шаардлага үүснэ. Тэгэхээр өмнө нь бол Намын хуульд бол энэ намын төлөөллийн байгууллага бол дүрэмд өөрчлөлт оруулах эрхийг олгоогүй байсан юм. Энэ удаа бол олгож байгаа юм. Олгохдоо 2/3-н дэмжлэгээр, 3 нийт дүрмийнхээ 1/3-ээс хэтрэхгүй байна гэж ингэж хязгаарлалт зааж өгч байгаа юм.

Өөрөөр хэлбэл намын Их хурлын бүрэн эрхэд байнга халдаад байлгахгүй үүднээс нь ийм хязгаарлалт тогтоож өгсөн юм. Зүгээр үнэхээр 2/3 өндөр байна гэвэл олонх гэж болно. Энэ бол хэлэлцүүлгийн явцад яриад явж болох асуудал гэж бодож байгаа юм. Гол нь намын Их хурал 4 жилд нэг удаа болдог учраас уян хатан байлгах үүднээс намын төлөөллийн байгууллагад нь дүрэмд өөрчлөлт оруулах эрх олгож байгаа. Тэгэхдээ өндөр квортой байвал яасан юм бэ гэж ажлын хэсэг ярьж байгаад энийг тавьсан юм.

2 дахь нь Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт болон Улс төрийн намын тухай хууль, Сонгуулийн тухай хуулийг хэлэлцэх үед манай Их Хурлын гишүүдээс маш олон гарсан санал бол энэ 19 дэх санал байгаа юм. 19 дүгээр зүйлд орсон санал. Энэ нэр дэвшилтийг ил тод, нээлттэй, хариуцлагатай, намын хамт олны санал авдаг, хамт олноороо хэлэлцүүлдэг ийм болгох шаардлага байна гэдэг ийм саналыг маш их ярьсан юм. Мэдээж энэний шийдвэр гаргах субъект нь бол төлөөллийн төв байгууллага байна. Энийг Сонгуулийн хууль дээр заагаад өгчихсөн. Нэр дэвшүүлэх эцсийн шийдвэрийг төлөөллийн төв байгууллага гаргана гээд.

Тэр төлөөллийн төв байгууллага гаргахаас өмнө нэр дэвшигчээ сонгон шалгаруулах, олон нийтээр хэлэлцүүлэх, шат шатын намын хамт олны санал авах энэ бүх ажлыг зохион байгуулах ийм хороотой байя гэж ажлын хэсэг ярилцаж энэ саналыг оруулсан. Тэр хорооны дүрэм, хорооны дүрэм нэр дэвшигчид тавигдах шаардлага, ёс зүйн болон ашиг сонирхлын зөрчлөөс ангид байлгахтай холбоотой асуудлыг нь тэр дүрмээр нь зохицуулж өгье гэж байгаа юм.

Тийм учраас 19 дүгээр зүйлийг нь 4, 5, 6 болгож 1 дүгээрт сонгон шалгаруулах хороотой байна. Хорооны бүрэлдэхүүнийг нь төлөөллийн байгууллага нь сонгоно. 2 дахь нь журамтай байна. Журмыг нь төлөөллийн байгууллага нь сонгоно гээд. Тэгэхээр тэр нам бол хороотой л байна. Ямар хороо байх вэ ямар бүрэлдэхүүнтэй байх вэ ямар үе шатаар дамжиж нэр дэвшигчээ сонгон шалгаруулах вэ гэдгийг хийж өгч байгаа юм. Ингэхгүй болохоор яадаг вэ гэхээр манай өмнөх практик чинь намын дарга кармандаа байгаа хүнээ гаргаж ирээд л бараг дэвшүүлчихдэг. Ийм учраас энэ байдлаас зайлсхийж хамт олны оролцоог бий болгох. Харин таны яриад байгаагийн эсрэг хамт олны оролцоог нь бий болгох үүднээс энэ 19 дүгээр зүйлийг зориуд хуульд тусгаж өгөх шаардлагатай байна. Өмнө нь энэ заалт байхгүйгээс болоод нэр дэвшилтүүд дээр янз бүрийн хэл ам их гардаг учраас энийг бид нар гаргахгүйн үүднээс ийм зохицуулалтыг 16 дахь санал буюу 19 дүгээр зүйл дээр оруулж өгсөн юм. Манай ажлын хэсгийнхэн нэмж хариулах байх гэж бодож байна.

Л.Мөнхбаатар: Ажлын хэсэг нэмж хариулъя. Мөнхсайхан доктор, хэддүгээр микрофон байна вэ? 80, 81 дүгээр микрофон өгье. Ажлын хэсгийн 81 дүгээр микрофоныг өгье.

О.Мөнхсайхан: Энхбаяр гишүүний асуултад нэмэлт хариулт хэлье. 1 дүгээр асуултын хувьд бол энэ улс төрийн намын бүртгэл чиг үүрэг нь хаана байх вэ гэдэг

асуудал бол энэ төслийг хэлэлцэх явцад маш их яригдсан. Тэгээд 33 жилийн уламжлал зэргийг харгалзаад бол Улсын дээд шүүх дээр энэ намын бүртгэлтэй холбоотой бүх чиг үүргийг бүрэн гүйцэд өгөх ийм байдлаар бол төсөл боловсруулагдаж бас энэ чиглэлээр өөрчлөлтүүд орсон. Энэ дээр түрүүн Тогтохсүрэн даргын хэлсэн хэлэлцүүлгүүд дээр улс төрийн намуудаас гарсан санал бол юу байсан бэ гэхээр сонгуулийн төв байгууллага, хуулийн этгээдийн улсын бүртгэл эрхэлсэн байгууллага эд нарын оролцоогүйгээр бүрэн гүйцэд Улсын дээд шүүх энийгээ хариуцах ийм саналууд дээр үндэслэж боловсруулагдаж гарч ирсэн томъёолол байгаа. Яг гишүүний асуусан энэ 13.5-тай холбоотой заалт бол тэр байгаа юм. Өөрөөр хэлэх юм бол намын нэрийн сан бол Улсын дээд шүүх дээр одоо байгаа тэр нь ингээд баяжаад явна. Энэтэй холбоотой хуулийн этгээдийн нэрийн сан бол хуулийн этгээдийн бүртгэл эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага дээр байгаа. Тэгэхээр тэр санг бол ашиглаад 6 дугаар зүйлд заасан давхардал, төөрөгдөл давхардаж байна уу, төөрөгдөл үүсгэж байна уу, үгүй юү гэдгийг нь нягтлах энэ юугаа бол Дээд шүүх өөрөө хийнэ.

Гэхдээ 14 дүгээр зүйлийн 14.14-д төслийн 14.14-д зааснаар сонгуулийн төв байгууллага болон улсын бүртгэлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын саналыг харгалзаад энэ бүртгэлтэй холбоотой журмыг Дээд шүүх батлах юм. Энүүгээрээ бол саяын яг нэрийн асуудал дээр нарийвчилсан энэ 2 байгууллагын хоорондын асуудал бол зохицуулаад явах юм байна лээ. Сүүлийн жилүүдэд бол энэ улсын бүртгэлийн байгууллагын мэргэжилтэн ажлын хэсэгт өгсөн тайлбараар Дээд шүүх бас энэ бүртгэлийн улсын бүртгэлийн байгууллага бол хамтраад бас энэ асуудлаа зохицуулаад явж байгаа юм байна лээ. Тэгэхээр тэр нь илүү албажаад энэ төслийн 14.11-д байгаа журам руу тусаад явна гэж ойлгож байгаа юм.

2 дахь асуудал дээр нэмэхэд бол намын дүрэм батлах гэдэг бол эрх барих дээд байгууллагын бүрэн эрхийн асуудал, үндсэн бүрэн эрхийн асуудал. Тэгэхдээ бас амьдрал баян учраас зайлшгүй нэмэлт, өөрчлөлт оруулах асуудал байвал дүрмийн 1/3-ээс хэтрүүлэхгүйгээр төлөөллийн төв байгууллага нь байгууллагын гишүүдийн 2/3 нь санал гаргах юм бол бас хэлэлцэх тэр боломжийг нь намуудад бол нээж өгсөн. Ийм зохицуулалт 17.4-д орсон.

Тэр Сонгон шалгаруулах хороотой холбоотой 19.4-өөс 6 дахь зохицуулалт дээр ажиглах юм бол энэ нэр дэвшигчийг сонгон шалгаруулахдаа төслийн 8.2.1 төслийн 8.2.2, 8.3-д заасан шаардлагуудыг нэр дэвшигчийг тодруулахдаа баримтална гэсэн үг. Өөрөөр хэлэх юм бол энэ гишүүдийн оролцоог хангана, ил тод байдлыг хангана бас олонхын саналаар шийднэ, нууц санал хураалт явагдана гэх мэтчилэн нөгөө ардчилсан зарчмаар Улсын Их Хурлын болон бусад сонгуульд нэр дэвшигчийг тодруулах шаардлагууд нь бол энэ 19 дүгээр зүйлийн 4-өөс 6-д бол тусчихсан байж байгаа.

Л.Мөнхбаатар: Баттөмөрийн Энхбаяр гишүүн тодруулж асууя.

Б.Энхбаяр: Бүх шатын сонгуульд хэнийгээ нэр дэвшүүлэхийг бол намын хамт олон өөрсдөө шийдэх ёстой. Анхан шатаасаа эхлээд, үүрээсээ эхлээд, дунд шатаасаа эхлээд дүүрэг, хороод, нийслэл, төлөөллийн төв байгууллага бүгд хэлэлцэж байж ярих ёстой болохоос энийг хэн нэгэн тусгай эрх эдэлсэн 9 хүн эцсийн шийдвэр гаргадаг байж таарахгүй. Энэ бол зарчимд нийцэхгүй байна. Улс төрийн ажил бол тийм хүнд таалагддаг бас амархан ажил биш. Дандаа дотроо дайсантай байдаг юм шүү дээ. Тэгээд энэ чинь хувь субъектив юм орно шүү дээ. Тэгээд чамайг би дэвшүүлэхийг мэднэ. Чиний хувь дэвшүүлэх үү, дэвшүүлэхгүй юу гэдгийг хэдхэн хүн шийддэг байж огт таарахгүй. Энэ бол ардчилсан бус зарчим. Ялангуяа

жагсаалт орчихсон үед шууд Их Хурлын гишүүн хэн болохыг 7 хүн шийдэх гээд байна шүү дээ.

Л.Мөнхбаатар: Тодруулгад хариулъя. Тогтохсүрэн дарга хариулъя.

Д.Тогтохсүрэн: Энхбаяр гишүүний яриад байгааг л янзлах гэж энийг хийж байгаа юм. Би нөгөө талаас нь хэлж байгаа юм. Яагаад вэ гэхээр ийм байхгүй юу. Тэр намын дарга ч юм уу эсвэл хэн нэгэн цөөхөн хүний хүрээнд асуудлыг шийдүүлэхгүйн тулд л энэ хороо сонгодог, шалгаруулдаг тэр анхан болон дунд бүх шатаар нь хэлэлцүүлдэг. Тийм ээ. Ийм байгаад тэгээд юу гэдэг юм төлөөллийн байгууллагадаа юм уу, гүйцэтгэх байгууллагадаа санал болгодог. Тэгээд л тэр гүйцэтгэх байгууллага нь төлөөллийн байгууллагадаа санал болгоод, төлөөллийн байгууллага нь эцсийн шийдвэр гаргана шүү дээ энэ чинь. Сонгуулийн хуульд заачихсан төлөөллийн байгууллага нэр дэвшүүлэх эрхтэй. Тэрнээс өөр хэн ч нэр дэвшүүлэхгүй. Энэ хороо чинь бол харин хэлэлцүүлэг эд нар зохион байгуулж, их олон хүнийг хамруулж, аль болохоор ултай суурьтай олон түмний санал бодолд нийцсэн хүмүүсийг нэр дэвшүүлэхэд л чиглэж байгаа ийм байгууллага болохоос биш энэ зүгээр нэг нэр дэвших гэж шийддэг газар биш байхгүй юу. Тийм учраас бол би таны хэлээд байгаа санал зөв. Тэрийг чинь шийдэх гэж ийм юмыг оруулж ирж байгаа юм л гэж хэлж байна. Ийм юм байгаагүйгээс бид нар өнгөрсөн жилүүдэд яаж байсан гэхээр тийм намын дарга ч юм уу.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Баттөмөрийн Энхбаяр гишүүн тодруулж асууя.

Б.Энхбаяр: Үгүй ээ, энэ тэгвэл 19.4 чинь яг ингэж уншигдаад байна шүү дээ. Сонгуульд намаас нэр дэвшигчийг сонгон шалгаруулах хороо гэж байгаа байхгүй юу. Сонгон шалгаруулна гэдэг чинь тэгээд сонгон шалгаруулаад шийднэ гэсэн үг шүү дээ. Энэ хороогоор ороогүй хүн нэр

дэвшихгүй. Энэ эцсийн шийдвэр гаргах юм шиг уншигдаад байна шүү дээ. Энэ бол тэгвэл сонгон шалгаруулах биш ямар хороо юм бэ? Материалыг нь бүрдүүлэх юм уу, зүгээр тэрийг зохион байгуулах хороо байх ёстой болохоос биш энэ сонгон шалгаруулдаг хороо байж болохгүй. Хэнийгээ нэр дэвшүүлэхийг сонгон шалгаруулах гэдэг бол намын хамт олны нийтийн шийдвэр байх ёстой. Энэ хороо шийддэг байж болохгүй. Тэгвэл энэ хорооны нэрийг өөрчлөх хэрэгтэй. Сонгон шалгаруулдаг хороо л лав байж болохгүй энэ. Энэ бол ардчилсан бус байна.

Л.Мөнхбаатар: Зарчмын зөрүүтэй санал хураах үед бас энийгээ тодотгож ярьж болно. Дамдинсүрэнгийн Өнөрболор гишүүн асуултаа асууя. Баттөмөр гишүүний дараа нь юм байна. Баттөмөр гишүүн дараа нь юм байна. Өнөрболор гишүүн асуултаа асуучих.

Д.Өнөрболор: Болох юм уу, энэ чинь яасан. Сайн байцаана уу? Энэ өдрийн мэндийг хүргэе. Энэ Сонгуулийн хууль, Улс төрийн намуудын тухай хууль үндсэндээ энэ 2 хуулийн хэрэгжилтээр л ер нь Үндсэн хуулийн энэ биелэл олно гэж бол миний хувьд бол ойлгоод байгаа. Тэгээд Үндсэн хуулиар энэ сонгуулийн тогтолцоо ер нь өөрчилснөөр энэ улс төрийн намын нийгэм дэх оролцоо, тэгээд хариуцлага бол нэмэгдэнэ гэж бол ойлгож байгаа. Тэгээд энэ Үндсэн хуулийн өөрчлөлтийн гол үзэл санаа олон намын тогтолцоог бэхжүүлэх энэ төлөөллийн ардчиллыг боловсронгуй болгох, нэг хэсэг нь ер нь үндсэндээ яг энэ хууль л гэж ойлгоод байгаа юм. Тэгээд энэ хуулиар зохицуулах ёстой хамгийн чухал, чухал асуудлууд ерөөсөө огт орж ирсэнгүй. Нөгөө улс төрийн сонгуульд нэр дэвшүүлэхтэй холбоотойгоор зохицуулах нарийвчилсан зохицуулалтууд ч орж ирсэнгүй. Яагаад гэдгийг би асуумаар байна.

Энэ Сонгуулийн хуулийг хэлэлцэх үед бол би маш тодорхой асууж байсан. Тэгээд энэ Улс төрийн намын хуулиараа

энийг зохицуулна гээд үлдээсэн гэж бол би ойлгож байгаа. Тэгээд энэ миний тэр асуугаад байсан зохицуулалтууд ер нь хаана байгаа юм бэ? Нэгд энэ өрсөлдөгч намууд ер нь бодлогоороо өрсөлддөг байх ёстой. Олонх л болсон энэ нам ард түмний өмнө ямар үүрэг юм, цөөнх болсон нам ямар үүрэг хариуцлага хүлээх юм гэдэг талыг гэдэг нарийн зохицуулалтуудыг ч гэсэн энэ хуулиар бол хуульчилсан байх ёстой.

Нөгөөтээгүүр энэ нэр дэвшигчийн ёс зүй, одоо би дахин, дахин л яриад байгаа энэ асуудлыг. Энэ нэр дэвшигчийн ёс зүй, намуудын ёс зүй, тэдний удирдлагуудын ёс зүй, жагсаалтаа худалддаггүй байх, мөнгөний сонгуулиас татгалздаг байх, улс төрийн намын энэ үнэт зүйлс болон улс орны хөгжлийн төлөөх бодлого дэвшүүлдэг байх энэ соёл хандлагыг хуульчлах ёстой. Энийг бол Сонгуулийн хууль руу оруулна, биш ээ юу билээ энэ Улс төрийн намын тухай хууль руу бол оруулна гээд Сонгуулийн хууль дээр ийм тайлбар хийгээд байсан. Тэгээд энийг энэ асуудлуудыг ерөөсөө огт энэ хуулиас бол олж харсангүй.

Дээрээс нь энэ намын бодлогуудыг хэрэгжүүлж чадах чадвар бүхий ёс зүйтэй, чадвартай, хүнийг нэр дэвшүүлдэг энэ байр суурь нөхцөлийг яагаад энэ хуульд ерөөсөө огт оруулахгүй байгаа юм бэ? Тэгээд нөгөө бидний төсөөлж байгаа энэ улс төрийн өндөр соёлтой, улс орноо хөгжүүлэх чадвартай, бодлогын нам төлөвших хөгжих нөхцөл бүрдэхээргүй харагдаж байна одоо яг энэ хуулиас ингээд харах юм бол. Яг ийм байдлаараа Үндсэн хуулийн энэ үзэл санаа энэ хуулиар ер нь хэрэгжихгүй. Хэрэгжүүлэхийг эсвэл хүсэхгүй байгаа юм уу? Наад зах нь энэ жагсаалтын эрэмбэлэхэд нам эвсэлд тавигдах шаардлагыг хатуу хуульчилж оруулъя гээд тэгсэн. Тэгээд энэ бол байхгүй байна. Жагсаалт хариуцлагатай салбар бүрд мэргэшсэн ур чадвартай боловсон хүчнийг оруулдаг байхаар бол хуульчилъя гээд. Энийг бол Улс төрийн намын хуульд

бол бид нар хуульчлаад оруулна. Сонгуулийн хуульд бол энэ бол бас ингээд өөрчлөгддөг учраас ингэж оруулах бол оруулахгүй, энэ бол дараа дараадаа бол ингээд зохицуулагдаад явна гээд тэгсэн. Энэ зохицуулалтуудыг ерөөсөө огт энэ хуулиас ингээд олж харахгүй байна.

Энэ хууль ер нь үндсэндээ нэг бүртгэл, зохион байгуулалт, хяналтын ингээд ийм нүсэр бүтцийн ийм л зохион байгуулалтын асуудлуудыг шийдсэн ийм хууль болж хувирсан гэж л уншигдаж байна. Энэ асууж байгаа асуултууд дээрээ хариултаа авъя.

Л.Мөнхбаатар: Өнөрболор гишүүний асуултад хариулъя. Ажлын хэсгийн ахлагч Дуламдоржийн Тогтохсүрэн хариулъя.

Д.Тогтохсүрэн: Бид энэ Өнөрболор гишүүний саналыг авч үзэж л саяын тэр Энхбаяр гишүүний яриад байгаа саналыг оруулсан байхгүй юу. Та бол ямар санал хэлсэн гэхээр ер нь бол энэ нэр дэвшигчийг ил тод, нээлттэй хариуцлагатай байлгах хамгийн том асуудал бол энэ байна. Ийм учраас Сонгуулийн хууль болон Улс төрийн намын тухай хууль дээр энэ нэр дэвшигчийг олон нийтээр хэлэлцүүлдэг, бүүр сонгон шалгаруулдаг, сонгон шалгаруулдаг, тэгээд олон түмний саналыг авдаг, шат шатын хамт олны, намын хамт олны саналыг авдаг ийм байлгах гэж л тэр саяын тэр 19 дүгээр зүйлд оруулж байгаа 3 заалт байгаа юм. Таны яриад байгаа асуудлууд. Энэнээс өөрөөр бид нар томъёолж болохгүй байгаа юм. Энэнээс бусад асуудал нь бол дүрмээрээ зохицуулагдах ёстой, журмаараа зохицуулагдах ёстой юм. Тэгээд энэ 19.4, 5 дээр биччихсэн. Яаж сонгон шалгаруулах вэ, яаж ямар үе шатаар хэлэлцүүлэг нь явах вэ, энийг бүгдийг нь журмаар зохицуулна гээд биччихсэн. Журмыг нь төлөөллийн байгууллага нь батална гээд.

Тийм учраас таны яриад байгаа бусад саналууд бол энэ журамд л очиж орно. Бид Улс төрийн намын хуулиар ерөнхий зохицуулалтыг нь л хийж өгөхөөс биш бусад асуудлыг бол нам өөрөө дүрмээрээ зохицуулах ёстой юм. Тийм учраас 19-ийн саяын Энхбаяр гишүүний яриад байгаа 19.4, 5, 6 гэдэг заалтыг бид нар Улсын Их Хурлын гишүүд Байнгын хорооны болон нэгдсэн чуулган дээр Улс төрийн намын хууль болон Үндсэн хуулийг хэлэлцэхэд яриад байсан асуудлуудыг нам бүр дотроо зохицуулдаг болгох гэж л ийм юм оруулж ирсэн.

Одоо улсын хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулдаг 38 намаас АН бол яг ийм хороотой юм байна лээ. Одоо яг ийм хороотой газар байна уу гэхээр АН байгаа юм. Тийм учраас бол бид нар ер нь энэ жишигийг авбал яадаг юм бэ гэдэг хэлбэрээр л энэ асуудлыг оруулж ирсэн байгаа.

Л.Мөнхбаатар: Тодруулах уу та? Өнөрболор гишүүн тодруулж асууя.

Д.Өнөрболор: Тэгээд энэ сонгон шалгаруулах хороо гэдэг чинь бол энэ чинь бас тодорхой намын дотор удирдах зөвлөл гээд бас бүтэц ингээд л үйл ажиллагаагаа явуулаад л, сонгон шалгаруулаад л явж байгаа шүү дээ. Энэтэй юугаараа ялгаатай байгаа юм бэ? Ерөөсөө ялгааг нь бол олж харахгүй байгаад байна л даа. Тэгээд өнөөдөр ер нь намын энэ дүрэмд бол бид нар найдаж амьдарч ирсэн. Энийг бол одоо энэ дүрэмд бол найдаж орхиж бол болохгүй гэж болж байна. Өнгөрсөн цаг хугацаанд бол үнэхээр болохгүй юм байна гэдгийг ч гэсэн харуулсан байж байгаа. Тэгээд би энэ хуулийн 3 дугаар бүлгийн 15 дугаар зүйлд намын дүрэм, энэ бүтэц, зохион байгуулалттай холбоотой асуудал дээр ер нь энэ улс төрийн намын энэ гишүүнчлэлд тавигдах энэ хэм хэмжээ, энэ шаардлага хязгаарыг яагаад хуульчилж болохгүй байгаа юм бэ? Энэ бол маш тодорхой асуудал шүү дээ. Энэ намын өмнөөс улс төрийн томилгоо, улс

төрийн сонгуульд оролцож байгаа энэ нэр дэвшигчдэд тавигдах үндсэн.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Тодруулгад хариулъя. Ажлын хэсгийн ахлагч Тогтохсүрэн дарга хариулъя.

Д.Тогтохсүрэн: Тэгэхээр ингэж байгаа юм Өнөрболор гишүүнээ. Одоо бид нар чинь ингээд намын хурал хийгээд нэр дэвшилт эхлэхээр чинь юу гэж ярьдаг вэ гэхээр ямар шалгуураар энэ хүнийг гаргаж ирж байгаа юм бэ? Хэн оруулдаг вэ гэхээр намын дарга оруулдаг. Тэгэхээр л бараг л намын даргын танил талын хүн ч юм уу ийм хүн ороод ирлээ, ямар шалгуураар явсан юм бэ, хаана юу хийж байсан юм гээд ингээд эхэлдэг байхгүй юу. Тэгэхээр бид нар энийг бий болгохгүйн тулд л нам нэг жил бай, 2 жилийн ч өмнө хамаагүй энэ хороогоо байгуулаад л, тэр хорооныхоо журмыг гаргаад л, тэр нэр дэвшиүүлэгчээ тодруулах журмаа гаргаад л, тэгээд л тэр журмын дагуу тэр хороо нь ажиллаад л, юу гэдэг юм энэ хүн бол ийм, ийм шалгуурыг хангаж, тэгээд биччихсэн байгаа бүр. Ашиг сонирхлын болон ёс зүйн гээд биччихсэн байгаа. Аль алийг нь. Энэ 19 дүгээр зүйл дээр. Ёс зүйн болон ашиг сонирхлын гэж бичсэн байгаа. Энэ шаардлагуудыг хангаж байгаа учраас нэр дэвшиүүлж байгаа юм гээд л нөгөө хорооныхон Бага хуралдаа юм уу, Удирдах зөвлөл.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Яах юм бэ, нэмж хариулах юм уу? ТББХ-н дарга Нямаагийн Энхболд нэмж хариулъя.

Н.Энхболд: Намд ямар хүн элсэж болох вэ, элсэж болохгүй вэ, намууд ямар хүнийг авч болох вэ, авч болохгүй вэ гэдэг зүйлийг энэ хуулиар зохицуулж болохгүй, болдоггүй юм. Ямар ч үзэл бодолтой, байр суурьтай хүмүүс өөрсдөө үзэл бодол дээрээ нэгдээд эвлэлдэн нэгдэх эрхийг нь Монгол Улсын Үндсэн хуулиар нээгээд өгчихсөн болохоор, зөвшөөрчихсөн болохоор энэ дээр яг Намуудын тухай хууль дээр ийм хүнийг намын гишүүнд

элсүүлнэ, энийг бол авахгүй шүү энэ тэр гэдэг юмнуудыг зааж ерөөсөө болохгүй юм байгаа юм. Тэгээд бид нар сая ингээд хэлэлцэх явцад бол зөвхөн нэг ажлын хэсгийн нэг хэдэн хүний ярьсан асуудал биш л дээ. Нөгөө 30 хэдэн намын чинь төлөөллүүд бүгд оролцсон. Тэгээд дийлэнх нь ер нь олон асуудлуудыг намууд өөрсдийнхөө дүрмээр, дотоод журмаараа зохицуулах ийм юм байх хэрэгтэй. Түүнээс намын хууль гээд л Намын тухай хууль гээд бид нарын.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Гүйцээгээд хариулчихъя. Нэг минутаа багтаагаад.

Н.Энхболд: Иргэдийн эвлэлдэн нэгдэх эрхийг намын тухай гэдэг нэртэй хуулиар ямар нэгэн байдлаар хязгаарлаж тавьж болохгүй гэсэн ийм байр суурь дийлэнх олонх нь гарсан учраас ингэж явж байгаа. Ерөнхийлөгч өргөн мэдүүлэхдээ энэ зарчмыг больсон байх гэж бодож байна. Тухайлбал хуульд зааснаас бусад тохиолдолд намын гишүүн байх нь түүний эрх, эрх чөлөөг хязгаарлах, давуу байдал олох үндэслэл болохгүй гэх мэтчилэн. Үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн хэв журам, нийтийн ёс суртахуун, хүн амын эрүүл мэнд эсхүл хүний бусад үндсэн эрх, эрх чөлөөг хамгаалахад зайлшгүй тохирсон хуульд зааснаас өөр хязгаарлалтыг эвлэлдэн нэгдэх, нам байгуулах, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх болон холбогдох бусад үндсэн эрх чөлөөг эдлэхэд тавьж үл болно гээд энэ дээр оруулчихсан байгаа. Тэгэхээр үнэхээр том намууд дээр л маш том хариуцлага ярьж байгаа юм. Ямар хүнийг гишүүнээрээ авах юм. Үгүй ээ авахгүй гэж нэг шалгуур тавина гэхээр бас их сонин болчихоод байгаа юм. Үгүй ээ би ерөнхийдөө танай үзэл баримтлалыг чинь.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Байнгын хорооны дарга Баагаагийн Баттөмөр асуултаа асууя.

Б.Баттөмөр: Монгол Улсын Үндсэн хуульд улс төрийн намуудын үйл

ажиллагаа ил тод байна, санхүүжилт ил тод байна, Монгол улсын хэмжээнд улсын хэмжээний бодлого дэвшүүлж ажиллана гэсэн нэг тодорхой заалтууд байдаг л даа. Тэгээд энэ маань хэрэгжилт маань ер нь хэр зэрэг байдаг юм бол одоо? Тааруухан л яваад байгаа юм л даа. Энд улс төрийн нам бол ардчилсан үйл явцын амин чухал сүнс. Тэгээд цаашаага тэр олон ургалч үзэл төлөвшихөд бол маш их чухал ач холбогдолтой гэж ингэж үздэг. Тэгээд ер нь бол одоо энэ өнгөрсөн хугацааны ингээд 30 жилийн хугацаанд бидний энэ ингээд зам ингээд явж ирсэн үр дүнг харахад бол Монгол Улсын хөгжил мухардалд орчихсон л байгаа шүү дээ. Энийг бол бид нууж хаагаад байх юм байхгүй. Олон үзүүлэлтээр бол бүүр 2 мянга тийм 1990 оны түвшинээсээ бол ухарчихсан байж байгаа шүү дээ.

Яах вэ бид нарын ярьдаг барьдаг юм бол сайхан, сайхан юм бол бий л дээ. Яг бодит үр дүн бол буурсан. Тэгээд энэ юутай холбоотой вэ гээд л ингээд үзэхээр зэрэг энэ улс төрийн намуудын төлөвшил, үйл ажиллагаатай л холбоотой байгаа юм л даа. Манай намууд бол улс төрч нарыг хэдэн 10 мянгаар нь бэлдээд гаргажээ. Мундаг, мундаг улс төрч нар бол байна. Энэ улс төрч нар дотроос төрийн зүтгэлтнүүд л гарч байх ёстой юм байгаа юм л даа. Тэгээд өнгөрсөн хугацаанд энэ төрийн зүтгэлтнүүд гарч уу, үгүй юү? Ингээд үзэхээр их учир дутагдалтай л байдаг юм л даа. Тэгээд бид нар бол нийгмийн хямрал, эдийн засгийн хямрал гээд л ингээд л ярьдаг байсан бол одоо сүүлийн үед бол юу гэхээр ардчилал маань хямралд орлоо гэж дэлхий нийтээр ярьж байна шүү дээ. Тэгээд бид бас энэ дээр бодох л ёстой л асуудлууд тулгарч байна л даа.

Тэгээд яах вэ ер нь бол Ерөнхийлөгчөөс өргөн барьсан түвшинд бол энэ хуулийн төслийг бол уншсан. Зүгээр ажлын хэсэг дээр ямар, ямар өөрчлөлтүүд гарч ирснийг бол сайн мэдэхгүй байна. Хэд хэдэн асуулт байна. Өнөөдөр Монгол Улсад бүртгэлтэй 40

нам байгаа. 36 нь ямар нэгэн хэлбэрээр үйл ажиллагаа явуулдаг гэж байгаа юм. Тэгээд тэр одоо бид нарын нэг нэгдэн орчихсон зарим конвенцууд энэ нөгөө улс төрийн намыг байгуулах тэр гарын үсэг тэрийг багасгах гэсэн энэ тэр ийм заалтууд байгаад байдаг юм л даа. Тэгээд бид нар бол энэ 36 намыг цаашаа нэмэгдүүлэх биш, энэ нэгдэж нийлэхэд л бодлогоо явуулмаар байгаа юм л даа. Монголчууд ерөөсөө энэ хөгжлийн мухардлын гол нэг шалтгаан бол гол үнэт зүйл дээрээ нэгдэж чаддаггүй, энэтэй л холбоотой юм байгаа юм. Тийм учраас энэ намуудыг нэгдэж нийлэх, төлөвших, үзэл баримтлал нь их тодорхой болох энэ чиглэлд ажлын хэсэг дээр нэмж та нар юу харав гэсэн нэг ийм асуулт байна.

2 дугаарт нь бол юу гэхээр энэ улс төрийн намуудын санхүүжилттэй холбоотой. Ерөөсөө аливаа бүх бид маш их арга хэмжээ авч байгаа. Харамсалтай нь бол нэг эдийн засгаараа баталгаажихгүй байгаад байгаа байхгүй юу. Эдийн засгаар баталгаажсаагүй ямар ч үйл явц амин сүнсгүй. Энийг би маш олон дахин ярьдаг. Энийг ч өнөөдөр ч бас хэлье гэж бодож байгаа. 126 гишүүдэд улсын төсвөөс мөнгө өгөх л юм байна л даа. Тэгээд энэ ямар хэмжээний тооцоо судалгаанууд байдаг юм гэсэн ийм 2 дахь асуудал байна.

3 дахь асуудал бол тэр 12 онд орсон Европын аюулгүй байдал хамтын ажиллагааны байгууллагад бид нар элссэн шүү дээ. Тэнд бол тодорхой заалтууд байж байгаа. Нам тэр төр улс төрийн намыг салгая гэсэн ийм заалтууд байгаа юм. Энэ олон улсынхаа энэ нэгдэн орсон.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Баттөмөр гишүүний асуултад хариулъя. Тогтохсүрэн дарга хариулъя.

Д.Тогтохсүрэн: Бямбажаргал баг эд нар. Баттөмөр гишүүний асуултад хариулъя. Баттөмөр гишүүний яриад байгаа асуудал бол үнэхээр чухал. Энэ улс

төрийн намуудыг хариуцлагатай болгох, ямар ч хариуцлагагүй намуудыг өндөр хариуцлагатай болгоход чиглэ гэсэн. Энэ хуулийн ерөөсөө 2 л том онцлог байгаа юм. Нэг дэх нь улс төрийн намыг хариуцлагатай болгохтой холбоотой юм байгаа юм Баттөмөр гишүүнээ. Тийм учраас улс төрийн намыг бол бид нар байгуулахад нь тавигдах шаардлага бол хэвээрээ байгаа. Үндсэндээ хэвээрээ байгаа. Нөгөө 801 гэдэг шаардлага бусад шаардлага бол хэвээрээ байгаа. Харин байгуулагдаад үйл ажиллагаа явахад нь тавигддаг шаардлагыг өндөржүүлж өгсөн. 1 дүгээрт улс төрийн намыг идэвхгүй байдалд оруулдаг болж байгаа. Жишээлбэл санхүүгийн тайлангаа өгөөгүй, Улсын Их Хурлын сонгуульд 2 дараалан оролцоогүй, төлөөллийн байгууллага буюу намын удирдах байгууллагуудынхаа хурлыг хийдэггүй, дотоод ардчиллынхаа талаар явуулдаггүй ийм 3 тохиолдолд идэвхгүй болгож байгаа, аудит орж байгаа. Дараа нь намыг тараахаар байгаа. Намын үйл ажиллагааг зогсоохоор байгаа. Таны яриад байгаа шиг намууд хоорондоо нэгдэх нийлэх энийг бол дэмжсэн байгаа. Ингээд өөрөөр хэлбэл намуудыг аль болохоор хариуцлагатай, өдөр тутам улс орон даяар үйл ажиллагаа явуулдаг болгоход чиглэгдсэн ийм өөрчлөлт байгаа.

2 дахь нь санхүү. Намд тодорхой хэмжээгээр улсын төсвөөс санхүүжилт өгөхөөр байгаа. Гэхдээ улсын төсвөөс санхүүжилт өгөх босгыг нийт сонгогчдын нэг хувиас дээш санал авсан тохиолдолд санхүүжилтийн асуудал яригдана. Санхүүжилт нь 2 чиглэлийн санхүүжилт байгаа юм. Нэг нь улс төрийн намууд сонгогчдын санал авсан байдлаараа сонгогчдын саналыг үнэлж нэг санхүүжилт явна. Нөгөөдөх нь Улсын Их Хуралд авсан суудлаараа нэг санхүүжилт явна. Санхүүжилт нь маш их ил тод, нээлттэй, хариуцлагатай байхад чиглэж байгаа. Нэг талаасаа төрөөс өгч байгаа дээрээ төрийн аудитын байгууллага аудит хийнэ. Дээр нь тухайн улс төрийн нам хандив,

татвар, бусад үйл ажиллагааны орлого энэ бүх юм нь бүгд ил тод, нээлттэй байх тийм зохицуулалтыг энэ хуульд хийж өгсөн байгаа. Бусад асуудал дээр нь манайхан нэмж хариулах байх гэж бодож байна. 80 юм уу Бямбажаргал.

Л.Мөнхбаатар: Ажлын хэсэгт нэмж хариулъя. Бямбажаргал дарга уу, зөвлөх үү? 80, ажлын хэсгийн 80 дугаар микрофоныг өгье.

А.Бямбажаргал: Баттөмөр гишүүний асуултад нэмж хариулъя. Таны хамгийн сүүлд асуусан асуултын хувьд бол мэдээж энэ хууль маань өөрөө бүхэлдээ 19 онд Монгол Улсын Үндсэн хуульд орсон нэмэлт, өөрчлөлтийн үр дүнд одоогийн намын эрх зүйн орчныг энэ Үндсэн хуульдаа нийцүүлэх хүрээнд бол бүхэлдээ чиглэж байгаа гэдгийг хамгийн түрүүн хэлэхийг хүсэж байна. Тэгээд энэ хүрээнд намын дотоод зохион байгуулалт ардчилсан байх энэ чиглэлээр бол энэ хуульд бүхэлдээ чиглэсэн. Өөрөөр хэлэх юм бол өнгөрсөн 30 жилийн хугацаанд одоо Монгол Улсад албан ёсоор үйл ажиллагаагаа явуулж байгаа энэ 36 нам маань намын маань маш цөөн тооны нам, бараг ганц нам л хурлаа тогтмол хугацаанд бол хийж ирсэн юм байна лээ. Бусад намууд бол 30 жилийн хугацаанд ч гэсэн удирдах дээд байгууллагаа хуралдуулаагүй ч ийм намууд байх жишээний.

Намын удирдлага, зохион байгуулалтын хувьд дүрмээрээ зохицуулж болохоос бусад нийтлэг харилцааг бол энэ хуулиар бүхэлд нь зохицуулж байгаа. Ингэхдээ тодорхой хугацаанууд тогтоож өгч байгаа маань цаанаа энэ ардчилсан зарчмыг бас хангахад чиглэж байгаа гэдгийг тодруулж хэлье.

Мөн Үндсэн хуульд өөрөө орсон тэр хөрөнгө орлогын эх үүсвэр нийтэд ил тод байх чиглэлээр бол маш тодорхой зохицуулалтууд бүхэл бүтэн бүлэг орж байгаа намын санхүүжилттэй холбоотой. Өөрөөр хэлэх юм бол намын

орлогын эх үүсвэр нь юунаас, яаж бүрдэх юм, ямар хэмжээтэй байх юм, бүр тодруулаад хэлэх юм бол энэ дээд талын хязгааруудыг нь ч гэсэн энэ дээр тогтоож өгч байгаа. Өнгөрсөн хугацаанд энэ 30 жилийн хугацаанд өөрөө бий болсон асуудлуудыг л шийдвэрлэх зорилгоор энэ маань бол явж байгаа гэдгийг тодруулах гэсэн юм.

Дээр нь бол энэ та бас хэллээ. Төрийн санхүүжилтийн асуудал. Үндсэн хуульд бас орсон. Төрийн санхүүжилтийг олгож болох энэ нөхцөл журмыг бол өөрөө хуулиар тогтооно гэж. Тэгээд энэ хуулиар бол энэ санхүүжилтийг олгох журмыг бол бас нэлээн тодорхой болгож өгч байгаа юм. Өөрөөр хэлбэл нам өнгөрсөн хугацаанд санхүүжилтийг авч байдаг гол нэг чухал эх үүсвэр бол энэ төрийн санхүүжилт байх юм. Гэхдээ төрийн санхүүжилт аваад авлаа гэдгээрээ бол энэ зүгээр хязгаарлагдах биш, энэнийхээ хүрээнд бол бас хариуцлага олон нийтийн хяналт, хуулиараа бол тодорхой тухайлбал төрийн аудитын хяналт орж болох энэ зохицуулалтуудыг бас нэмж орсон гэдгийг хэлье.

Л.Мөнхбаатар: Баагаагийн Баттөмөр гишүүн тодруулж асууя.

Б.Баттөмөр: Ингээд энэ сонгуулийн эрхийн хязгаарлалт гээд нэг юм байдаг юм шүү дээ, тийм ээ? Тэгээд яах вэ энэ удаагийн улс төрийн сонгуульд бол яах вэ дээ зүгээр гадна, дотноос бодно амьдардаг хүмүүс санал өгдөг л болж байгаа л даа. Тэгэхээр энэ хорих ял эдэлж байгаа ч юм уу, хөгжлийн тодорхой бэрхшээлтэй хүмүүс ч юм уу энэ тэрийг тэр манай нэгдэн орсон конвенцод бол саналыг нь авах ёстой л гэж зааж байгаа шүү дээ. Нэг дэх асуудал.

2 дахь асуудал бол юу гэхээр энэ Монгол Улсад энэ амьдардаг мөртөө иргэнийлээ олж аваагүй хүмүүс зөндөө байдаг юм. Энэ хүмүүс эвлэлдэн нэгдэх барих энэ юмнууд нь бол бас тэр Европын

аюулгүй байдлын хамтын ажиллагааны байгууллагатай нэгдэн орсон конвенцын хүрээнд бол бас л тодорхой эрх эдлэх ёстой.

Л.Мөнхбаатар: Ажлын хэсэг хариулъя. Ажлын хэсгийн 83 дугаар микрофоныг өгье.

Д.Энхцэцэг: Манай Улс төрийн намын тухай энэ хуулийн хувьд бол ЕАБХАБ Венецийн комисс хамтраад ноднин жил Улсын Их Хурлын даргаас өгсөн хүсэлтийн дагуу бол уншаад бүх хуулийг бүхэлд нь уншаад бол санал зөвлөмж өгсөн. Тэгэхээр энэ санал зөвлөмжийг бол ажлын хэсэг маш анхааралтай хараад, тэгээд Монгол Улсынхаа онцлогийг бас харгалзаж байгаад авах ёстой саналуудаа үндсэндээ аваад тусгасан. Тэгээд ерөнхийд нь дүгнэж хэлэх юм бол энэ хуулийн төслийг бол олон улсын стандартуудад дөхсөн сайн төсөл болжээ гэж сайшааж дүгнэсэн байгаа. Тэгээд энэ баримт бичгийг бол Монгол хэлнээ Венецийн комиссын веб сайт дээр сайт дээр байгааатай та бүхэн бас танилцах боломжтой.

Л.Мөнхбаатар: Сая хэн хариулав? Асуултад хариулж байгаа ажлын хэсгийн гишүүд нэр, албан тушаалаа хэлээд хариулж байгаарай. Яагаад гэвэл энэ өөрөө протоколд үлддэг. Хэний асуултад хэн хариулсан бэ гэдэг нь нэгдсэн протоколд үлддэг журамтай шүү гэдгээ хэлье. Ням-Осорын Учрал гишүүн асуултаа асууя.

Н.Учрал: Энэ Улс төрийн намын хуулийг бол дэмжиж байгаа. Тэгэхдээ би энийг бас 2 талаар нь 1 өнцгөөс л бид их яриад байгаа юм л даа. Энэ Улс төрийн намын хууль бол нөгөө намуудыг хариуцлагажуулахаасаа гадна энэ үгээ хэлэх, үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх, эрх чөлөөг нь олгож байгаа улс төрийн намуудад тэр улс төрийн боломжийг нь олгох талаас нь бас харах ёстой. Тэгэхгүй болохоор хэтэрхий их намын дүрэм рүү

ороод, тэгээд хэт их намын бүтцийн асуудлыг хуулиар хийгээд эхэлбэл энэ өөрөө нөгөө төрийн дээр нам оришино гээд ингээд буруу зүйл рүү явчихна. Тийм учраас ерөөсөө л энэ үг хэлэх, үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх, эрх чөлөөний чинь хамгийн том илэрхийлэл нь өөрөө улс төрийн нам байхгүй юу. Тэгэхээр тэр нэг үндэсний эв нэгдэл бүрэн эрхт байдлыг гээд нэг заалт байна шүү дээ одоо нөгөө намууд дээр. Яг ийм том өргөн агуулгаараа авч үзэх юм бол яг үнэндээ бол нөгөө нэг хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд нэгдээд 1 нам байгуулах, нөгөө нэг шашины намууд байгуулагдах, тодорхой зорилгоороо эвлэлдэн нэгдэх чинь өөрөө хөндөгдөөд тийм боломжгүй болох ийм эрсдэлтэй байхгүй юу. Тэгээд ер нь бол аль ч сонирхлын бүлгүүд өөрөө нам байгуулаад ингээд дуу хоолойгоо нэгтгээд ажиллах бололцоотой шүү дээ.

Тэгэхээр энэ Улс төрийн намын хууль бол Монгол Улсад ардчилал, хүний эрх, эрх чөлөө хангагдах тэр суурь боломжийг нь энэ хуулиар нь олгож байж тэр үг хэлэх эрхийг нь улс төрийн намуудад нь тэгээд илэрхийлэх боломжийг нь олгож байж энэ чинь өөрөө цаашидаа ардчилалд маш том хувь нэмрээ оруулах ёстой байхгүй юу. Хэтэрхий намын бүтэц дүрэм рүүгээ орсон ойлголтууд бас харагдаад байгаа юм. Жишээ нь яг ингээд хуулийг уншихад бол жишээ нь тэр үндэсний эв нэгдэл бүрэн эрхт байдалтай нэг заалт байна шүү дээ. Тэрэн дээр бол жишээ нь яг тийм шашины нам байгуулах, тийм хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд нам байгуулах, эсвэл яг эмэгтэйчүүд нэг нам байгуулах эд нарт бол зорилгын хувьд үгүйсгэх вий дээ. Энийг бол илүү нээж, баталгаажуулж өгч чадсан цагт энэ ардчилал эрх, эрх чөлөө чинь бас өнө мөнхөд оришино шүү дээ. Тэгэхээр энэ дээр бол онцгой анхаармаар байна гэж бас хэлмээр байна.

Тийм учраас тэр түрүүний гишүүдийн хэлээд байгаа тэр нэр дэвшигчдэд тавигдах тэр янз бүрийн ёс зүйн хороо, тэр нэр дэвшигч нарын ёс зүйн

хороо юу, юу билээ хариуцлагын хяналтын тийм нэг хороо байгуулна энэ тэр гээд байгаа чинь. Ер нь бол улс төрийн нам ямар ч бүтэцтэй байж болно. Тэр улс төрийн намын өөрийнх нь онцлог. Улс төрийн нам бол ямар зохион байгуулалт тогтолцоогоор үйл ажиллагаа явуулах нь тухайн улс төрийн намын өөрийнх нь эрх чөлөө байхгүй юу. Тийм. Тэгэхээр тэрийг хэт их хуульчилж болохгүй гээд сая Нямаагийн Энхболд даргын хэлж байгаа бол би 100 хувь санал нэг байна. Тэгээд эхлэх юм бол өөрөө энэ бол ардчиллаас ухарч байгаа л ойлголт болно. Тийм учраас улс төрийн намууд үйл ажиллагаа явуулах бололцоог нь илүү бий болгож өгөх дээр бас анхаараач гэдгийг бас хэлмээр байна.

3-д энэ Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын хууль дээр энэ нөгөө шил ажиллагаа явагдсанаас хойш улс төрийн намууд дээр улс төрийн намын дүрэм, гишүүнчлэл, хөрөнгө гээд ингээд байгаа шүү дээ. Түүнд өгсөн хандивын мэдээлэл ил байна гээд заачихсан юм. Үүнээс болоод ерөөсөө одоо нөгөө нэг санхүүжилтийн асуудлуудыг нь буюу төсвийн яг тийм нарийвчилсан бүүр зааж өгмөөр байгаа юм. Тэгээд энэ ил тод байдлыгаа ойлгомжтой болгож, энэ нөгөө авлигын эсрэг конвенцод чинь улс орнууд нэгдээд, нэгд бол улс төрийн намуудынхаа ил тод байдлыг л сайжруулж байна шүү дээ. Гэтэл энэ шил ажиллагааны хүрээнд бол улс төрийн намууд огт мэдээлэл явуулдаггүй л байхгүй юу. Хэн ч ойлгомжгүй нэг файл хийлгээд. Тэгэхээр энийг бүүр ингээд детальчлаад энэ санхүүжилтийг ил болгоод өгчхөөч. Тэр олон бүтэц нэгж юмнуудаа ер нь авчихсан нь дээр юм биш үү л гэдэг ийм л.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Ажлын хэсэг хариулах уу, хэн хариулах юм? бэ Ажлын хэсгийн 80 дугаар микрофоныг өгье.

А.Бямбажаргал: Учрал гишүүний асуултад хариулъя. Гишүүн бол бас их чухал асуудал яах аргагүй хөндөж байна.

Яагаад вэ гэхээр жишээлбэл би асуултыг бас буруу ойлгоогүй бол шашны, сонирхлын бүлгүүдийн нам байгуулах энэ зүйлийг бол хаачхаагүй байгаа даа гэж бас хэллээ гэж ойлголоо. Яг одоогийн Монгол Улсад хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа Улс төрийн намын хуулиар бол яг энэ асуудал бол бас хориотой байгаа гэдгийг би хэлэх гэсэн юм. Өөрөөр хэлбэл тодорхой ашиг сонирхлын бүлгүүдээр энийг байгуулахыг бол хязгаарласан зохицуулалт бол бий. Яг энэ концепцын дагуу Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан өөрчлөлтийнх нэмэлт, өөрчлөлтийн 19 оны өөрчлөлтийн улсын хэмжээний бодлого дэвшүүлж ажиллана гэж байсан энэ концепц бол өөрөө бүхэлдээ яг энэ рүү л чиглэж байсан.

Өөрөөр хэлэх юм бол тодорхой сонирхлын бүлгүүдээр дамжиж улс төрийн нам байгуулагдахыг бол Үндсэн хууль өөрөө хязгаарласан байгаа гэдгийг 1 дүгээрт хэлэх гэсэн юм. Яг энэ концепцын дагуу бол энэ хууль өөрөө бичигдсэн. Тухайлбал уг хуулийн маань төсөлд байж байгаа тодорхой чиглэлийн тухайлбал 10 дугаар зүйлийн 2-т шашны, цэргийн болон цэрэгжсэн, фашист түүнчлэн гадаад улсын салбар нэгжийг байгуулахыг хориглож байгаа маань өөрөө бүхэлдээ яг энэ заалтыг бол илүү тодруулах чиглэлээр бас явсан гэдгийг би тодруулж хэлэх гэсэн юм. Өөрөөр хэлбэл хууль санаачлагчийн хувьд бол Монгол Улсын энэ өнгөрсөн хугацаанд бол гарч байсан бас Дээд шүүх дээр бүртгүүлэхээр очиж байсан намуудын мэдээллүүдийг бол бүгдийг нь судалж үзсэн юм. Тэгээд энэ хүрээнд тухайлбал яг шашны чиглэлийн нам, тодорхой үзэл суртлыг давамгайлсан нам байгуулах ийм чиглэлээр хүсэлтүүд өгч байсныг нь Монгол Улсын дээд шүүх бол татгалзаж байсан юм байна лээ. Өөрөөр хэлбэл Үндсэн хуулийн маань үзэл санаанд бол харш юм гэж. Тэгээд энэ дагуу бол бас ингэж өргөн баригдсан гэдгийг бас хэлэх гэсэн юм.

Тэр намын дотоод зохион байгуулалт үйл ажиллагаа мэдээж хэрэг

энэ ардчилсан зарчимд нийцэх ёстой гэдэг агуулгаараа бол дүрмээр өөрөө зохицуулах нь зөв. Аль болох деталийн харилцаа руу бол угаасаа хууль орох нь өөрөө мэдээж тэрний хуулийн маань зорилго биш байсан. Тэгээд энэ үүднээсээ бол тодорхой зүйлүүдийг тодруулах асуудлуудыг нь тодруулж, бусдыг нь бол намын дүрэмд бол зааж өөрөөр зааж болох гэдэг энэ зүйлүүдийг нь бол нээлттэй үлдээсэн гэдгийг хэлэх гэсэн юм.

3 дугаарт бол яах аргагүй тэр Нийтийн мэдээллийн энэ хуулийн маань хэрэгжилттэй холбоотой асуудлууд байгаа юм билээ. Тэгээд яг энэ зорилгоор бүхэлдээ энэ санхүүжилттэй холбоотой бүлэг, таны сая дурдсанчлан энэ нийтэд ил тод байх, мэдээлэгдэх гэдэг энэ зүйлүүд нь бол тухайлбал аудитын байгууллагаар хянагдах, сонгуулийн төв байгууллага дээр нэгдсэн мэдээллүүд нь байршаад, олон нийтэд мэдээлж байх заавал гэдэг ийм байдлаар бол үүрэг хүлээлгэх хэлбэрээр бол бас орсон. Дагаад бол энэ зүйлүүдийг нь ил болгохгүй бол Зөрчлийн хуульд заасны дагуу бол хариуцлага хүлээх гэдэг ийм байдлаар санхүүтэй нь бас уяж өгсөн гэдгийг хэлье.

Л.Мөнхбаатар: Нэмж хариулах уу? Ажлын хэсэг нэмж хариулах уу? Хэн бэ? Тийм. Тэгэхээр тодорхой асуултууд байна. Хэн хариулах вэ? Ажлын хэсгийн хэд вэ? 85 дугаар микрофон өгье. Гэрэлт-Од юм байна. Асуултад хариулъя.

Э.Гэрэлт-Од: Баярлалаа. Улс төр судлаач Гэрэлт-Од. Ажлын хэсэгт бас энэ санхүүжилттэй холбоотой асуудал дээр бас задаргаа хийж харж байсан. Улс төрийн намын санхүүжилтийн асуудал үнэхээр чухал ялангуяа ил тод байх. Угаасаа Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн хүрээнд энэ хуулийн нэг концепц нь бол энэ намын санхүүжилт, хөрөнгө, орлого нь ил тод байна. Намууд санхүүгийнхээ тайланг ил тод байлгана, жилд 2 удаа, хагас жилээр, бүтэн жилээр тайлангаа тавина. Гишүүдийн хандив нь ямар байх юм, нам ямар орлого олох юм,

хуулийн этгээдээс ямар түвшинд хандив өгч болох юм, юу нь болохгүй юм, гишүүдийн мэдээлэл нь хүртэл ямар байх юм энэ тэр гээд нэлээн нарийн зохицуулалтууд орсон байгаа. Тийм. Тэгээд тэр ялангуяа тэр сая ажлын хэсгийн ахлагчийн хэлж байгаагаар бол аж ахуйн хуулийн этгээдээс өгч байгаа хандив эрх бүхий хуулийн этгээдийн хандив нь бол заавал татварын дараах орлогоос, тэгээд үндсэн бенефициер гэж хэлдэг тэр ашиг хүртэгчээс нь байна, давхардуулж олгохгүй байна, тийм эцсийн өмчлөгчөөс байна энэ тэр гээд ингээд ийм хуулийн заалтууд бол нэлээн дэлгэрэнгүй туссан байгаа.

Яг энэ хуулийн концепт дээр ахиад нэг өгүүлбэрээр нэмээд хэлэхэд бол энэ улс төрийн намууд бол байгаа энэ оруулж байгаа саналаар бол нийтдээ 8,4 тэрбум төгрөгийг бол жилд хуваарилж авах боломжтой. Тэгээд гишүүдийн саналаар сонгогчдын, сонгогчдын дэмжлэгээр, гишүүдийн суудлаар гэсэн 2 үндсэн үзүүлэлтээр санхүүжилт авна. Аль. Тийм улс төрийн намууд санхүүгийн бүх үйл ажиллагаа нь зөвхөн нэг дансаар явна. Намын дэргэдэх байгууллагууд, намын харьяа байгууллагууд, намын салбар байгууллагууд зөвхөн нэг дансаар санхүүгийнх нь үйл ажиллагаа нь гарч орж, тэгээд тэрнийхээ хүрээнд тайлангууд нь жигдэрч, ерөнхийдөө улс төрийн намын санхүүжилт өнгөрсөн 33 жилийн хугацаанд байсан тийм, болохгүй. Тийм. 33 жилийн хугацаанд байсан муу туршлагыг ингээд ил тод болгож, хариуцлагатай болгоход чиглэсэн гэж хэлэхэд.

Л.Мөнхбаатар: Хэн, тодруулах юм уу та? Ням-Осорын Учрал гишүүн тодруулж асууя.

Н.Учрал: Энэ Нээлттэй мэдээллийн ил тод байдлын хууль дээр бид хийхдээ нэг алдаа гаргачихсан юм байна лээ. Үнэн зөв бүрэн бүтэн байдлыг нь мэдээллийн үнэн зөв бүрэн бүтэн байдлыг хангуулж илгээхгүй гэж заагаагүйгээс

болоод одоо өөрийнхөө веб хуудсанд мэдээллээ тавь гээд, өөрийнхөө ямар нэгэн ХМХ-ээр зарла гэгчихсэн чинь хэнд ч ойлгомжгүй нэг файл сайт дээр тавьсан болоод бид мэдээллээ нээчихлээ гээд байдаг. Тэгээд өнөөдөр улс төрийн намууд ч гэсэн яг ийм байдалд хүрэхийг болзошгүй байхгүй юу. Тийм учраас үнэн зөв, бүрэн бүтэн байдлыг хангуулсан мэдээллийг нээлттэй мэдээллийн системд болон өөрийнхөө мэдээлэл хариуцагчийнхаа зүгээр олон нийтийн хэрэгслээр мэдээлнэ. Тэгээд энэ нь үнэн зөв бүрэн бүтэн байдлыг хангаагүй бол тухайн тэр Зөрчлийн хуулиар хариуцлага хүлээлгэнэ гэх юм бол аль, аль талдаа хариуцлагатай болно. Ер нь энэ хуулийн хамгийн гол онцлог бол улс төрийн намууд ил тод л байх ёстой гэдэг рүү орох ёстой болохоос биш бүтэц нэгж рүү орохоос илүү үг хэлэх эрх, эрх чөлөөг улс төрийн намдаа өгч, олон нам байх бололцоог нь бүрдүүлэх нь л чухал байгаа юм.

Л.Мөнхбаатар: Тодруулгад хариулъя. Ажлын хэсгийн ахлагч Тогтохсүрэн хариулъя.

Д.Тогтохсүрэн: Тэгэхээр 1 зүйлийг тодруулж хэлье Учрал гишүүний асуултад. Бид энэ хуулиар зөвхөн ерөнхий бүтцийг л зааж өгсөн байгаа. Удирдах дээд байгууллагатай байна. Тэрнийх нь эрх хэмжээ ийм байна. Тэгээд төлөөллийн байгууллага байна, тэрний эрх хэмжээ бол дүрмээр явна. Гүйцэтгэх байгууллагын эрх хэмжээ дүрмээрээ явна. Дэргэдээ ТББ-тай байж болно, тэрийг энүүгээр зохицуулахгүй, дүрмээрээ зохицуулна. Намын дүрэм болон ТББ-ын хууль дүрмээрээ гээд анхан шатын нэгж байх уу, үгүй юу, анхан шатанд нэгж байх уу, дунд шатанд байх уу гэдэг асуудал энэ хуулиар зохицуулагдахгүй. Зөвхөн дүрмээрээ зохицуулагдана гээд ерөнхий нам үүсгэн байгуулах болон намын удирдах байгууллагатай холбоотой бүтцийн зүйлүүдийг л оруулж өгсөн болохоос бусад бүх асуудлыг нам өөрөө дүрмээрээ шийднэ гээд л өгчихсөн байгаа.

Л.Мөнхбаатар: АН-ын бүлгийн дарга Одонгийн Цогтгэрэл асуултаа асууя.

О.Цогтгэрэл: Улс төрийн намын тухай хууль хэлэлцэгдэж байна. АН-ын болоод АН-ын бүлгээс саналууд өгөгдөөд бас нэлээн ороод ажлын хэсэгт ороод бас идэвхтэй ойлголцоод ажиллаж байгаа. Энэ дээр нөгөө бас нэг гол 2 зүйлийг бас нэг дахин нэг тодотгож хэлэхийг хүсэж байгаа нь ер нь Монгол Улс өнөөдөр намжсан тогтолцоотой орон болчихлоо гэдгийг тоо баримт ч бүхий л зүйл бас харуулж байгаа юм. Мэдээж яах вэ парламентын засаглалтай улсад нам чадавхтай потенциалтай байх ёстой. Гэхдээ намын гишүүдийн албан болоод албан бус тоонуудыг нэгтгээд үзэхэд өнөөдөр коммунист тогтолцоотой байгаа Хятад улсын Коммунист намын гишүүдийн тооноос ардчилсан Монгол Улсын албан ёсны хатуу гишүүнчлэлтэй намын гишүүдийн тоо илүү гарчихсан ийм намжсан улс руу л явж байгаа. Яг энэ хууль дээр АН-ын өгөх барьж байгаа байр суурь бол энэ хатуу гишүүнчлэлээс бас татгалзъя. Хатуу гишүүнчлэл өөрөө бид нарыг бас тэр намжсан төрийн тухай ойлголт руу хэтэрхий хөтлөөд байна. Энд бас олон нийт болоод нийгмийн хөгжил дэвшил ч бас энэ нь тийм таатай биш байна гэдэг үүднээс хатуу гишүүнчлэлээс татгалзъя гэдэг байр суурийг гаргасан. Тэгээд энэ бас ойлголцол зөвшилцөл ажлын хэсэг дээр бас ингээд дэмжигдээгүй.

Нөгөө талаасаа ингээд улс дамжсан бүтэцтэй, хатуу гишүүнчлэлтэй ийм намууд үүсээд явж байгаа тохиолдолд мэдээж манайх шиг орны хувьд бас санхүүгийн санхүүжилтийн асуудал гарч ирнэ. Гэтэл яг ийм хатуу гишүүнчлэлтэй улсын хэмжээний бүтэцтэй ийм намууд бий болчихоод байхад нөгөө талд нь санхүүжилтийн асуудал бас хэтэрхий тийм нэг хатуу байна уу? Иргэн 6 сая төгрөг, ААН 20-иод сая төгрөг. Гэтэл энэ санхүүжилтийн асуудал илүү жаахан

либерал байх ёстой гэдэг ийм байр суурийг уг нь бид бүгд бас илэрхийлж байгаа. Татвар төлсөн мөнгөнөөсөө төлөөд иргэн, ААН энэ мэдээлэл веб сайт олон зүйл дээр ил тод нээлттэй байгаа тохиолдолд энэ санхүүжилт чинь өөрөө харин тэр дэмжигчдийн, гишүүдийн оролцооны хамгийн дээд хэлбэр биз дээ? Санхүүгээрээ оролцоно.

Гэхдээ энэ нь ил тод байна. Энэ хуулийн дагуу мөнгөөр оролцоно гэдэг энэ консепт бол яг энэ хатуу гишүүнчлэлтэй энэ нам намтай тохиолдолд илүү их тийм. Ер нь тэгээд энэ Америкийн улс төрийн бид нарын даган дуурайдаг ардчиллыг Америкийн улс төрийн тогтолцоо ч гэсэн хэн их санхүү мөнгө босгоно энэ өөрөө бараг улс орон даяарх рейтингийн нэг хэмжээг илэрхийлээд явдаг илүү тийм байдаг шүү дээ. Тэгэхээр санхүүжилтийн тогтолцоо илүү либерал тал руугаа, тэгэхдээ хуулийн хүрээнд нээлттэй ил тод байх гэдэг зарчим руу бол илүү байх ёстой байсан юм гэдэг ийм тодорхой саналууд бас энд гараад бас ингээд үлдээд явж байгаа. Тэгээд бусад зүйлүүдийг энэ ажлын хэсэг дээр яригдсан Улс төрийн намын тухай хуулиуд, хуулийн энэ зүйл заалтуудыг зарчмын хувьд бас АН-ын бүлэг ингээд дэмжээд бас тодорхой зүйл заалтууд суугаад ажиллаж байгаа гэдгийг бас тодотгон хэлье. Асуулт бол байхгүй.

Л.Мөнхбаатар: Цогтгэрэл дарга уг хэллээ. Содномын Чинзориг, Батсуурь гишүүн байхгүй байна. Булгантуяа гишүүн асуултаа асууя.

Х.Булгантуяа: Улс төрийн сонгуулийн асуудал ярихаар яг л иргэдээс Улс төрийн намын тухай хуулийг хариуцлагдажуулах асуудлыг ярьдаг. Тэгэхдээ давхар энэ улс төрийн нам эвлэлдэн нэгдэх гэдэг нь бас ялангуяа хүний эрхийн хамгийн том үзүүлэлт байдаг. Фрийдом Хаус гээд үүний индексээр бид нар бусад олон индексээр бол харьцангуй гайгүй явдаг. Тэрэн дотроо ялангуяа улс төрийн эрх, хүний

эрх энэ тэр хоёроороо бол харьцангуй гайгүй явдаг. Тэгэхээр 1 хэд хэдэн асуултууд байгаад байгаа нь энэ ингээд хориглоно гэсэн мөртөө түүнийг хэрвээ зөрчих юм бол ямар түүнтэй холбоотой санкц байгаад байгаа юм бэ гэдэг нь бас нэг жоохон тодорхойгүй байгаад байх юм. Жишээлбэл иргэнийг өөрийнх нь зөвшөөрөлгүйгээр эсвэл албадан намд элсүүлэх эсхүл ийм зорилгоор хууль бус нөлөөлөл шахалт үзүүлэхийг хориглоно гээд хуулийн 5.4-д байна. Хэрвээ ийм тохиолдолд тэгвэл ямар хуулийн хариуцлага хүлээх юм бэ 1 дүгээрт.

2 дугаарт сонгуулийн үеэр гэв гэнэт баахан улс төрийн намууд гараад ирдэг. Одоо ингээд идэвхгүй байдалд оруулах юм байна. Хэрвээ тайлангаа гаргадаггүй, хурлаа хийдэггүй энэ тэр улс төрийн намуудыг. Тэгэхээр энэ идэвхгүй болсон улс төрийн намуудаа дараа нь хэрхэн яаж татан буулгах юм бэ? Нөгөө олон хүмүүсийн гарын үсэг буцаж цуглуулж байж татан буулгана гэх юм бол маш их процесстой болно. Тийм тохиолдолд бас яах юм бэ?

3 дугаарт энэ жишээлбэл эмэгтэйчүүдийн, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн гээд цөөнхийн төлөөллийг илүү сайн хангах юм бол тухайн улс төрийн намд улс төрийн нам гэдэг бол ард түмэн нийт ард түмний төлөөлөл байдаг учраас бас төрөөс өгч байгаа дэмжлэг нь арай илүү байгаад байдаг ийм хууль эрх зүйн зохицуулалт үүнд орсон болов уу, үгүй болов уу? Ер нь бол яах вэ нэг байж болно гээд ингээд нэг ийм хаячихаар тэр бол хэрэгжихгүй явчихдаг л даа. Тэгэхээр үүн дээр ямар зохицуулалт орсон бэ гэдэг нэг ийм хэдэн асуултыг асууя.

Мөн үүнтэй холбоотойгоор энэ Фрийдом хаусын индекс дээр яах вэ бид нарыг улс төрийн эвлэлдэн нэгдэх эрх үзэл санаагаа илэрхийлэх эрх гээд энэ бүгд дээр харьцангуй гайгүй гэсэн мөртөө сонгуультай холбоотой улс төртэй холбоотой СЕХ-ны хэр их бие дааж ажиллаж байгаа вэ гэдэг байдал дээр нэг

жоохон тааруухан үнэлгээ өгсөн байна. Үүнтэй холбоотой ер нь ямар хуулиар үүнийг хэрхэн яаж сайжруулъя гэж ер нь цаашид бодож байгаа вэ? Сонгуулийн улс төрийн намууд маань сайжраад байдаг. Гэтэл хамгийн чухал үйл ажиллагаа нь сонгуульд орох байдаг. Сонгуульд орохтой холбоотой СЕХ-ны үйл ажиллагаанд хэрвээ улс төрийн намууд нь иргэд нь итгэл муутай байх юм бол бас энэ улс төрийн намууд нь хэдийгээр шударга сайн байлаа гээд ч үр дүн муутай болчих гээд байдаг. Энэ талаар бас цаашид ямар арга хэмжээ авах вэ гэдгийг бас судлаачдаас бас давхар асууя.

Л.Мөнхбаатар: Ажлын хэсгийг хариулъя, хэн хариулах вэ? Ажлын хэсгийн 80 дугаар микрофон өгье. Бямбасаргал зөвлөхөөс эхлээд дараа нь хүмүүс хариулах юм байна.

А.Бямбасаргал: Булгантуяа гишүүний асуултад хариулъя. Түрүүн та асуулаа. Ер нь санкцтай холбоотой зүйлүүд ер нь ямар зүйл байна вэ гэж. Тэгээд мэдээжийн хэрэг улс төрийн нам бол өөрөө 1 дүгээрт иргэд сайн дураараа, итгэл үнэмшилээрээ хамгийн гол нь нэгдэж байгаа ийм нэгдэл байгаа. Нөгөө талаасаа бол энэ итгэл үнэмшилээрээ нэгдэж байгаа олон нийтийн бусад байгууллагаас ялгагдаж байгаа гол шинж нь бол төрийн эрх барих энэ үйл ажиллагаанд бол оролцож болох энэ бүтцийг өөрөө бий болгож байдаг. Тийм учраас мэдээж хэрэг энэ тодорхой хэмжээний хариуцлагын асуудал бол энэ дээр яригдах нь дамжиггүй. Одоогийн энэ өргөн барьсан төслийн хүрээнд бол дагаж Зөрчлийн хуульд бол өөрчлөлт оруулах, тэр дотроо Улс төрийн намын тухай хуулийг хэрэгжүүлэхтэй холбоотойгоор гарах зөрчил гэдэг ийм тусдаа зүйл нэмэгдэж байгаа. Гэхдээ энд барьсан гол зарчим бол мэдээж тэр итгэл үнэмшилтэй байх, үзэл бодлоо илэрхийлэх гэдэг энэ эрх, эрх чөлөөг нь бол өөрөө хязгаарлах гэхээс илүү нам институт болох талаасаа өөрөө бэхжих, тэгж ажиллах энэ чиглэлийнх нь тодорхой

хэмжээний санкцууд бол орсон гэдгийг би энд тодруулж хэлье.

Сая таны яг дурдаж байгаа асуудлаар бол мэдээж хэрэг хориглож байгаа. Хориглосон болгон мэдээж санкц байх уу, үгүй юү гэдэг ийм зүйл байдаг боловчиг энэ бол өөрөө итгэл үнэмшил дээрээ тулгуурлаж нэгдэх эсэх асуудал яригддаг учраас энэ бол өөрөө намаас гарах эрх нь бол илэрхийлснээрээ л өөрөө гарчихдаг ийм зүйл байгаа. Мөн хүчээр бол намд энэ элсүүлэх, нэгтгэх ийм зүйлийг бол хориглосон л ийм агуулгаар бас байгаа гэдгийг тодруулъя.

2 дахь зүйл бол та хэллээ. Энэ бүрдүүлэлт, бүртгүүлэхдээ буюу нам үүсгэн байгуулахтай холбоотой ийм зохицуулалтууд ийм байжээ. Энэ татан буулгахтай холбоотой асуудал нь ийм хэцүү байх юм уу гэж байгаа. Татан буулгах асуудал бол харьцангуй энэ зохицуулалтуудыг бол тодруулж өгсөн. Гэхдээ 2 хуваах ёстой. Өөрөөр хэлбэл нам, нам өөрийнхөө санал санаачилгын үндсэн дээр бол татан буугдах гэдэг хууль зүйн асуудал байдаг. Татан буугдах. Өөрөөр хэлэх юм бол төсөлд тусгагдсанаар бол 22.1-д бол намын дээд байгууллагын шийдвэрээр бол намын нэрийг өөрчлөх, үйл ажиллагааг нь зогсоох, шаардлагатай бол татан буулгах энэ боломжийг нь бол олгочихсон. Тэгээд энд бол заавал 801 хүн энийг шаардах тийм зохицуулалт байхгүй гэдгийг би тодруулж хэлэх гэсэн юм.

Тараах гэдэг бол энэнээс өөр ойлголт. Хууль зүйн бол өөр үр дагаврууд бол үүсдэг. Өөрөөр хэлэх юм бол өөрийнхөө хүсэл шаардлагаас гадуур асуудал болж хувирна гэсэн үг. Хууль зүйн хариуцлагын асуудал гэсэн үг. Энийг бол энэ хуулиар бол нэлээн тодруулж өгсөн байгаа.

Өөрчлөн байгуулагдах бас л сайн дураараа нам өөрсдөө шийддэг, үзэл бодол дээрээ тулгуурлаж өөрийнхөө үзэл баримтлалыг өөрчлөхөөс авхуулаад бусад намтай нэгдэх гэдэг юм уу, хуулийн

этгээдийнхээ хувьд энэ хэлбэрүүдийг бол хэрэгжүүлээд явах энэ боломжууд бас байгаа гэдгийг хэлье.

Л.Мөнхбаатар: Ажлын хэсэг нэмэх үү? Ажлын хэсгийн, хэн 84 үү? 84 дүгээр микрофон өгье. Баяндүүрэн дарга хариулъя.

Д.Баяндүүрэн: Булгантуяа гишүүний асуултад хариулъя. СЕХ-ны Ажлын албаны дарга Баяндүүрэн. Энэ Улс төрийн намын тухай хуулиар бол СЕХ-н дээр бол нэлээд хэдэн чиг үүргүүд нэмэгдэж байгаа. Бүрэн эрхүүд нэмэгдэж байгаа. Үүнийгээ дагаад болбол СЕХ-ны бие даасан байдал бол нэмэгдэнэ гэж ингэж үзэж байгаа. Ер нь бол олон улсад олон улсын сонгуулийн байгууллагуудын жишгийг харахад бол улс төрийн намаа бүртгэдэг, улс төрийн намынхаа санхүүжилтэд оролцдог ийм сонгуулийн байгууллагууд бол бий. Жишээ нь бол бид нарын энэ Улс төрийн намын тухай хуулийн төсөлд ороод явж байгаа чиг хандлагыг харахад бол Солонгосын үндэсний сонгуулийн байгууллагын чиг үүрэгтэй бол нэлээд ойролцоо байдлаар ингээд томъёологдож явж байгаа юм.

Үндэсний Солонгосын Үндэсний сонгуулийн хорооны бол үндсэн чиг үүрэг бие даасан байдал энэ тэр бол ер нь нэлээн дэлхийн түвшинд, өндөр түвшинд хангагдсан ийм сонгуулийн хороо байдаг байгаа. Тэгээд энэ чиглэл рүү бол бид нар ингээд ажиллаад явж байна гэж ингэж ойлгож болно. Сонгуулийн төв байгууллагын тухай бие даасан байдлын тухай бол Сонгуулийн төв байгууллагын тухай хуульд тодорхой заалтууд бол зохицуулагдсан байж байгаа. Мөн энэ хуулийг дагаад нэмэлт, өөрчлөлт орж байгаа хуулиудад бас энэ чиг үүргүүд бас нэмэгдээд явж байгаа гэдгийг танд бас хэлмээр байна.

Мөн СЕХ бол Сонгуулийн Монгол Улс бол ерөнхийдөө ЕАБХАБ-ын гишүүн байгаа. Энэнийхээ чиг үүргийн хүрээнд бол Монгол Улсад явагдаж байгаа бүх

сонгуулиудыг бол ажиглах ийм боломжоор хангах үүрэгтэй. 2016 он оноос эхлээд 20 оны сонгууль, 17 оны Ерөнхийлөгчийн сонгууль, 21 оны Ерөнхийлөгчийн сонгууль гэх мэтчилэн энэ сонгуулийг бол ЕАБХАБ-ын ажиглагчид урт хугацааны болон ба богино хугацааны ажиглалтыг хийж байгаа. Дээд тал нь бол 400 орчим ажиглагчид ирж манай сонгуульд аудит хийх байдлаар ажиллаж байгаа. Сонгуулийн хороонд өгч байгаа тэдгээр ажиглалт хийснийхээ дараа бол зөвлөмжийг СЕХ-нд өгдөг байгаа.

Сүүлийн үеийн СЕХ-нд ирүүлж байгаа зөвлөмжүүдийнхээ дагуу бол Монголын сонгуулийн зохион байгуулалтын хувьд явагдаж байгаа сонгуулиудын хувьд бол 99 хувийн эерэг гэсэн ийм үнэлгээг бол өгч байгаа. Хууль тогтоомжийн хувьд бол түрүүн яригдсан тодорхой чиглэлүүд дээр бол энийгээ хууль тогтоомжоо боловсронгуй болгох чиглэлийг бол бас өгөөд явж байгаа. Ийм учраас бол гадаад орчиндоо бол сонгуулийн зохион байгуулалтын үйл ажиллагааны үнэлгээ бол эерэг байгаа гэдгийг танд хэлмээр байна. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Нэмж хариулъя. ТББХ-ны дарга Нямаагийн Энхболд хариулъя.

Н.Энхболд: Сая Булгантуяа гишүүн их чухал асуулт хариуллаа, асуулаа л даа. Жишээ нь албадаж намд элсүүлэх эсхүл ийм зорилгоор хууль бус нөлөөлөл шахалт үзүүлэхийг хориглоно гэж байгаа юм. Энэ ямар учиртай, ямар санцитай байх вэ гээд. Жишээлбэл хүнийг нам бус бол чадалтай боловсролтой хүнийг ажилд тавихын тулд чи заавал намд элсэж байж энэ ажилд очно шүү гэж шаардлага тавьж болохгүй л гэсэн үг байхгүй юу. Тэгээд тэгчих үү, тэгээд байвал яах юм бэ гэвэл хүн өөрөө сонгох эрхтэй. Үгүй ээ, тэгэхгүй. Энэ нам намайг хийж чадах ажлаа хий гэхээр заавал намд элсээд дараа нь энэ ажилд оч гэж байна гээд байдаг асуудал тавина гэдэг бол

өөрөө тэр намын хувьд маш хортой үр дагавартай ийм үзэгдэл болох юм байгаа юм.

Ер нь энэ жишээ нь нам өөрөө иргэдийн улс төрийн үзэл хүсэл зоригийг илэрхийлдэг, улсын хэмжээний бодлого явуулдаг, сонгуульд оролцдог, хамтын шийдвэр гаргадаг ийм нэгдэл. Тэгэхээр хамгийн том шийтгэл бол ерөөсөө сонгуулиар дүн тавих тухай л асуудал гэж ойлгож байгаа юм. Өөрөөр хэлбэл энэ хууль дотор байгаа намын тодорхойлолт яаж үйл ажиллагаа явуулах юм, болохгүй бол яаж шийтгэл хүлээлгэх юм гэдэг зүйлүүд нь бол бүгдээрээ хоорондоо уялдаа холбоотой зүйлүүд гэж ингэж харах ёстой юм байгаа юм. Хуулиар нам ийм байх ёстой. Гэтэл чадаж байна уу, үгүй юү гэдгийг нь ерөөсөө л сонгуулиар дүн тавих асуудал шүү дээ. Сонгуульд амжилтгүй оролцоод л, нийгэмд дэмжлэггүй болбол тэр нам нөгөө улсын хэмжээний бодлого гаргадаг, үйл ажиллагаа явуулдаг ийм эрхгүй л болно гэсэн үг. Боломжгүй болно гэсэн үг. Тэгэхээр дахиад хэлэхэд хамгийн том шийтгэл эцсийн дүндээ энэ сонгуульд амжилтгүй оролцох, тэгээд дэмжлэггүй болох тухай асуудал гэж ойлгох ёстой. Энэ бол хамгийн хүчтэй зэвсэг. Энэ зэвсэг бол сонгогчдын иргэдийн өөрсдийнх нь гарт байж байгаа.

Л.Мөнхбаатар: Булгантуяа гишүүн тодруулж асууя.

Х.Булгантуяа: Мэдээж улс төрийн намууд сонгуулиар дүнгээ тавиулах нь бол чухал. Гэхдээ сонгууль хүртэл хохирч иргэд бас үлдэж болохгүй учраас ямар нэгэн улс төрийн дарамт үзүүлэх юм бол үүнтэй холбоотой авдаг арга хэмжээ бас их тодорхой байх ёстой. Ялангуяа сонгуулийн дараагаар ингээд л баахан албан тушаалтан холилоо солилоо гэхэд жишээлбэл хэнд хандах вэ, ямар хуулийн дагуу саяын хориглоно гээд ингээд оруулчихсан байлаа гэхэд энэ ганцхан төрийн албан юунд ч биш байх. Жишээлбэл газар олголтоос авхуулаад л

иргэдэд нам харгалзаж өглөө гэдэг гомдлууд хүртэл гардаг. Тэгэхээр энэ тохиолдолд ямар арга хэмжээ авах вэ гэдэг нь их тодорхой байх байх ёстой гэж би зүгээр хувь хүнийхээ хувьд боддог юм. Манай олон хуулиуд нэг иймэрхүү байгаад байдаг.

Дээрээс нь нэмээд энэ Жендэрийн эрх тэгш байдлын тухай хууль дээр бүх шатны сонгуульд улс төрийн намын өөрийн төлөөллийн төв болон орон нутгийн байгууллагын бүрэлдэхүүнд аль нэг хүйсийн төлөөлөл 25-аас доошгүй байна гэж байдаг. Энэ энэ хууль дээрээ энэ органик хууль дээрээ бас давхар орох ёсгүй юм уу? Одоо энэ хууль дээр бол ганцхан нэр дэвшилттэй.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Нэмж хариулах уу? Ажлын хэсгийн 85 дугаар микрофон өгье.

Э.Гэрэлт-Од: Баярлалаа Булгантуяа гишүүний асуултад хариулъя. 1 дүгээрт энэ хуулийн 8.5 дугаар зүйл дээр нам, оролцоо, төлөөлөл нь хангагдахгүй байгаа бүлэг рүү чиглэсэн үйл ажиллагааг бүүр дотоод ардчиллынхаа хүрээнд зохион байгуулах ёстой гээд ингээд заачихсан. Энэ заалт бол намын бодлого үйл ажиллагаандаа эмэгтэй, ахмад, залуу, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн сонирхлын бүлгүүдийн төлөөлөл оролцоог хангаж ажиллана гээд. Энэ ажлын хүрээнд бол энэ Европын аюулгүй байдал, хамтын ажиллагаа бусад олон улсын байгууллагуудын хүрээнд нөгөө жишээ нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн, эмэгтэйчүүдийн улс төрийн оролцоо энэ тэрээ бусад залуучуудын оролцоог дэмжсэн бусад гэрээ конвенцуудыг дагаж мөрдөх энэ чиглэлээр намууд бодлогоо боловсруулах ийм боломжуудыг бас олгож байгаа гэж хэлж болно. 2 дугаарт намын дотоод бүтцийн байгууллага дээр зөвхөн нэр дэвших биш бас 17.6 дээр намын төлөөллийн төв байгууллага, гүйцэтгэх байгууллага.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Раднаасэд гишүүн байхгүй байна. Мөнхөөгийн Оюунчимэг гишүүн асуултаа асууя.

М.Оюунчимэг: Бид нар бүгдээрээ ярьж байна л даа. Улс төрийн намын гол зорилго бол нэг талаасаа мэдээж улс төрийн намуудыг хариуцлагажуулах. Энэ нь өөрөө хуулиар зохицуулалтыг бий болгоё гэж ярьж байгаа. Нөгөө талаасаа үг хэлэх, эвлэлдэн нэгдэх, үзэл бодлоо илэрхийлэх энэ өөрөө бас Улс төрийн намын тухай хуулийн бас нэг зорилго, агуулга гэдгийг бол бүгд бид ярьж байна. Бид манай улс ард иргэдийн хувьд бол үг хэлэх, үзэл бодлоо илэрхийлэх, эвлэлдэн нэгдэх тал дээрээ маш энэ эрхээ сайн эдэлдэг. Харин нөгөө яг улс төрийн намын хариуцлага тал дээрээ бол яг үүргээ сайн биелүүлж чадахгүй явж ирж байгаа шүү дээ.

Тийм учраас энэ удаагийн энэ Улс төрийн намын тухай хуулийн нэг гол зорилго нь бас намыг хариуцлагажуулах асуудлыг бол нэлээд бас шинэчилж оруулж ирж байгааг би бол ажлын хэсгийн гишүүний хувьд бол талархаж байгаа. Жишээлбэл 2 жил дараалаад сонгуульд идэвхгүй оролцсон тохиолдолд татан буулгах, санхүүжилтийг зогсоох, улс төрийн намын санхүүжилтийг ил тод болгох, улс орны хэмжээний үйл ажиллагаа явуулдаг байх гэх мэтчилэн заалтууд бол энэ шинээр ингээж орж ирж байна. Тэгэхээр бид нар бүгд сая хүртэл ярьж байна. Ингээд сонгууль дөхөхөөр улс төрийн янз янзын намууд амилаад ирдэг бусад үед унтчихдаг. Өнөөдөр гэхэд 36 нам байна гэж байхад институт хэлбэрээр яг л улс орны хэмжээний үйл ажиллагаа явуулж байгаа 2, 3-хан, 1, 2-хон л байна шүү дээ яг үнэнийг хэлэхэд.

Тийм учраас бид нар энэ яагаад ийм олон нам сонгууль болохоор ингээд амилаад бусад үед унтаад л эсвэл жагсаал цуглаан болохоор ирчхээд л иргэдээ талиуулаад л ийм байдал бий болчихсон. Өнөөдөр бид төрийн баяр наадмаа тэмдэглэх, тэмдэглэхдээ хүртэл

улс төржөөд байна шүү дээ. Тэр намын гэр, энэ энэ намын гэр гэдэг юм уу, эсвэл сум тосгон, хороо дүүрэгт ард иргэдээ бүүр ингээд намаар нь талцуулаад. Энэ нь өөрөө улс орны хөгжил энэ тогтвортой байдалд цаашидад бүүр үндэсний аюулгүй байдалд ч гэсэн сөрөг нөлөөтэй. Жишээ нь би хувьдаа иргэдээ аль нэг намаар нь ялгаварлахыг бол үнэхээр буруу гэж үздэг. Тийм учраас бид энэ удаагийн энэ Улс төрийн намын тухай хууль бас хэт улс төржихгүй байх, хэт намчирхахгүй байх, ялангуяа хүн ам цөөтэй манай улсын хувьд тэр дундаа тэр сумд, тосгон, хороон дээр хэт энэ улс төржилтийг цаашидаа байхгүй болгох тал дээр яг илүү ийм заалт орж, ийм агуулгаар бид нар бас тусгаж өгч байгаа гэдэг дээр бас ажлын хэсгийн ахлагч маань, энэ ажлын хэсгийнхэн маань иргэддээ бас зөв мэдээлэл өгвөл их зүгээр байна. Энэ өөрөө бол их чухал зүйлтэй байгаа. Ер нь цаашидаа ингээд улс төржихгүйгээр явах нь өөрөө энэ улс төрийн нам чинь институт байгаад, улс орны хөгжлийн манлайлж явдаг тэр мотор нь байж болдог тийм л байх зүйл нь чухал болохоос биш бид нар энэ улс төрийн намыг тухайн нэг хүмүүст нам байгуулахад зориулж хууль гаргаагүй. Тийм учраас энэ дээр ямар заалтуудаа бас нэлээд иргэддээ зөв тайлбарлаж ойлгуулах нь зөв болов уу гэсэн бодолтой байна.

Энэ хуульд орсон нэг чухал зүйл байгаа. Түрүүн Энхбаяр гишүүн энийг шүүмжлээд байх юм. Уг нь бол маш зөв заалт гэж би бол харж байгаа. Мэргэжлийн хүмүүсийн зүгээс ч хэлж байгаа энэ 16 дугаар зүйлийн намын бүтэц, зохион байгуулалт дээр хяналтын байгууллагатай байна гэдэг бол зөв гэж бодож байгаа. Яагаад гэвэл одоо ялангуяа жагсаалтаар орж байгаа тохиолдолд тухайн намын даргын эрх мэдэл бол маш хүчтэй болно. Тэгэхээр 1 хүн түүний эргэн тойрны хүрээлж байгаа хүмүүс тэр дэндүү илүү эрх мэдэл эдлэхгүй байх дээр хяналтын байгууллага нь хяналт тавьчихдаг. Энэ болохгүй, энэ шударга байх. Яг энэ шалгуурыг энэ хүн хангаж

чадаж байна уу, үгүй юү, жагсаалтаар орж байгаа хүмүүсийг олон нийтэд танилцуулж, хэлэлцүүлээд энэ хүн шалгуурыг хангасан, энэ хүн хангаагүй гэдгийг энэ хяналтын байгууллага нь шударгаар шүүгээд, тухайн намынхаа Удирдах зөвлөл, Үндэсний зөвлөлдөө оруулдаг байх, тэд нар нь шударгаар бас энэ дэвшүүлдэг байх энэ өөрөө саяын бид нарын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийн гол зорилго байгаа.

Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлт бодит амьдралд яг ард иргэдийн хүсэн хүлээж байснаар хэрэгжихэд энэ Улс төрийн намын тухай хууль, Сонгуулийн тухай хууль маань гол шалгуур болж өгөх ёстой. Тэгэхээр энэ маань ингэж чадах уу? Үндсэн хуулийн өөрчлөлт энэ Улс төрийн намын тухай хуулиар яг бидний хүсэн хүлээж байсан өөрчлөлтийг авчирч чадах уу гэдэг дээр бас хариулт авахыг хүсэж байна. Энэ өөрөө их чухал.../минут дуусах/

Л.Мөнхбаатар: Оюунчимэг гишүүний асуултад хариулъя, хэн хариулах вэ? Ажлын хэсэг хариулъя. Хэн, ажлын хэсгийн ахлагч Тогтохсүрэн дарга хариулъя, нэмээд ажлын хэсэг хариулаарай.

Д.Тогтохсүрэн: Баярлалаа. Энэ хуулийг хууль санаачлагч Ерөнхийлөгч өргөн барихдаа ч гэсэн улс төрийн намуудыг хариуцлагажуулах, санхүүгийн хувьд ил тод нээлттэй байлгах, улс орон даяар байнгын үйл ажиллагаа явуулдаг байх гээд энэ гол гол зүйлүүдийг бий болгох зорилгоор л энэ хуулийг оруулж ирсэн. Бид 2019 онд Үндсэн хуульд өөрчлөлт оруулахдаа улс төрийн намуудыг хариуцлагатай, чадавхтай, санхүү нь ил тод нээлттэй байлгах энэ л чиглэлээр бид нар өөрчлөлт хийгдсэн. Энэ өөрчлөлтийг Үндсэн хуулийн өөрчлөлтийг биежүүлж байгаа хууль бол яахын аргагүй Улс төрийн намын хууль байгаа. Улс төрийн намын хуулийн хамгийн гол том 2 юмны нэг нь бол яахын аргагүй улс төрийн намыг хариуцлагатай болгохтой

холбоотой асуудал бий. Идэвхгүй нам болгох, намуудыг үйл ажиллагааг нь зогсоох, намуудыг тараах, намуудыг нэгдэж өөрчлөн байгуулалт хийх гээд энэ чиглэлүүдтэй холбоотой нэлээн зүйлүүдийг тусгаж өгсөн. Санхүүг нь ил тод байх, аудит байнга хийдэг байх, ингээд бас санхүүтэй холбоотой маш том шинэчлэлийн асуудлууд байгаа.

3 дахь нь юу байна вэ гэхээр ер нь энэ бүх үйл ажиллагаанд нөгөө хяналт тавьдаг СЕХ-ны чиг үүргийг өргөтгөж өгсөн байгаа. Улс төрийн намуудын үйл ажиллагаанд байнга хяналт тавьдаг. Ийм чиглэлийн өөрчлөлтүүд хийгдсэн. Энэний үр дүнд бол ямар ч байсан улс төрийн намыг бол бид нар хариуцлагатай, чадавхтай, санхүү нь ил тод тийм намуудтай болж чадна л гэж ингэж ойлгож байгаа.

Л.Мөнхбаатар: Мөнхөөгийн Оюунчимэг гишүүн тодруулж асууя.

М.Оюунчимэг: Миний гол асуугаад байгаа нь хэт намчирхах, иргэдээ талцуулахгүй байх нь өөрөө маш чухал. Энэ нь өөрөө Улс төрийн намын тухай энэ хууль дээр энэ талаараа тодорхой заалт зорилго орсон уу гэдгийг л асуугаад байгаа юм. Харин энэ Ерөнхийлөгчийн санаачилсан энэ Улс төрийн намын тухай хууль дээр нэг шинэ заалт орсон байгаа. 27.7 дээр энэ нөгөө 27.3-д заасан шаардлагыг хангасан намд Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн тогтоомжид заасан нэр дэвшигчийн хүйсийн квотоос илүү нэр дэвшиүүлсэн эмэгтэй улс төрчийн тоог болон хөгжлийн бэрхшээлтэй нэр дэвшигчийн тоог энэ хуулийн 27.6-д заасан дүнгээр үржүүлсэнтэй тэнцэх төрийн санхүүжилтийг тухайн ээлжит сонгуулийн дараагийн жилд зөвхөн нэг удаа олгоно гэхчхэн байгаа юм. Уг нь энийг тогтмолжуулаад жил болгон болгоод явчих нь их чухал байгаа юм. Ингэх бололцоо байгаа болов уу? Энэ өөрөө энэ бусад улс орны хувьд жишиг болчихсон. Жишээ нь яг хөгжлийн

бэрхшээлтэй иргэд, эмэгтэйчүүдийн квот илүү дэвшиүүлсэн. Энэ нь өөрөө бас жендерийн баланс барих, цаашилаад улс орны хөгжилд ч гэсэн их хэрэгтэй заалт байгаа юм л даа.

Л.Мөнхбаатар: Тодруулгад хариулъя, хэн хариулах вэ? Ажлын хэсгээс хариулах уу? Ажлын хэсгийн 85 дугаар микрофон өгье.

Э.Гэрэлт-Од: Тийм өргөн барьсан төсөл дээр 27.7 дээр бол сонгуулийн жилд нэг удаа өргөн урамшуулал улс төрийн намд нь өгнө гэсэн ийм хуулийн томъёолол орсон байгаа. Ер нь бол гаднын улс орнуудын туршилагаас түрүүний миний микрофоны цаг дуусчихсан нөгөө яалт ч үгүй жендерийн тэгш байдлыг хангах, оролцоо, төлөөллийг нь нэмэгдүүлье гэж бодох юм бол бид нар улс төрийн намуудыг нь илүү хариуцлагажуулах үүднээс, дээр нь улс төрийн намуудад нь бас давхар боломж олгох үүднээс иймэрхүү төрлийн зохицуулалтыг хийж болно. Хуулийн төсөл дээр 2 жилийн өмнөөс боловсрогдож байхад бол жил тутам гэсэн хуулийн томъёолол байсан, бас давхар байсан. Таны яг саналаар бол жил, энэ 27.7-г зөвхөн нэг удаа биш жил бүр олгож болох уу гэсэн асуулт асуулаа гэж ойлголоо. Энийг та санал албан ёсоор гаргах юм бол.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Эрхэм гишүүн Сайнхүүгийн Ганбаатар асуултаа асууя.

С.Ганбаатар: Намын тухай хууль дээр бас давуу талтай олон зүйлүүд байгаа. Би ажлын хэсэгт байгаа. Тэгэхдээ сүүлийн хэдэн удаа бас Нийгмийн даатгалын хууль яригдаад бас зарим хурлуудад орж амжсангүй. Би анх хэлэлцүүлэг эхэлж байхад асууж байсан нэг хэдэн зүйлийг тодруулж бас ард иргэдэд та нартай хамтарч мэдээлэл өгье гэж бодож байна.

Ер нь Европт төр шашин хамт байсан учраас Загалмайтны аян дайн ингээд хэдэн 100 жил том дайн болсон.

Улс хоорондын дайн болсон, цус урсгасан. Тэгээд төр шашныг салгасан, дайн зүгээр өргөс авсан юм шиг алга болсон. Монголд бол нам мөнгө 2, тендер 2 хамт учраас энэ бол зүгээр л тийм цус урсгасан дайнтай адилхан зовж зүдэрсэн аймшигтай зүйлүүд байгаа. Миний асуулт юу вэ гэвэл нам хэн нь, хэн нь ч бай төрийн эрхэнд гараад, төрийн бүх ресурсаар намаа угждаг, дэмжигчдээ угждаг энэ аймшигтай зүйлүүд зогсох уу? Миний асууж байгаа зүйл гэвэл нам гарч ирээд төрийн өмчийн компаниуд дээр яг намын идэвхтэн, намд идэвхтэй явсан хүмүүсийг тавьдаг энэ тэнэг байдлыг зогсоогоод нөгөө багш, эмч нарыг нэг намын гишүүнчлэлээс татгалзуулсан ч билүү, түдгэлзүүлсэн шиг төрийн өмчийн компанийн захирлуудыг намд явсан хүмүүс биш шинжээч, эксперт туршилагатай тэр салбарын хүмүүсийг тавьдаг байх энэ зохицуулалт байгаа юу? Нам уг нь бол мөнгө олох мөнгөжих хэрэгсэл биш. Үзэл бодлоороо нэгдэх, тэр мөрийн хөтөлбөрөөрөө нэгдэж ард түмнээ аврах л үзэл бодлын нэгдэл болохоос биш, ГОК-т бараа бүтээгдэхүүн шахдаг группүүдийн нэгдэл биш шүү дээ. Энэ 1 дүгээр асуулт.

2 дугаар асуулт. Намын дарга эзэн байж 30 жил явж ирлээ. Намын эзэн болчихсон. Уг нь бол намын өмчлөгч эзэд бол гишүүд байх ёстой. Гишүүдийг өмчлөгч эзэн байх үндсэн зүйл юу вэ гэвэл гишүүдийн дунд discuss явдаг, гишүүдийн дунд хэлэлцүүлэг шийдвэр гардаг. Гишүүдийн дунд шийдвэр гаргасны дагуу томилгоо хийж, даргаа, үйлчлэгчээ томилоод, тэрэнд хариуцлагаа тооцдог. Болсон, болоогүй гэж тайланг нь авдаг. Энэ яг нарийвчилсан механизмууд орсон уу? Одоо энэ жижиг намууд зүгээр кармандаа тамгатай, өөрийгөө зүгээр эзэн гээд бодчихсон, хувийн компани шиг юмнууд явдаг. Том намууд ч ялгаагүй. Дарга гэдэг улсууд нь шийдвэрээ гаргадаг. Дараа нь хурал дээр очиж тэрийг хэлбэржүүлдэг. Хурал гэдэг бол жүжиг болчихсон. Энэ тэнэглэлүүдийг зогсоох ямар, ямар механизм орсон бэ?

Хэдэн мянга ер нь бол том бай, жижиг бай намын дарга нар биеэ үнэлэгч биш болчихсон. Хэдэн 100 мянган гишүүд тэр дэмжигчдийн сайхан сэтгэл, амь амьдрал, үзэл бодол, мөрөөдлийг нь худалддаг үнэлэгчид болчихсон явж байгаа. Эрх баригч нарт аваачиж худалддаг худалдаачид болчихсон. Ил тод энэ аймшигтай зүйл яаж арилах бол? Ямар, ямар заалтуудаар орсон бол? Ийм л зүйлийг Монголын ард түмэн хүсэж байгаа.

3 дугаарт Фридрих Эберт, Конрад Аденауэр сан эд нар гээд, тэр Америкт бол IRI... гээд байна, Republic institut эд нар гээд. Тийм байгууллагууд шиг яг мөнгөтэй холбогдохоос өөр аргагүй, гишүүдийн сургалт, гишүүнчлэлийг нэмэгдүүлэх компани ажил янз бүрийн тийм зүйлүүд дээр тийм судалгааны маягтай институтүүд дээр бүх мөнгөө өгөөд тэд нараар хийлгэдэг энэ механизм тогтолцоо олон улсын практик энэ манайд хэрэгжих мөрөөдөл байдаг юм. Зүгээр. Тэгээд асуусны л гарз байх. Энэ юм байгаа юу?

4 дүгээр асуулт. Тэмцээн бол хэн хурдан гүйх вэ гэдгээ л үздэг юм шүү дээ. Сонгууль бол хэн сайн манифестээ дэвшүүлснээ үздэг. Манайд бол хэн хөлийг нь хуга өшиглөж, хэн дэгээдсэний л уралдаан, дэгээддэг уралдаан.

Л.Мөнхбаатар: Сайнхүүгийн Ганбаатар гишүүний асуултад хариулъя. Ажлын хэсгийн ахлагч Дуламдоржийн Тогтохсүрэн.

Д.Тогтохсүрэн: Ганбаатар гишүүний асуултад хариулъя. Энэ намын хууль бол нөгөө иргэдийн эвлэлдэн нэгдэх эрхийг хангахтай холбоотой хууль байгаа юм. Эвлэлдэн нэгдэх. Эвлэлдэн нэгдсэнийхээ улмаас нөгөө үзэл бодлоо нэгдэж илэрхийлэх ийм л зохицуулалтыг гол нь хийх ийм л асуудал.

Нөгөө талаас нь таны яриад байгаа энэ төрийн намыг нөгөө юманд ордог оролцоог нь багасгахтай холбоотой асуудлууд бол хэд хэдэн заалтууд бий. Зүгээр намын гишүүдийг тэр төрийн болон ТӨК-ийн удирдах алба болон гүйцэтгэх албан тушаалтнуудад томилохтой холбоотой асуудлыг бол бид нар тэр хуулиар нь зохицуулах хэрэгтэй болов уу гэж бодож байна. Бид нар төрийн албан хаагчдыг нам бус болгосныг Төрийн албаны хуулиар зохицуулсан. Яг түүнтэй адилхан төрийн болон орон нутгийн өмчит гүйцэтгэх удирдлагуудыг нөгөө намаас томилж байгаа томилгоонуудыг байхгүй болгох, сонгон шалгаруулалт руу оруулах, нээлттэй болгохтой холбоотой асуудлыг бол би Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хууль Их Хурал дээр явж байгаа. Үүгээр зохицуулах байх гэж бодож байна.

Хамгийн чухал юм энэ нөгөө намын эзэн, намын дарга намын эзэн болдог асуудлыг болиулахын тулд хэд хэдэн юм байгаа юм. 1 дүгээрт намын эрх барих дээд байгууллага буюу Их Хурал 4 жилд, 5 жилд хийгээгүй бол төлөөллийн байгууллагын хурлаа хийгээгүй бол тухайн намыг идэвхгүйд тооцно. Идэвхгүйд тооцно. Санхүүгийн тайлангаа тухайн нам сүүлийн 2 жил өгөөгүй бол тэр намыг идэвхгүйд тооцно. Идэвхгүйд тооцно гэдэг нь яадаг юм гэхээр 1 дүгээрт санхүүжилтийг зогсооно. 2 дугаарт бүх шатын улс төрийн сонгуульд орохыг хорино, хоригдчихож байгаа юм. Ийм учраас намд хамгийн том хариуцлага бол энэ. Таны хэлж байгаа үнэн. Манай Монголд сүүлийн 30 нам байгуулаад л тэрнээс хойш дараагийн хурлаа хийж, намын даргаа өөрчлөх, дотоод ардчиллынхаа чиглэлээр юу ч хийгээгүй намууд дүүрэн байгаа. Эдгээрийг цэгцлэх үүднээс бол энэ хуульд энэ идэвхгүй намыг гэдэг зүйлийг бий болгож, улс төрийн намуудыг байгуулагдсанаас нь хойш тавигддаг үйл ажиллагааг нь, үйл ажиллагаанд нь тавих хяналтыг сайжруулж өгсөн байгаа. Хариуцлагыг нь ерөөсөө түрүүн хэлсэн идэвхгүй нам руу

орно. Тэгээд дараа нь нөгөө татан буулгах, тараах руу явна гэсэн үг.

Таны ярьж байгаа 2 асуудал 2-уулаа хуульд тусгагдсан байгаа 19 дүгээр зүйл дээр. Нам судалгааны байгууллагатай байна гээд. Заавал судалгааны байгууллагатай байхаар орчихсон байгаа. Харин сантай байж болно гэж байгаа юм, сантай байж болно гэж байгаа. Ер нь цаашид нам энэ иргэдийн улс төрийн боловсролыг дээшлүүлэх чиглэлээр нэг судалгааны байгууллага, сангаар дамжуулж л үйл ажиллагаа явуулахад чиглэгдэх байх л гэж бодож байна. Тэгээд манай энэ эрдэмтэн судлаачид нэмж хариулт өгөх байх гэж бодож байна.

Л.Мөнхбаатар: Мөнхсайхан доктор хариулах юм уу, хэн хариулах юм бэ? Бямбажаргал хариулах уу? Ажлын хэсгийн 80 дугаар микрофоныг өгье.

А.Бямбажаргал: Ганбаатар гишүүний асуултад хариулъя. Ганбаатар гишүүн бол ажлын хэсэгт маш дэлгэрэнгүй саналууд бол ирүүлсэн, бас ажил хэрэгч, агуулгын хувьд ч тэр, мөн төслийн утга найруулгын хувьд ч тэр эдгээр асуудлууд дээр аль алинд нь анхаарсан санал ирүүлсэн. Уг саналууд бол ажлын хэсгийн хуралдааны үеэр тусгагдаад ингээд явж байгаа. Таны сая нөгөө тодруулж асуусан үндсэн 2 асуултыг л хэрэг дээрээ энэ хууль өөрөө бүхэлдээ тэрний хариултыг олоход л чиглэж энэ хууль өөрөө боловсрогдсон, өргөн баригдсан байж байгаа. Түрүүн та хэллээ. Намын дотоод ардчилалтай холбоотой асуудлууд, бүтэц зохион байгуулалттай холбоотой асуудлууд гэж. Өнгөрсөн 30 жилийн хугацаанд энэ 36 намын дотоод зохион байгуулалт үйл ажиллагаатай холбогдох асуудлууд үнэхээр таны хэлж байгаагчлан ийм асуудлууд байж ирсэн юм билээ, одоо ч байна. Тэгээд энийг л шийдэхийн тулд энэ хуулиар саяын яриад байгаа энэ дотоод зохион байгуулалт, ардчилсан байх, жинхэнэ гишүүд дэмжигчдийнхээ нам

байх, цаашид нам, бодлогын нам байх гэдэг энэ чиглэл рүү л энэ хуулийг энэ төслийн бол концепт бол боловсрогдсон байгаа.

Тэгээд санхүүжилт бол яг нөгөө талынх нь тулах багана нь байгаа. Өөрөөр хэлбэл Монгол Улсын Үндсэн хуульд орсон энэ нэмэлт, өөрчлөлтийн үр дүнд энэ төрөөс санхүүжилт үзүүлж болох гэдэг энэ үндсийг тавиад, цаад шалтгаан бол өөрөө хэдийгээр бол татвар төлөгчдийн мөнгөнөөс энэ санхүүжүүлж байгаа. Одоо ч гэсэн байгаа боловч энэ дээр тавьдаг хяналт өөрөө сул явж ирсэн юм билээ. Энэ дээр тавьдаг хяналт. Тэгээд энэ хяналтыг бол механизмын үр дүн, тухайлбал төрөөс үзүүлж байгаа санхүүгийн дэмжлэгийн маань тодорхой эх үүсвэрүүдийг нь зааж өгсөн. Саяын яг таны нөгөө сая хэлж байгаагчлан энэ сангуудаар дамжуулж, иргэдийн улс төрийн боловсролыг дээшлүүлэх чиглэлээр, мөн төлөөлөл нь хангагдахгүй байгаад байгаа нийгмийн бүлгүүд бүлгүүдийн улс төрийн оролцоог нэмэгдүүлэх чиглэлээр сургалт хийх, судалгаа сурталчилгаа хийх, хүний эрх, эрх чөлөөг хангахад гэдэг энэ чиглэлээр бол тэр нөгөө төрийн санхүүжилтийн 50 хувийг, тухайлбал 20 хувийг нь тодорхой тэр сан дээр, 15 хувийг нь бол тэр хүний эрх, эрх чөлөөг хангах, олон нийтэд таниулах чиглэлээр, 15 хувийг бол намын хөтөлбөрөө танилцуулах. Хамгийн гол бол зорьж байгаа зүйл бол энэ нам улсын хэмжээний бодлого явуулахдаа бодлогын нам болох ёстой гэдэг энэ чиглэл рүү энэ хөрөнгө мөнгөө зарцуул. Энэ тайланг нь яг энэ байдлаар нь төрийн аудит бол хянах ийм нөхцөл байгаа.

2 дугаарт төрийн төрөөс шууд бус дэмжлэгийн асуудлууд байгаа. Энэ бол өөрөө зөвхөн нөгөө Улсын Их Хуралд суудал бүхий нам биш бусад намуудад өөрөө бас дэмжлэг үзүүлж болох энэ нөхцөлүүд бол бас орж байгаа юм. Дагаад хамгийн гол нь хариуцлагын асуудал үүгээр сайжрах ёстой. Аудит гэдэг бол хуулийн этгээд тусдаа энэ эрх бүхий

этгээд хийхээс гадна төрийн аудит энэ дээр бас хяналт хийж байгаа маань цаашид олон нийтийн хяналт руу бас оруулах, дээр нь веб сайтуудаар нь заавал сонгуулийн төв байгууллагын веб сайтад эдгээр мэдээллүүд байрших зохицуулалтыг оруулчхаж байгаа юм байна. Олон нийт энэ дээр хяналт тавих энэ боломжийг бас нээж өгч байгаа гэдгийг бас нэмж хэлье.

Л.Мөнхбаатар: Ажлын хэсгийн 84 дүгээр микрофоныг өгье. Баяндүүрэн дарга хариулъя.

Д.Баяндүүрэн: Баярлалаа. Түрүүн гишүүдийн асуултын явцад хариултгүй үлдсэн зарим асуудалд хариулт өгье гэж бодож байна. СЕХ-ны Ажлын албаны дарга Баяндүүрэн. Ер нь бол ямар зорилтот бүлгүүдийн ямар, ямар бүлэглэлүүд бүлгийн хүмүүсийг санал өгөх боломжуудыг нь яаж хангаж байна вэ гэдэг асуудлаар бол түрүүн яригдсан байгаа. Манай СЕХ-ны хувьд бол хөгжлийн бэрхиээлтэй иргэд, иргэдийн санал өгөх боломжийг нь хангах эрх зүйн боломжуудыг бол бас түрүүн Ковидын тухай хуулийн явцад болон өмнөх явагдсан сонгуулиудын хууль тогтоомжид бол орчихсон энэ зохицуулалтууд бол тодорхой ажлууд бол хийгдээд явж байгаа. Хөгжлийн бэрхиээлтэй хүмүүсийн хувьд бол санал өгөх ямар нэгэн хаалт тийм зүйл бол байхгүй, бүх боломжийг нь хангаж байгаа гэдгийг бол хэлмээр байна.

2 дугаарт нь бол гадаадад байгаа сонгогчдын асуудал байгаа. Өмнөх 2012 оны Улсын Их Хурлын сонгуулийн хуулиар бол анх удаа Монгол Улс гадаадад байгаа сонгогчдынхоо саналыг авах ажлыг зохион байгуулсан байгаа. Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн хувьд бол мөн гадаадад байгаа сонгогчид саналаа өгдөг байгаа. Энэ удаагийн Монгол Улсын Их Хурлын Сонгуулийн хуулийн нэмэлтийн дагуу бол гадаадад байгаа сонгогчид маань бол саналаа өгөх боломж нь бол

нээгдсэн байгаа гэж гэдгийг бол тэмдэглэж хэлмээр байна.

3 дугаарт нь бол зөвхөн хорих ял эдэлж байгаа хүмүүсээс бусад урьдчилан цагдан хоригдож байгаа хүмүүс бол санал өгөх боломжоор бол Сонгуулийн хууль тогтоомжийн дагуу хангагдсан байгаа гэдгийг бол энд тэмдэглэж хэлмээр байна. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Асуултад тодорхой хариуллаа. ХЗБХ Чингис хаан танхимд хуралдана. ХЗБХ-ны гишүүд хуралдаандаа оролцоорой. Та тодруулах уу, болчихсон уу? 13 цаг болсон байна. Ингээд үдээс өмнөх чуулганы нэгдсэн хуралдааныг өндөрлүүлж байна. 14 цагаас Байнгын хорооноос гаргасан зарчмын зөрүүтэй саналын томъёоллоор санал хураалт явуулна.

13.12 цаг

2023 оны 06 дугаар сарын 29, Пүрэв
гараг,
Төрийн ордон “Их хуралдай” танхим
14 цаг 30 минут.

Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийн анхны хэлэлцүүлэг санал хураалтаар үргэлжлэв.

Дараагийнхаа асуудалд оръё. Улс төрийн намын тухай хуулийн санал хураалтыг явуулъя. Байнгын хорооноос гаргасан зарчмын зөрүүтэй нийтдээ 65 санал байна. Санал хураалтад бэлэн үү? Санал хураалтыг явуулъя. Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийн талаарх зарчмын зөрүүтэй саналын томъёоллыг танилцуулъя. ТББХ-ны дэмжсэн саналууд байна.

1.Төслийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.2 дахь заалтын “гишүүн” гэснийг, 3.1.7 дахь заалтын “биет ба биет бус хөрөнгө,” гэснийг, 3.1.14 дэх заалтын “шууд, эсхүл шууд бус” гэснийг болон 3.1.13 дахь заалтыг тус тус хасаж, 3.1.3 дахь заалтын “сонгогдсон” гэсний дараа “, томилогдсон” гэж нэмэх. Санал гаргасан Улсын Их Хурлын гишүүн Тогтохсүрэн, Адъяасүрэн, Батжаргал, Ганбаатар, Ганболд, Доржханд, Мөнх-Оргил, Мөнхцэцэг, Оюунчимэг, Сандаг-Очир, Туваан, Тэмүүлэн, Цогтгэрэл, Энхтүвшин цаашид Ажлын хэсэг гэнэ. Санал хураалт. 53,5 хувиар санал дэмжигдлээ.

2.Төслийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.11 дэх заалтын “өдрийг” гэснийг “өдрөөс эхлэх жилийг” гэж өөрчилж, 3.1.6, 3.1.8 дахь заалтыг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“3.1.6. “намын санхүүгийн тайлан” гэж тайлант хугацаанд намаас энэ хуульд заасны дагуу гаргасан болон Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хуулийн 8.1-д заасан тайлангийн цахим болон хэвлэмэл мэдээллийн бүрдлийг;

3.1.8. “төрийн санхүүжилт” гэж нам чиг үүргээ хэрэгжүүлэхэд зориулж, санхүүжилтийн зохих хэсэгт нь төрөөс мөнгөн хэлбэрээр олгож буй санхүүгийн дэмжлэгийг;” Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 55,8 хувиар санал дэмжигдлээ.

3.Төслийн 4 дүгээр зүйлийн 4.2.1, 4.2.2 дахь заалтын “ард түмний” гэснийг “иргэдийн” гэж өөрчлөх. Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 58,1 хувиар санал дэмжигдлээ.

4.Төслийн 5 дугаар зүйлийн 5.2 дахь хэсгийн “болон тухайн намыг” гэснийг хасаж, 5.9 дэх хэсгийн “үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх” гэсний дараа “болон холбогдох бусад” гэж нэмж, 5.10 дахь хэсгийн “үзэл бодлоор” гэснийг “үзэл бодол, боловсрол зэргээр” гэж, 5.13 дахь хэсгийн “үүсгэн байгуулахад оролцохыг” гэснийг “үүсгэн байгуулах, гишүүнээр элсэхийг” гэж тус тус өөрчлөх. Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 58,1% хувиар санал дэмжигдлээ.

5.Төслийн 6 дугаар зүйлийн 6.6 дахь хэсгийн “24 жилийн” гэснийг “12 жилийн” гэж өөрчилж, мөн зүйлд доор дурдсан агуулгатай 6.8 дахь хэсэг нэмэх:

“6.8.Улсын дээд шүүхийн Тамгын газар намын нэрийн санг хөтөлж, лавлагаа олгоно.” Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 58,1 хувиар санал дэмжигдлээ.

8.Төслийн 7 дугаар зүйлийн 7.1.9 дэх заалтыг хасах. Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 58,1 хувиар санал дэмжигдлээ.

7.Төслийн 8 дугаар зүйлийн 8.2 дахь хэсгийн “байгууллагын бүрэлдэхүүнийг сонгоход болон төрийн улс төрийн албан тушаалд намаас санал болгож сонгогдох, томилогдох нэр дэвшигчийг тодруулахад” гэснийг “байгууллагыг бүрдүүлэхдээ” гэж өөрчилж, 8.2.3 дахь заалтын “аль нэг хүйсийн” гэсний өмнө “нэр дэвшүүлэхдээ” гэж нэмж, 8.8 дахь хэсгийг 8.8, 8.9 дэх хэсэг болгон доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“8.8.Жендэрийн үндэсний хороо энэ хуулийн 8.2.3, 17.7-д заасан шаардлагыг хангасан эсэх талаарх дүгнэлтийг жил бүрийн 08 дугаар сарын 01-ний дотор сонгуулийн төв байгууллагад хүргүүлнэ.

8.9.Сонгуулийн төв байгууллага энэ хуулийн 8.8-д заасан дүгнэлтийг үндэслэн зөрчлийг арилгах талаарх шаардлагыг тухайн намд хүргүүлэх бөгөөд хүргүүлсэн өдрөөс хойш зургаан сарын дотор уг зөрчлийг арилгаагүй бол тухайн зөрчлийг арилгах хүртэл төрийн санхүүжилтийг зогсооно.” Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 58,9 хувиар санал дэмжигдлээ.

8.Төслийн 9 дүгээр зүйлийн 9.3 дахь хэсгийн “цахимаар явуулж болно. Ингэхдээ сонгуулийн төв байгууллагаар баталгаажсан программ хангамжийг ашиглана” гэснийг “аюулгүй байдлыг хангасан программ хангамж ашиглан намын дүрэмд заасны дагуу цахимаар явуулж болно” гэж, 9.7 дахь хэсгийн “Шилэн дансны тухай хуульд заасны дагуу намын” гэснийг “холбогдох хуульд заасны дагуу” гэж, “хувь хүний хуулиар хамгаалбал зохих мэдээллээс бусад мэдээллийг мэдээлнэ” гэснийг “энэ хуулийн 43.8-д заасныг баримтална” гэж, 9.9 дэх хэсгийн “9.6.1-9.6.7-д” гэснийг “9.6.1, 9.6.3, 9.6.4, 9.6.5, 9.6.7, 9.6.8, 9.6.9, 9.6.10, 9.6.11, 9.6.12-д” гэж, 9.10 дахь хэсгийн “9.6.1-9.6.7-д” гэснийг “9.6.1-9.6.12-д” гэж тус тус өөрчилж, 9.4 дэх

хэсгийн “Цахим хуралдаан, санал хураалтын үр дүнд гарсан шийдвэрийг хүчинтэйд тооцно.” гэсэн эхний өгүүлбэрийг хасаж, 9.6 дэх заалтын “намын” гэсний дараа “болон харьяа байгууллагын” гэж, мөн зүйлд доор дурдсан агуулгатай 9.6.4 дэх заалт нэмэх:

“9.6.4.намын сонгуулийн мөрийн хөтөлбөр;” Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. Уг авах гэж байгаа юм уу? Зочин танилцуулъя. Зочин танилцуулъя. Парламентын номын сангийн хуралдаан Ерөнхий боловсролын сургуулийн номын сангийн холбооны болон аймаг, нийслэлийн тэргүүний уншигч Даашдоржийн Нацагдоржийн тэмдэгт сурагчдын төлөөлөл Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа, Төрийн ордонтой танилцаж байна. Та бүгдэд сурлагын өндөр амжилт хүсэн ерөөе. Саналын томъёоллыг уншиж танилцуулсан. Санал хураалт. 54,5 хувиар санал дэмжигдлээ.

9.Төслийн 10 дугаар зүйлийн 10.1.1 дэх заалтын “тусгаар тогтнол,” гэсний дараа “бүрэн эрхт байдал,” гэж, 10.1.3 дахь заалтын “гүйцэлдүүлэх” гэсний дараа “үйл ажиллагаа явуулах” гэж тус тус нэмж, 10.1.3 дахь заалтын “үймээн самуун дэгдээх,” гэснийг хасаж, 10.1.4 дэх заалтыг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“10.1.4.хүнийг үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсрол зэргээр нь ялгаварлан гадуурхах;” Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 59,1 хувиар санал дэмжигдлээ.

10.Төслийн 12 дугаар зүйлийн 12.1, 12.5 дахь хэсгийн “сонгуулийн төв байгууллагад” гэснийг “Улсын дээд шүүхэд” гэж, 12.2 дахь хэсгийн “сонгуулийн төв байгууллагад” гэснийг “Улсын дээд шүүхийн” гэж, 12.3.5 дахь заалтын “хаягийн нотлох баримт”

гэснийг “хаягийн мэдээлэл” гэж тус тус өөрчилж, 12.3.7 дахь заалтын “намын санхүүгийн асуудал” гэсний өмнө “намын дарга,” гэж, мөн зүйлд доор дурдсан агуулгатай 12.6 дахь хэсэг нэмэх:

“12.6.Энэ хуулийн 12.3.6, 12.3.7, 12.3.8-д заасан мэдээллийн маягтыг Улсын дээд шүүх батална.” Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 54,5 хувиар санал дэмжигдлээ.

11.Төслийн 13 дугаар зүйлийн 13.1, 13.2, 13.3, 13.5 дахь хэсгийн “Сонгуулийн төв байгууллага” гэснийг “Улсын дээд шүүх” гэж, 13.6 дахь хэсгийн “сонгуулийн төв байгууллагад” гэснийг “Улсын дээд шүүхэд” гэж тус тус өөрчилж, мөн зүйлийн 13.4 дэх хэсгийг хасаж, доор дурдсан агуулгатай 13.5, 13.6 дахь хэсэг нэмэх:

“13.5.Улсын дээд шүүх намын нэр энэ хуулийн 6 дугаар зүйлд заасан шаардлагад нийцсэн эсэхийг нягтлан шалгахдаа Хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн тухай хуулийн 8.1.5, энэ хуулийн 6.8-д заасан нэрийн санг ашиглана.

13.6.Хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага нь энэ хуулийн 13.5-д заасан нэрийн санг ашиглах нөхцөлийг бүрдүүлнэ.” Санал гаргасан ажлын хэсэг санал хураалт. 58,1 хувиар санал дэмжигдлээ.

12.Төслийн 14 дүгээр зүйлийн 14.3 дахь хэсгийн “Сонгуулийн төв байгууллага” гэснийг “Улсын дээд шүүхийн Тамгын газар” гэж, 14.4 дэх хэсгийн “улсын бүртгэлд” гэснийг “намын бүртгэлд” гэж, 14.9 дэх хэсгийн “Сонгуулийн төв байгууллага” гэснийг “Улсын дээд шүүх” гэж, “13.1, 14.1-д” гэснийг “12.1, 13.1, 14.1-д” гэж тус тус өөрчилж, 14.3 дахь хэсгийн “гэрчилгээ” гэсний дараа “, тамга тэмдгийн хяналтын дугаар” гэж, 14.6 дахь хэсгийн “сонгуулийн төв байгууллага” гэсний

дараа “, хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага” гэж, “баримт бичиг” гэсний дараа “, лавлагаа,” гэж тус тус нэмж, мөн зүйлийн 14.1 дэх хэсгийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“14.1.Улсын дээд шүүхийн нийт шүүгчийн хуралдаанаар энэ хуулийн 13.1, 13.2-т заасан хугацаа дууссанаас хойш 30 хоногийн дотор хэлэлцэн тухайн намыг намын бүртгэлд бүртгэх, эсхүл бүртгэхээс татгалзах тухай шийдвэр гаргаж, Улсын дээд шүүхийн Тамгын газар ажлын гурван өдрийн дотор өргөдөл гаргагчид бичгээр болон цахимаар хүргүүлж, нийтэд мэдээлнэ.” Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 55,8 хувиар санал дэмжигдлээ.

13.Төслийн 14 дүгээр зүйлд доор дурдсан агуулгатай 14.7, 14.11 дэх хэсэг тус тус нэмэх:

“14.7.Энэ хуулийн 12.2, 12.3, 12.4, 13.7, 15.3, 21.1, 21.4-т заасан болон бусад мэдээлэл, баримт бичиг, түүнд оруулсан өөрчлөлтийг холбогдох бусад байгууллагад хүргүүлэх журмыг Улсын дээд шүүхийн ерөнхий шүүгч, сонгуулийн төв байгууллагын дарга хамтран батална.

14.11.Намыг бүртгэхтэй холбоотой журмыг сонгуулийн төв байгууллага, улсын бүртгэлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын саналыг харгалзан энэ хууль болон бусад хуульд нийцүүлэн Улсын дээд шүүх батална.” Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 58,1 хувиар санал дэмжигдлээ.

14.Төслийн 15 дугаар зүйлийн 15.4 дэх хэсгийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах”

“15.4.Улсын дээд шүүхийн Тамгын газар энэ хуулийн 15.3-т заасан шийдвэртэй холбоотой мэдээллийг

бүртгээж энэ тухай нийтэд мэдээлж, сонгуулийн төв байгууллагад хүргүүлнэ.” Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 58,1 хувиар санал дэмжигдлээ.

15.Төслийн 17 дугаар зүйлийн 17.1 дэх хэсэг, 17.2.2 дахь заалтын “жил тутам” гэснийг “жилийн хугацаанд” гэж, 17.2.2 дахь заалтын “болон” гэснийг “бүрэлдэхүүнийг дөрвөн жилээс илүүгүй хугацаагаар сонгох, эсхүл батламжлах” гэж тус тус өөрчилж, 17.3 дахь хэсгийн “Намын дүрэмд заасан тохиолдолд” гэснийг хасаж, мөн зүйлд доор дурдсан агуулгатай 17.4 дэх хэсэг нэмэх:

“17.4.Намын төлөөллийн төв байгууллагын гишүүдийн гуравны хоёроос доошгүй нь санал гаргавал намын дүрэмд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах асуудлыг хэлэлцэн шийдвэрлэж болно. Энэхүү нэмэлт, өөрчлөлт нь намын дүрмийн гуравны нэгээс хэтрэхгүй байна.” Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 58,1 хувиар санал дэмжигдлээ.

16.Төслийн 19 дүгээр зүйлд доор дурдсан агуулгатай 19.4, 19.5, 19.6 дахь хэсэг тус тус нэмэх:

“19.4.Нам бүх шатны сонгуульд намаас нэр дэвшигчийг сонгон шалгаруулах хороотой байх бөгөөд хорооны бүрэлдэхүүнд тавигдах шаардлага, түүнийг байгуулах, ашиг сонирхлын зөрчлийг зохицуулах болон үйл ажиллагааны журмыг энэ хуулийн 8 дугаар зүйл, намын дүрэмд нийцүүлнэ.

19.5.Энэ хуулийн 19.4-т заасан хороо нь нэр дэвшигчийг сонгон шалгаруулахдаа энэ хуулийн 8.2.1, 8.2.2, 8.3-д заасныг баримталж, тухайн албан тушаалыг хаших ёс зүйн болон хууль тогтоомж, холбогдох журмаар тогтоосон бусад шаардлагад үндэслэнэ.

19.6.Энэ хуулийн 19.4, 19.5-д заасан журмыг намын төлөөллийн төв байгууллага батална.” Санал гаргасан ажлын хэсэг санал. Хураалтыг цуцаллаа.

МАН-ын бүлгийн дарга Дуламдоржийн Тогтохсүрэн ажлын хэсгийн ахлагч үг авъя. Үг хэлье.

Д.Тогтохсүрэн: Би чиглэл авах гэж байгаа юм. Энэ 16 дахь санал буюу 19-ийн дүгээр зүйлийн 19.4, 19.5, 19.6 дахь томъёоллыг түрүүн Энхбаяр гишүүн бас тодорхой саналууд хэлсэн. Тэгээд сая бид нар энэ завсарлагааны хугацаанд ажлын дэд хэсгийнхэнтэйгээ ярилцаж байгаад энэ 16 дахь санал дээр дахин боловсруулах чиглэл аваад засаж бас сайжруулах шаардлага байгаа учраас би дахин боловсруулах чиглэл өгөөч гэж хэлж байгаа юм.

Л.Мөнхбаатар: Тогтохсүрэн гишүүний саналыг үндэслээд санал хураалтын 16 буюу төслийн 19 дүгээр зүйлд оруулсан энэ нэмэлт, өөрчлөлт дээр гүйцээн боловсруулах чиглэлийг өгч байна. Эцсийн хэлэлцүүлэг дээрээ янзалж орж ирье. Энэ бол санал хураалт явагдахгүй. Гүйцээн боловсруулах чиглэл өглөө.

17.Төслийн 20 дугаар зүйлийн 20.3 дахь хэсгийг хасах. Санал гаргасан ажлын хэсэг санал хураалт. 58,1 хувийн хувиар санал дэмжигдлээ.

18.Төслийн 21 дүгээр зүйлийн 21.2 дахь хэсгийн “төрийн санхүүжилтийг зогсоох бөгөөд” гэсний дараа “зөрчлийг арилгах хүртэл” гэж, 21.4 дэх хэсгийн “сонгуулийн төв байгууллага” гэсний дараа “Улсын дээд шүүхэд хүргүүлэх бөгөөд Улсын дээд шүүх” гэж, 21.5 дахь хэсгийн “дуусах хүртэл намыг” гэсний дараа “идэвхтэй, эсхүл” гэж тус тус нэмж, 21.5 дахь хэсгийн “сонгуулийн төв байгууллага” гэснийг “Улсын дээд шүүх” гэж өөрчилж, 21.6 дахь хэсгийг хасаж, 21.1, 21.3 дахь хэсгийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“21.1.Улсын дээд шүүх сонгуулийн төв байгууллагаас ирүүлсэн мэдээлэлд үндэслэн дараах тохиолдолд намыг идэвхгүйд тооцох тухай шийдвэрийг гаргана:

21.3.Энэ хуулийн 21.1.1-д заасан зөрчил гаргасан намын эрх бүхий байгууллага сонгуульд оролцох шийдвэр гаргаж, сонгуулийн төв байгууллагад бүртгүүлсэн, эсхүл энэ хуулийн 21.1.2, 21.1.3-т заасан зөрчлөө арилгасан талаар холбогдох нотлох баримтыг сонгуулийн төв байгууллагад албан ёсоор хүргүүлнэ.” Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 60,5 хувиар санал дэмжигдлээ.

19.Төслийн 21 дүгээр зүйлд доор дурдсан агуулгатай 21.6 дахь хэсэг нэмэх:

“21.6.Энэ зүйлд заасны дагуу гаргасан Улсын дээд шүүхийн шийдвэр эцсийн байна.” Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 65,1 хувиар санал дэмжигдлээ.

20.Төслийн 22 дугаар зүйлийн 22.4 дэх хэсгийн “хуульд өөрөөр заагаагүй бол” гэсний дараа “сонгуулийн төв байгууллага” гэж нэмж, 22.2 дахь хэсгийг 22.2, 22.3 дахь хэсэг болгон доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“22.2.Улсын дээд шүүх энэ хуулийн 23.1, 24.1-д заасан шийдвэрийг хүлээн авснаас, эсхүл 25.3-т заасан шийдвэрийг гаргаснаас хойш ажлын таван өдрийн дотор тухайн намыг бүртгэлээс хасаж гэрчилгээ, тамга тэмдгийн хяналтын дугаарыг хүчингүй болгоно.

22.3.Улсын дээд шүүхийн Тамгын газар энэ хуульд заасны дагуу намыг татан буулгасан тухай шийдвэр, шаардлагатай бусад мэдээллийг сонгуулийн төв байгууллага болон бусад этгээдэд хүргүүлж, нийтэд мэдээлнэ.” Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 62,8 хувиар санал дэмжигдлээ.

21.Төслийн 23 дугаар зүйлийн 23.1 дэх хэсгийн “Сонгуулийн төв байгууллагад” гэснийг “Улсын дээд шүүхэд” гэж өөрчлөх. Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 61,9 хувиар санал дэмжигдлээ.

22.Төслийн 24 дүгээр зүйлийн 24.1 дэх хэсгийн “сонгуулийн төв байгууллагад” гэснийг “Улсын дээд шүүхэд” гэж өөрчилж, 24.2 дахь хэсгийг 24.2, 24.3 дахь хэсэг болгон доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“24.2.Энэ хуулийн 22.2-т заасны дагуу шийдвэр гарсан бол татан буулгах комисс намын өр төлбөрийг барагдуулж дууссаны дараа үлдсэн хөрөнгийг сонгуулийн төв байгууллагад шилжүүлнэ.

24.3.Сонгуулийн төв байгууллага энэ хуулийн 24.2-т заасны дагуу шилжүүлсэн хөрөнгийг иргэдийн улс төрийн боловсролыг дээшлүүлэхэд зарцуулна.” Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 59,5 хувиар санал дэмжигдлээ.

23.Төслийн 25 дугаар зүйлийн 25.2, 25.3 дахь хэсгийн “дүгнэлтийг” гэснийг “саналыг” гэж өөрчилж, 25.3 дахь хэсгийн “шийдвэр гаргаж,” гэсний дараа “Улсын дээд шүүхийн Тамгын газар” гэж нэмж, мөн зүйлийн 25.1 дэх хэсгийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“25.1.Энэ хуулийн 10.1.1, 10.1.2, 10.1.3-т заасан хориглолтыг зөрчсөн байж болзошгүй нөхцөл байдал илэрсэн бол сонгуулийн төв байгууллага намыг тараах тухай үндэслэл бүхий санал гаргаж, холбогдох нотлох баримт, хуралдааны тэмдэглэлийн хамт Улсын дээд шүүхэд хүргүүлнэ.” Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 57,1 хувиар санал дэмжигдлээ.

24.Төслийн 26 дугаар зүйлийн 26.1.5 дахь заалтын “энэ хуулийн 36.3-т заасан” гэснийг “энэ хуулиар зөвшөөрсөн” гэж, 26.4 дэх хэсгийн “үйл ажиллагааг санхүүжүүлэх замаар” гэснийг “үйл ажиллагаанд” гэж, 26.8 дахь хэсгийн “цахим мөнгөн хэрэгсэл /крипто валют, NFT зэрэг/-ээр” гэснийг “цахим мөнгөөр” гэж тус тус өөрчилж, 26.6 дахь хэсгийн “зарцуулсан бол” гэснийг

дараа “сонгуулийн төв байгууллага” гэж, 26.7 дахь хэсгийн “хүлээн авах бөгөөд өөр” гэсний дараа “харилцах” гэж тус тус нэмж, 26.7 дахь хэсгийн 2 дахь өгүүлбэрийг хасах. Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 59,5 хувиар санал дэмжигдлээ.

25.Төслийн 27 дугаар зүйлийн 27.1 дэх хэсгийн “0.5 хувиар” гэснийг “0.7 хувиар” гэж, 27.3 дахь хэсэг, 27.6.1 дэх заалтын “2-оос” гэснийг “нэг ба түүнээс” гэж, 27.6.5 дахь заалтын “50 дахин” гэснийг “25 дахин” гэж, 27.9 дэх хэсгийн “36.3.1-36.3.3-д” гэснийг “36.3.1-36.3.4-т” гэж тус тус өөрчилж, 27.11 дэх хэсгийн “Нам тарах,” гэснийг болон мөн зүйлийн 27.8 дахь хэсгийг хасаж, доор дурдсан агуулгатай 27.10, 27.12, 27.13 дахь хэсэг нэмэх:

“27.10.Эвслийн гэрээнд өөрөөр заагаагүй энэ хуулийн 27.5-д заасан төрийн санхүүжилтийн (C1 х T1) хэсгийг эвсэлд нэгдсэн намуудад тэнцүү хувааж, төрийн санхүүжилтийн (C2 х T2) хэсгийг тухайн суудалд сонгогдсон гишүүнийг нэр дэвшүүлсэн намд олгоно.

27.12.Намд олгох төрийн санхүүжилтийг жил бүр сонгуулийн төв байгууллагын төсвийн багцад суулгаж, батлуулна.

27.13.Төрөөс үзүүлэх санхүүгийн дэмжлэгийг сонгуулийн төв байгууллагын шийдвэрийн дагуу намын төв байгууллагад олгох бөгөөд салбар болон бүтцийн нэгжид хуваарилах асуудлыг намын дүрмээр зохицуулна.” Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 61,9 хувиар санал дэмжигдлээ.

26.Төслийн 28 дугаар зүйлийн 28.1 дэх хэсгийн “Энэ хуулийн 28.1-д заасан” гэснийг “Хүндэтгэн үзэх шалтгааны улмаас энэ” гэж, “30 хоногийн” гэснийг “долоо хоногийн” гэж, 28.2 дахь хэсгийн “гаргасан” гэснийг “баталсан” гэж тус тус өөрчлөх. Санал гаргасан ажлын хэсэг.

Санал хураалт. 59,5 хувиар санал дэмжигдлээ.

27.Төслийн 29 дүгээр зүйлийн 29.2 дахь хэсгийн “2 удаа” гэснийг, 29.5 дахь хэсгийн “суурь” гэснийг, 29.10 дахь хэсгийн “давж” гэснийг тус тус хасаж, 29.4 дэх хэсгийн “нягтлан шалгах ажиллагаа явуулж буй бол уул ажиллагаа дууссаны дараа” гэснийг “хянасны дараа” гэж, 29.5 дахь хэсгийн “төрийн санхүүжилт авах намын эрх үүссэн жилийн 12 дугаар сарын 31-ний өдрөөс” гэснийг “төрийн санхүүжилтийн эрх үүсэх жилээс” гэж, 29.6 дахь хэсгийн “энэ хуулийн 27.5-д заасны дагуу тухайн намын авсан хүчинтэй саналын тоо (C1)-нд суурилсан төрийн санхүүжилтийн хэсгийг” гэснийг “энэ хуулийн 27.5-д заасан төрийн санхүүжилтийн (C1 х T1) хэсгийг дараагийн жилд” гэж, 29.7 дахь хэсгийн “Тайлангийн агуулга алдаа, зөрчилтэй эсэхээс үл хамааран тайлангаа” гэснийг “Санхүүгийн тайлангаа” гэж, “тэмдэглэлийн” гэснийг “дүгнэлтийн” гэж, 29.9 дэх хэсгийн “нийтлэгдсэн” гэснийг “тусгасан” гэж, “36.3.1-36.3.3-д” гэснийг “36.3.1-36.3.4-т” гэж тус тус өөрчлөх. Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 59,5 хувиар санал дэмжигдлээ.

Төслийн 31 дүгээр зүйлийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах 31 дүгээр зүйл. Төрөөс үзүүлэх санхүүгийн дэмжлэгт хяналт тавих, тавих хяналт. 31.1, Тийм байна.

28 дугаар саналыг танилцуулъя. Төслийн 30 дугаар зүйлийн 30.1 дэх хэсгийн “1 хувиас доошгүй” гэснийг “нэг ба түүнээс дээш хувийн” гэж, 30.1.1 дэх заалтын “зохион байгуулахад” гэснийг “зохион байгуулах, иргэдийг мэдээллээр хангах, соён гэгээрүүлэх зорилгоор” гэж, 30.1.2 дахь заалтын “телевизээр жилд” гэснийг “телевизээс гаргасан” гэж тус тус өөрчлөх. Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 54,8 хувиар санал дэмжигдлээ.

29.Төслийн 31 дүгээр зүйлийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“31 дүгээр зүйл.Төрөөс үзүүлэх санхүүгийн дэмжлэгт тавих хяналт

31.1.Сонгуулийн төв байгууллага төрөөс үзүүлэх санхүүгийн дэмжлэг, түүний зарцуулалтын тайланг хянаж, хүлээн авч нэгтгэн тайлагнана.

31.2.Сонгуулийн төв байгууллага энэ хуулийн 38 дугаар зүйлд заасны дагуу намын санхүүгийн тайланд аудитын хуулийн этгээдээр хараат бусаар дүгнэлт гаргуулах ажлыг зохион байгуулж, хяналт тавина.

31.3.Төрийн аудитын байгууллага нь сонгуулийн төв байгууллагын төсвийн багцад туссан намд олгох төрийн санхүүжилт, түүний зарцуулалт, тайлагналд Төсвийн тухай хуульд заасан цаглаврын дагуу аудит хийж, дүгнэлт гаргана.” Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. Санал хураалтыг хүчингүйд тооцлоо. Хэн үг хэлэх юм бэ? Өнөрболор гишүүн үг хэлье. Өнөрболор гишүүний микрофоныг өгөөрэй.

Д.Өнөрболор: Төрөөс улс төрийн намыг санхүүжүүлэхээр орж ирж байгаа. Тэгээд энэ 126 гишүүнээр тооцсон зардлын тооцоолол ер нь одоо яг байна уу? Ер нь хэдий хэмжээний хөрөнгө зарцуулахаар байгаа вэ?

Нөгөө нэг асуулт нь мөнгөний сонгуулийг юуг ер нь яг ямар, ямар зүйл, заалтаар ер нь ор тас халсан бэ гэдэг дээр бол хоёргүй утгаар эргэлзээгүй бас хариулт авъя гэж бодож байна. Энэ төслийн 29 дүгээр 29-д бол энэ төрөөс үзүүлэх санхүүгийн дэмжлэгт тавих хяналтыг нөгөө л нэг төрийн байгууллагуудын хяналт чиг үүргийг хуваарилаад тэгээд өгсөн ийм л яг энэ хуваарилалтын дагуу зохицуулж байгаа ийм зохицуулалт л орж ирж байна гэж харагдаж байна л даа. Тэгээд нам, эвслийн энэ сонгуулийн болон энэ

сонгуулийн бус үеийн санхүүжилтийг ер нь нээлттэй болгох нь маш ач холбогдолтой. Миний бие бол бас намын удирдлагад бас удирдах албан тушаалын бүрэлдэхүүнд бас ажиллаж байсан ийм туршилагатай. Тэгээд нам үйл ажиллагаа явуулахад бол энэ санхүүгийн хүндрэл бэрхшээл гардаг гэдэгт гэдэгт бол үнэхээр ойлгож байгаа.

Гэхдээ өнөөдөр энэ Монголын энэ намууд энэ улс төрийн намын санхүүжилтийн зарчмыг ил тод шилэн байлгаж, энэ ард түмний оюун санаанд нээлттэй хяналттай байлгаж байна гэмээ чинь л энэ ард түмний итгэл итгэлцэл төр хоёрын хоорондын итгэлцэл бол ойртох ийм нөхцөл бүрдэнэ. Тэгээд өнгөрсөн хугацаанд энэ яг энэ мөрдлөг яг энэ зарчим тийм ээ өнөөдөр хангагдаагүйгээс л болоод өнөөдөр Монголын төрийн бүх уналт үүнээс бол үүдэлтэй. Тэгээд ер нь бол МАН бол яг энэ асуудал дээр энэ эгзэгтэй цаг үед бол манлайллаа үзүүлэх бол нэн шаардлагатай.

Ер нь ард иргэдийн энэ төрд итгэх итгэлийг бас ойртуулах яг энэ хэм хэмжээг бас тийм ээ зөв ойлгомжтой болгож ард иргэдийн хүлээлтэд зөв хариу арга хэмжээ авах нь бол маш чухал асуудал байж байгаа. Яагаад? Яагаад гэхээр энэ улс төрийн нам санхүүгийн ил тод хариуцлагагүйн нэг гол илэрхийлэл бол энэ нүүрсний хулгай, Хөгжлийн банк, тэгээд л энэ тусгай сангуудын асуудал байж байгаа. Энэ мерит зарчмаар дэвшдэггүй тийм ээ мөнгөөр албан тушаал худалдан авдаг энэ төрд үүрлэхийн нээлттэй зам болж байгаа юм. Улс төрийн санхүүг одоо энэ намуудын санхүү нээлттэй ил тод болоогүйн шан харамж нь улс орны ядуурал, энэ авлига хээл хахууль үнэ цэнгүй улс төрч, хүндлэгдээгүй төр, энэ ёс зүйн шалан дээр унасан уналтын нэг хэсэг болж байгаа юм.

Улс төрийн нам ер нь эрүүл санхүүжилт энэ санхүүгийн нээлттэй,

хариуцлагатай байх, байхгүй байгаа энэ тохиолдолд ер нь улс оронд ямар ч утгаараа энэ идеал итгэл үнэмшлийн үрийг бол бид нар бол тарьж чадахгүй. Тийм учраас энэ улс төрийн намуудын санхүүжилтийн ил тод байдлыг хангах явдал бол ард иргэд төрийн төрд итгэх итгэлийг бол сэргээх нэг гол алхмуудын нэг хэсэг болж байгаа. Тийм учраас үүнтэй холбоотойгоор бас яг энэ 2 асуултдаа хариулт авъя. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Энэ бол зарчмын зөрүүтэй саналаар санал хурааж байгаа. Ийм болохоор Хуралдааны дэгийн тухай хуулиараа асуулт асуухгүй. Зөвхөн дэмжсэн, дэмжээгүй 3 хүртэл гишүүн үг хэлж болдог дэгтэй. Тийм болохоор асуултад хариулах боломжгүй байна. Санал хураалтыг саналын томъёоллыг уншиж танилцуулсан. Санал хураалтыг явуулъя. Санал хураалт гишүүдээ, 55,8 хувиар санал дэмжигдлээ.

30.Төслийн 33 дугаар зүйлийн 33.2 дахь хэсгийн “намын дансаар” гэснийг “зөвхөн данснаас дансанд иилжүүлэх хэлбэрээр намын дансанд” гэж, “тооцооны” гэснийг “харилцах” гэж тус тус өөрчилж, 33.4 дэх хэсгийн “үнэлэн бүртгэж” гэснийг болон 33.5 дахь хэсэг, мөн зүйлийн 33.13 дахь хэсгийн “байгууллагад өгөх” гэснийг тус тус хасах. Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 54,8 хувиар санал дэмжигдлээ.

31.Төслийн 34 дүгээр зүйлийн 34.3 дахь хэсгийн “тухайн улирлын хамаарах хагас жилийн төрийн санхүүжилтийг” гэснийг “сонгуулийн төв байгууллага тухайн намд энэ хуулийн 27.5-д заасан төрийн санхүүжилтийн (C1 х T1) хэсгийг дараагийн жилд” гэж өөрчилж, 34.6.5 дахь заалтын “, бусад удирдах албан тушаалтан” гэснийг хасаж, мөн зүйлд доор дурдсан агуулгатай 34.5.6 дахь заалт, 34.12, 34.13 дахь хэсэг тус тус нэмэх:

“34.5.6.мөнгөн бус хандив авч байгаа тохиолдолд хандивлагчтай

хандивын гэрээг бичгээр байгуулж гэрээнд заасан зориулалтын дагуу зарцуулах;

34.12.Хуулийн этгээд намд хандив өгсөн бол хандивын хэмжээ, зориулалтыг нягтлан бодох бүртгэл, санхүүгийн тайландаа тусгана.

34.13.Намын санхүүгийн тайланд аудит хийхээр гэрээ байгуулсан аудитын хуулийн этгээд хандивын талаарх баримт, мэдээллийг хандивлагчаас гаргуулан авна.” Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. Санал хураалтыг хүчингүйд тооцлоо. Жигжидийн Батжаргал гишүүн асуултаа асууя. Батжаргал гишүүний микрофоныг өгье.

Ж.Батжаргал: Энэ саналын томъёоллыг гүйцээн боловсруулахаар авчихмаар байна. Ажлын хэсэг дээр яригдсан асуудлын зарим нь хасагдаагүй үлдчихсэн юм билээ. Тэр бусад албан хаагчид гэж хасъя гэж байгаагийн өмнө удирдах зөвлөлийн гишүүд, гүйцэтгэх захирал гэсэн үг байгаа юм. Тэрийг авах ёстой үг байгаа юм. Тийм учраас гүйцээн боловсруулах чиглэлээр авчихмаар байна энэ юуг.

Л.Мөнхбаатар: Хуралдааныг шуурхай явуулна хэдүүлээ. Жигжидийн Батжаргал гишүүний гаргасан саналаар, ажлын хэсгийн гишүүн байгаа шүү дээ Батжаргал гишүүн тийм ээ. Ажлын хэсгийн гишүүн энэ саналыг гаргаж байгаа учраас 31 дэх санал хураалт буюу төслийн 34 дүгээр зүйл дээр гүйцээн боловсруулах чиглэл өгч байна.

32.Төслийн 35 дугаар зүйлийн 35.3 дахь хэсгийн “заасан худалдан борлуулах” гэснийг “заасны дагуу захиран зарцуулах” гэж өөрчлөх. Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 56,1 хувиар санал дэмжигдлээ.

33.Төслийн 36 дугаар зүйлийн 36.1 дэх хэсгийн “хөрөнгийн баланс” гэснийг “хөрөнгийн бүртгэл” гэж, 36.3.7 дахь

заалтын “арга хэмжээ зохион байгуулах, ном болон нийтлэл хэвлэн борлуулах үйл ажиллагаанаас” гэснийг “намтай холбоотой хэвлэл, сурталчилгааны материал болон өөрийн хөрөнгийг захиран зарцуулах замаар” гэж, 36.14 дэх хэсгийн “бодлогын судалгааны байгууллага зэрэг түүний дэргэдэх, харьяа байгууллагын санхүүгийн тайланг” гэснийг “намын дэргэдэх бодлогын судалгааны байгууллагын санхүүгийн тайланг нэгтгэж, харьяа байгууллагын санхүүгийн мэдээллийг” гэж тус тус өөрчилж, 36.3.5, 36.3.6, 36.4.9 дэх заалтыг хасаж, мөн зүйлийн 36.5, 36.6 дахь хэсгийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“36.5.Хөрөнгөд дараах зүйлийг бүртгэнэ:

- 36.5.1.барилга;
- 36.5.2.эзэмшлийн газар;
- 36.5.3.ажлын байрны тоноглол, техник хэрэгсэл;
- 36.5.4.бэлэн мөнгөний үлдэгдэл;
- 36.5.5.хуримтлал;
- 36.5.6.бусад хөрөнгө.

36.6.Төсвийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага намын санхүүгийн тайлангийн бүтэц, агуулга, хөрөнгө, орлого, зарлагын ангиллыг тодорхойлон тайлагнах журмыг сонгуулийн төв байгууллагатай хамтран энэ хуульд нийцүүлэн батална.” Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 56,1 хувиар санал дэмжигдлээ.

34.Төслийн 37 дугаар зүйлийн 37.1 дэх хэсгийн “тайлангаа нэгдсэн байдлаар” гэснийг “нэгтгэсэн тайланг” гэж, 37.6 дахь хэсгийн “бүртгэл болон санхүүгийн” гэснийг “бүртгэлийн” гэж тус тус өөрчилж, 37.2 дахь хэсгийн 2 дахь өгүүлбэр, 37.4.1 дэх заалтын “намын гишүүний тоо.” гэснийг, 37.7 дахь хэсгийн “, эсхүл төлөөллийн төв байгууллагагүй бол удирдах дээд байгууллагаас” гэснийг тус тус хасах. Санал гаргасан ажлын

хэсэг. Санал хураалт. 56,1 хувиар санал дэмжигдлээ.

35.Төслийн 38 дугаар зүйлийн гарчгийн “Тайланг аудитын байгууллагаар” гэснийг “Санхүүгийн тайланг” гэж, 38.2, 38.9 дэх хэсгийн “Аудитор” гэснийг “Аудитын хуулийн этгээд” гэж, 38.2 дахь хэсгийн “баримт материалтай” гэснийг “баримт бичигтэй” гэж, 38 дугаар зүйлийн 38.4 дэх хэсгийн “аудиторын” гэснийг “аудитын” гэж, 38.5 дахь хэсгийн “тохиолдолд” гэснийг “этгээд” гэж, 38.9 дэх хэсгийн “тайланг гаргахад хэрэглэсэн баримт бичиг, нягтлан бодох бүртгэл,” гэснийг “нягтлан бодох бүртгэлийн анхан шатны баримт,” гэж, 38.10 дахь хэсгийн “баталгаа гарахад хангалттай” гэснийг “баталгаа гаргана” гэж, 38.14 дэх хэсгийн “Шалгалтын тэмдэглэлийг” гэснийг “Аудитын дүгнэлтийг” гэж тус тус өөрчилж, мөн зүйлийн 38.6, 38.8, 38.13 дахь хэсгийг тус тус хасах. Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 56,1 хувиар санал дэмжигдлээ.

36.Төслийн 38 дугаар зүйлийн 38.1, 38.7, 38.12 дахь хэсгийг 38.1, 38.5, 38.9 дэх хэсэг болгон доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“38.1.Нам жилийн эцсийн санхүүгийн тайланд жил бүрийн 3 дугаар сарын 15-ны өдрийн дотор Аудитын тухай хуульд заасан шаардлагыг хангасан аудитын хуулийн этгээдээр дүгнэлт гаргуулан аудит хийсэн санхүүгийн тайланг сонгуулийн төв байгууллагад хүргүүлнэ.

38.5.Энэ хуулийн 38.1-д заасан аудитын хяналтыг хийхдээ намын санхүүгийн тайлан болон аудитын хуулийн этгээдийн илрүүлсэн эрсдэлд үндэслэн орон нутгийн салбар нэгж байгууллагын таваас доошгүй хувийг түүвэрт хамруулна.

38.9.Аудитын хуулийн этгээд намын санхүүгийн тайланг нягтлан бодох

бүртгэл, бусад баримт бичиг болон намын гүйцэтгэх төв байгууллагаас өгсөн тайлбар, тодруулгыг үндэслэн холбогдох олон улсын стандартын дагуу шалгаж, баталгаажуулан дүгнэлт, тайлан гаргана.” Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. Тийм улс төрийн намын санхүүжилт бол нэлээн хяналттай болж байгаа нь болсон зохицуулалтууд байна. 56,1 хувийн саналаар уг санал дэмжигдлээ.

37.Төслийн 39 дүгээр зүйлийн гарчгийн “тайланг нягтлан шалгах” гэснийг “тайлангийн хяналт” гэж, 39.1 дэх хэсгийн “хэлбэр болон агуулгын хувьд зөв, бодитой эсэх, энэ хуулийн Тавдугаар бүлэгт” гэснийг “энэ хуульд” гэж, “нягтлан шалгах” гэснийг “хянах” гэж, 39.2 дахь хэсгийн “ажлын 15-аас доошгүй хоногийн” гэснийг “ажлын таваас доошгүй өдрийн” гэж, 39.3 дахь хэсгийн “хүлээн авснаас хойш ажлын 15 хоногийн” гэснийг “хүлээн авч хянаад 4 дүгээр сарын 05-ны” гэж, 39.4 дэх хэсгийн “Нягтлан шалгах ажиллагаа” гэснийг “Хяналтын ажиллагаа” гэж, 39.5 дахь хэсгийн “тухайн алдаа, зөрчлийг арилгаж сонгуулийн төв байгууллагын шийдвэрийн дагуу” гэснийг “аудитын хуулийн этгээдийн тогтоосон хугацаанд тухайн алдаа, зөрчлийг арилгаж,” гэж, 39.7 дахь хэсгийн “Тайланг нягтлан шалгах ажиллагааны” гэснийг “Санхүүгийн тайланг хянах” гэж тус тус өөрчилж, 39.4.3, 39.4.4, 39.6 дахь хэсгийг болон мөн зүйлийн 39.7 дахь хэсгийн 2 дахь өгүүлбэрийг тус тус хасах. Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. Санал хураалт гишүүдээ. 53,7 хувиар санал дэмжигдлээ.

38.Төслийн 39 дүгээр зүйлд доор дурдсан агуулгатай 39.5 дахь хэсэг нэмэх:

“39.5.Төрийн аудитын байгууллага төрөөс намд олгосон санхүүжилт, гүйцэтгэлд гаргасан дүгнэлтийг жил бүрийн төсвийн гүйцэтгэлийн тайланд тусган тайлагнана.” Санал гаргасан

ажлын хэсэг. Санал хураалт. 56,1 хувиар санал дэмжигдлээ.

39.Төслийн 40 дүгээр зүйлийн 40.1 дэх хэсгийн “мэдүүлэх” гэснийг “мэдэгдэх” гэж, 40.2 дахь хэсгийн “нягтлан шалгах ажиллагааны явцад” гэснийг “хянах явцад” гэж тус тус өөрчлөх. Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 53,7 хувиар санал дэмжигдлээ.

40.Төслийн 41 дүгээр зүйлийн гарчгийн “Төрөөс олгосон санхүүжилтийг буцааж төлөх” гэснийг “Аудитын дүгнэлтээр тогтоосон алдаа, зөрчлийн үр дагавар” гэж өөрчилж, 41.2, 41.3 дахь хэсгийг хасаж, мөн зүйлийн 41.1 дэх хэсгийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“41.1.Энэ хуулийн 39.6-д заасан хугацаанд алдаа, зөрчлөө арилгаж, санхүүгийн тайлангаа шинэчлэн ирүүлээгүй бол сонгуулийн төв байгууллага тухайн намд энэ хуулийн 27.5-д заасан төрийн санхүүжилтийн (C1 х T1) хэсгийг дараагийн жилд олгохгүй.” Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 56,1 хувиар санал дэмжигдлээ.

41.Төслийн 42 дугаар зүйлийн гарчгийн “, эсхүл ил болгоогүй” гэснийг болон 42.4 дэх хэсгийг тус тус хасаж, 42.1 дэх хэсгийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“42.1.Нам энэ хуулийн 34.5.3, 34.5.4-д заасны дагуу хандивыг шилжүүлээгүй бол сонгуулийн төв байгууллагын шийдвэрээр тухайн нам хууль бусаар авсан хандивыг гурав дахин өсгөсөн дүнгээр сонгуулийн төв байгууллагад төлнө.” Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалтыг хүчингүйд тооцлоо. ХЗБХ-ны дарга Баттөмөрийн Энхбаяр үг хэлье.

Б.Энхбаяр: Энэ нэг ийм үг ерөөсөө уншигдахгүй байна. Энэ найруулгаар янзлах юм уу эсвэл яамаар юм. Сонгуулийн

төв байгууллагын шийдвэрээр тухайн нам хууль бусаар авсан хандив гэдэг үг уншигдаад байна. Тэгэхээр сонгуулийн төв байгууллага нь тухайн намыг хууль бусаар хандив авах шийдвэрийг нь гаргачихсан юм шиг ийм утга логик уншигдаад байна. Хэл зүйн хувьд. Уг нь бол санаа нь бол сонгуулийн төв байгууллагын шийдвэрээр сонгуулийн төв байгууллагад төлнө гэдэг холбоосоор бичсэн юм шиг байна. Уг нь өгүүлбэр.

Тэгэхээр энийг найруулгын хувьд нам хандивыг шилжүүлээгүй бол, шилжүүлээгүй бол хууль бусаар авсан хандив хууль бусаар авсан хандив юм уу, хууль зөрчиж авсан хандив юм уу, хууль зөрчигдөж авсан хандив юм уу? Нам бол хууль бусаар аваагүй байгаад байгаа шүү дээ. Тэр хандив өгч байгаа иргэн чинь л хамгийн гол нь хууль юу яачхаад байгаа байхгүй юу. Өгч байгаа хандивыг нь хэмжээнээс нь илүү өгчихсөн, өгөх ёсгүй гадаадын хүн өгчихсөн. Тэрийг чинь нам чинь өөрөө дансанд нь орж ирж байгаа мөнгө нь гадаадын иргэн үү, Монголын иргэн үү гэдгийг чинь нам чинь мэдэхгүй шүү дээ. Тэгэхээр нам хууль бусаар аваагүй байхгүй юу, намд хууль бусаар өгчихсөн байхгүй юу. Ер нь бол санаа нь.

2 дугаарт сонгуулийн төв байгууллагын шийдвэрээр тухайн нам хууль бусаар авсан хандив гэж уншигдаад байна. Тэгэхээр энэ найруулгын хувьд болж л өгөхгүй байна даа. Энийг найруулахгүй бол.

Л.Мөнхбаатар: Энэ Баттөмөрийн Энхбаяр гишүүний хэлж байгаа зүйл бол үндэслэлтэй байна. Тэгэхгүй бол хууль бусаар, нам хууль бусаар авсан гээд байгаа гэхдээ агуулгыг бол илэрхийлэхгүй байна шүү дээ тийм ээ. Тийм учраас төслийн 41 дүгээр санал хураалт буюу төслийн 42 дугаар зүйл дээр гүйцээн боловсруулах чиглэл өгч байна. Эцсийн найруулга дээр, эцсийн хэлэлцүүлэг дээр Байнгын хороогоор дахин хэлэлцэж орж ирье.

42.Төслийн 43 дугаар зүйлийн 43.1, 43.2 дэх хэсгийн “4 дүгээр сард” гэснийг “5 дугаар сард” гэж, “зохих тоогоор” гэснийг “тухай бүр эмхэтгэж” гэж тус тус өөрчлөх. Санал гаргасан ажлын хэсэг санал хураалт. 56,1 хувиар санал дэмжигдлээ.

43.Төслийн 44 дүгээр зүйлийн 44.2.2 дахь заалтын “болон тарсан” гэснийг хасаж, мөн зүйлийг 7 дугаар зүйлд нэгтгэх. Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 56,1 хувиар санал дэмжигдлээ.

Найруулгынх нь санал байна.

1.Төслийн 8 дугаар зүйлийн 8.6 дахь хэсэг, 26 дугаар зүйлийн 26.3.1 дэх заалтын “нийгмийн” гэсний дараа “сонирхлын” гэж тус тус, 11 дүгээр зүйлийн 11.5 дахь хэсгийн “албан тушаалтны зүгээс” гэсний дараа “заналхийлэх,” гэж, 29 дүгээр зүйлийн 29.3, 29.6 дахь хэсгийн “тайланг” гэсний өмнө “санхүүгийн” гэж, 29.9 дэх хэсгийн “тайланд” гэсний өмнө “санхүүгийн” гэж тус тус нэмэх. Санал гаргасан ажлын хэсэг, санал хураалт. Санал уналаа. ТББХ-ны дарга Нямаагийн Энхболд горимын гаргая. Танай Байнгын хорооны оруулсан асуудал байна даа.

Н.Энхболд: Сая Байнгын хорооны санал дээр өгсөн чинь энэ аппарат буруу ажиллачих шиг боллоо даргаа, та хүчингүй, энэ чинь би өөрөө гаргасан саналаа унагаана гэж байхгүй л дээ. Тийм. Хүчингүй болгоод дахиад санал хурааж өгөөч.

Л.Мөнхбаатар: Аппарат бол буруу гаргана гэж бас байхгүй байх. Тийм ухаалаг байна гэж байхгүй байх. Нямаагийн Энхболд гишүүний гаргасан горимын саналаар саяын санал хураалтыг хүчингүйд тооцох санал хураалт явуулъя. Санал хураалт. 56,1 хувиар санал дэмжигдлээ. Төслийн 3 дугаар зүйлийн 3.1-ийн, горим дэмжигдсэн. Одоо үндсэн санал хураалтаа явуулъя. Саналын

томъёоллыг уншиж танилцуулсан. Санал хураалт. 58,5 хувиар санал дэмжигдлээ.

2.Төслийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.11 дэх заалтын “төрийн санхүүжилт авах эрх үүсэх жил” гэснийг “төрийн санхүүжилтийн эрх үүсэх жил” гэж, 5 дугаар зүйлийн 5.2 дахь хэсгийн “мөшгөн хавчих” гэснийг “мөрдөн мөшгөх” гэж, 5.6 дахь хэсгийн “бичиг баримтад” гэснийг “баримт бичигт” гэж, 7 дугаар зүйлийн 7.1.10 дахь заалтын “хуульд тогтоомжид” гэснийг “хууль тогтоомжид” гэж, “хуульд тогтоомжид” гэснийг “хууль тогтоомжид” гэж гэдэг нь ямар агуулгатай юм бол. Хуульд гэсэн юм байна. “хуульд тогтоомжид” гэснийг “хууль тогтоомжид” гэж, 8 дугаар зүйлийн 8.7 дахь хэсгийн “байдлын” гэснийг “байдлыг хангах” гэж, 9 дүгээр зүйлийн 9.8 дахь хэсгийн “хийж” гэснийг “хийлгээж” гэж, 12 дугаар зүйлийн 12.3.8 дахь заалтын “хөрөнгийн мэдээ” гэснийг “хөрөнгийн мэдээлэл” гэж, 12.4 дэх хэсгийн “хөрөнгийн мэдээнд” гэснийг “хөрөнгийн мэдээлэлд” гэж, 15 дугаар зүйлийн 15.2.3 дахь заалтын “гишүүнчлэлээс” гэснийг “гишүүнээс” гэж, 23 дугаар зүйлийн 23.1 дэх хэсэг, 24 дүгээр зүйлийн 24.1 дэх хэсгийн “10 хоногийн” гэснийг “10 өдрийн” гэж, 25 дугаар зүйлийн 25.2 дахь хэсгийн “гишүүдийн” гэснийг “гишүүний” гэж, 25.3 дахь хэсгийн “Улсын дээд шүүх” гэснийг “Улсын дээд шүүхийн” гэж, 29 дүгээр зүйлийн 29.9 дэх хэсгийн “тооцон бодоход” гэснийг “тооцоолоход” гэж, 30 дугаар зүйлийн 30.2 дахь хэсгийн “шийдвэрлүүлнэ” гэснийг “шийдвэрлэнэ” гэж, 36 дугаар зүйлийн 36.16 дахь хэсгийн “баримтыг” гэснийг “баримт бичгийг” гэж тус тус өөрчлөх. Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. Санал хураалт. 58,5 хувиар санал дэмжигдлээ.

3.Төслийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.4 дэх заалтын “зорилго, бодлогыг тодорхойлсон” гэсний дараах “үндсэн” гэснийг, 5 дугаар зүйлийн 5.7 дахь хэсгийн “хэдийд ч” гэсний дараах “намаас”

гэснийг, 7 дугаар зүйлийн 7.1.8 дахь заалтын “нам” гэснийг, 14 дүгээр зүйлийн 14.4.3 дахь заалтын “буюу” гэснийг, 30 дугаар зүйлийн 30.1.2, 30.3 дахь хэсгийн “үндэсний” гэснийг тус тус хасах. Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 61 хувиар санал дэмжигдлээ.

4.Төслийн талаарх зарчмын зөрүүтэй саналын томъёолол дэмжигдсэнтэй холбогдуулан төслийн бүтэц, нэр томъёо, хэл найруулга, дэс дараалал, бүлэг зүйл, заалтын дугаар, эшлэлийг нийцүүлж өөрчлөх. Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 51,2 хувиар санал дэмжигдлээ. Найруулгын саналууд хураагдаж дууслаа.

Дагасан хуулиудаа явна. Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийн хамт өргөн мэдүүлсэн хууль тогтоолын төслүүдийн талаарх зарчмын зөрүүтэй саналын томъёоллыг танилцуулъя ТББХ-ны дэмжсэн саналууд байна.

1.Төслийн 1 дүгээр зүйлийн “энэ хуульд нийцүүлэн” гэснийг хасах. Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 61 хувиар санал дэмжигдлээ.

2.Төслийн 2 дугаар зүйлийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“2 дугаар зүйл.Нам өөрийн дүрэм, хөтөлбөр, дотоод зохион байгуулалтыг Улс төрийн намын тухай хуультай нийцүүлэх арга хэмжээг 2024 оны 07 дугаар сарын 01-ний өдрөөс хойш 6 сарын дотор авч хэрэгжүүлэх бөгөөд энэхүү өөрчлөлтөө Улсын дээд шүүхэд 30 хоногийн дотор хүргүүлнэ.” Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. Санал хураалтыг хүчингүйд тооцлоо. АН-ын бүлгийн дарга Одонгийн Цогтгэрэл үг хэлье. Цогтгэрэл гишүүн микрофоныг.

О.Цогтгэрэл: Энэ дээр нэг үг байна. Энэ хэрэгжих хугацааг бас олон намууд санал гаргаад, яг намын дотоод дүрэм, дотоод зохион байгуулалт,

дүрэмтэй холбоотой зүйлийг сонгуулийн дараа хэрэгжүүлж эхэлье гэдэг дээр бас ажлын хэсгээс ингээд санал нэгдсэн юм. Тэгэхдээ энэ дээр нөгөө нөхцөл байдал дээр ирэх жилийн парламентын сонгуулийн дүн яаж гарахаас хамаараад хэрвээ намууд магадгүй цөөн биш намууд эвсэх нэгдэх үйл ажиллагаа явагдах ийм нөхцөл байдал үүсэхийг бас таашигүй. Тэр тохиолдолд нөгөө 7 сарын 1-нээс хууль хэрэгжээд эхэлчихсэн. Зарим намууд чинь төлөөллийн төв байгууллага ч үгүй байдаг. Тэгэхээр энэ хугацаанд тийм хууль, эрх зүйн хувьд тийм хүндрэлтэй байдал бас үүсэх юм биш байгаа? Магадгүй Засгийн газрын чинь байгуулах хугацаа чинь өөрөө хуулийн хугацаатай. Тэгэхээр энийг яг энэ ажлын хэсэг энэ тэр дээрээ бид нар бас энэ үүсэж болох хүндрэлийг харгалзсан, ярьсан, харгалзсан, тооцсон зүйлүүд ер нь байгаа билүү? Энийг бас ингээд анхаарах хэрэгтэй юм болов уу. Энэ чинь хариулж болдог билүү? Болохгүй. Тэгэхээр энийг ер нь дараа ажлын хэсэг дээр бас нэлээн энийг нь уян хатан байдлаар зарим зүйлүүдийг харгалзаж үзэх шаардлагатай юм шиг санагдаж байна.

Л.Мөнхбаатар: ТББХ-ны дарга Нямаагийн Энхболд үг хэлье. Энхболд даргын микрофоныг өгөөрэй.

Н.Энхболд: Ямар ч байсан энүүгээрээ явуулчихъя. Тэгээд хэдүүлээ ярь. Тэгээд ер нь бол жишээ нь эвсэл энэ тэр болно гээд намууд сонгуулийн өмнө яривал эсхүл сонгуулийн ер нь өмнө л ярьж таарна л даа. Дараа нь бараг л хэцүү л байх. Тэгэхдээ тэрэн дотроо нөгөө бас бололцоотой хувилбаруудаа тооцсон байхаар гэрээ юмнуудаа хийсэн байх нь зүйтэй болов уу. Ямар ч байсан үргэлжлүүлээд хэдүүлээ яаж болох вэ гэдгийг нь бас нэг давхар яриад, ядаж протокол юманд тусгаад үлдээчихье.

Л.Мөнхбаатар: Гишүүд үг хэлж дууслаа. Саналын томъёоллыг уншиж танилцуулсан. Санал хураалт явуулъя.

Санал хураалт. 56,1 хувиар санал дэмжигдлээ.

3.Төслийн 3 дугаар зүйлийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“3 дугаар зүйл.Намд төрөөс үзүүлэх санхүүгийн дэмжлэг, намын санхүүгийн тайлан гаргах, тайланг нийтэд мэдээлэх, намыг идэвхгүйд тооцохтой холбоотой зохицуулалт нь Улсын Их Хурлын ээлжит сонгуулийн дүнгээр байгуулагдах Улсын Их Хурлын бүрэн эрхээ хэрэгжүүлж эхэлсэн өдрөөс хэрэгжинэ.” Санал гаргасан ажлын хэсэг. Дуламдоржийн Тогтохсүрэн гишүүн үг хэлье.

Д.Тогтохсүрэн: Дарга энэ дээр Улсын Их Хурлын 2024 оны ээлжит гэдэг үгийг оруулмаар байна. 2024 гэдэг үг оруулмаар байгаа юм. Тэгэхгүй бол хэзээний ээлжит, ээлжит бус болчих гээд байгаа юм. Тийм учраас энийг, үгүй ээ үгүй, орхиулж яах юм бэ? Зүгээр дэмжигдчихье. Тэрийг редакцияар авах уу, найруулгаар авах уу? Ажлын хэсэг ямар ч байсан яриад, 2024 гэдэг үг оруулчихмаар байгаа юм. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Санал хураалт явагдах гэж байна шүү дээ. Гэхдээ энэ юу юм уу, 2024 гэж хийхээр бол энэ чинь өөрөө зарчмын шинжтэй нэг бол чиглэл авах юм уу аль эсвэл юу, яах юм уу? Тэгэхгүй бол наадуул чинь орох боломжгүй болно шүү дээ. Ажлын хэсгийн ахлагч Дуламдоржийн Тогтохсүрэнгийн гаргасан саналаар саналын дагуу энэ 3 дахь санал буюу 3 дугаар зүйлийг гүйцээн боловсруулах чиглэл өгч байна.

Дараагийнхаа хуулийг оръё. Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийн талаарх зарчмын зөрүүтэй саналын томъёоллыг танилцуулъя. ТББХ-ны дэмжсэн санал байна.

Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийг хууль санаачлагчид буцаах. Санал гаргасан ажлын хэсэг, санал хураалт. 61 хувиар санал дэмжигдлээ. Энэ хууль, хуулийн төслийг хууль санаачлагчид буцаах тогтоол санал дэмжигдсэнтэй холбогдуулаад Их Хурлын тогтоол гарна. Монгол Улсын Их Хурлын тогтоол. Хуулийн төсөл буцаах тухай. Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 41 дүгээр зүйлийн 41.10 дахь хэсгийг үндэслэн Монгол Улсын Их Хурлаас тогтоох нь.

1.Монгол Улсын Ерөнхийлөгчөөс 2023 оны 4 дүгээр сарын 14-ний өдөр Улсын Их Хуралд Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийн хамт өргөн мэдүүлсэн Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийг буцаах нь зүйтэй гэсэн Байнгын хорооны санал, дүгнэлт гаргасныг нэгдсэн хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонх дэмжсэн тул хууль санаачлагчид нь буцаасугай. Тогтоолын төсөл батлагдсанд тооцлоо.

Улсын тэмдэгтийн хураамжийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн талаарх зарчмын зөрүүтэй саналын томъёоллыг танилцуулъя. ТББХ-ны дэмжсэн санал байна.

1.Төсөлд доор дурдсан агуулгатай 2 дугаар зүйл нэмэх.

“2 дугаар зүйл. Улсын тэмдэгтийн хураамжийн тухай хуулийн 15 дугаар зүйлийн 15.2 дахь хэсгийн “Улс төрийн нам, шашны байгууллагыг” гэснийг “Шашны байгууллагыг” гэж, 15.2.3, 15.2.4, 15.2.5 дахь заалтын дугаарыг “15.2.1, 15.2.2, 15.2.3” гэж тус тус өөрчилсүгэй.” Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 56,1 хувиар санал дэмжигдлээ.

Зөрчлийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийн талаарх зарчмын зөрүүтэй саналын томъёоллыг танилцуулъя. ТББХ-ны дэмжсэн санал байна.

1.Төслийн 1 дүгээр зүйлийн 1 дэх заалтын 17.2 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн “арван мянган нэгжтэй” гэснийг “тухайн мөнгөн дүнг, эсхүл мөнгөн бус хөрөнгө, үйлчилгээг зах зээлийн дундаж ханшаар үнэлсэн дүнг нэг аравны тав дахин үржүүлсэнтэй” гэж өөрчлөх. Үг авах юм уу? Баттөмөрийн Энхбаяр гишүүн үг хэлье.

Б.Энхбаяр: Энэ бол Зөрчлийн хуульд өөрчлөлт орж байгаа өөрчлөлт байна. Зөрчлийн хуульд ийм хууль зүйн техникт байхгүй томъёолол орж ирж байх юм. Энэ үйлчилгээг зах зээлийн дундаж ханшаар үнэлсэн дүнг 1,5 дахин үржүүлсэнтэйгээр торгоно гэж одоо ер нь ямар энэ Зөрчлийн хууль чинь агуулга нь ийм шүү дээ шууд хэрэгжинэ, хэн нэгэн энийг дунд нь тайлбарлахгүй, ихэсгэж, багасгахгүй, хэдэн нэгжээр торгоно гээд шууд хэлдэг хууль байхгүй юу техник нь. Тэгэхэд чинь энэ чинь одоо энд хөрөнгийн үнэлгээ яригдах нь байна. Нэг эмээл байна, эмээл энэ эмээл бол 1 тэрбумын эмээл л дээ. Хүннү хааны эмээл. Энэ бол Энх-Амгалан хааны хөрөг, хөөрөг. Энэ чинь бүүр Зөрчлийн хуулиасаа бүүр салаад явчихлаа. Зөрчлийн хуульд ийм шийтгэл байхгүй шүү дээ. Энэ чинь шууд хэрэгждэг улаан гэрлээр гарлаа бол тэр 50км цагийн хурдтай байна уу, 100км цагийн хурдтай байна уу тэр падгүй байдаг байхгүй юу. Шууд тас, хэдэн төгрөг. Гудамжинд хог хаялаа. Чи шилэн сав хаясан уу, том хог хаясан уу, жижиг цаас хаясан уу ер падгүй. Энийг чинь ингэж үнэлдэггүй хууль байхгүй юу. Зөрчлийн хуулийн онцлог нь тэндээ байдаг юм. Хүн тайлбарладаггүй. Шууд хэрэгждэг. Энэ чинь болохоор бүр үнэлгээ хөрөнгийн үнэлгээ болоод явчихлаа шүү дээ энэ чинь. Ингээд ихэсгэж, багасах уу болоод явчихлаа энэ. Ийм шийтгэл би Зөрчлийн хуульд мэдэхгүй байгаад байна.

Тэгэхээр энэ Зөрчлийн хуулийн шийтгэлийг энэ уг нь ХЗБХ-гоор л ордог байсан, ер нь орохоо болиод ерөөсөө ийм, ийм шийтгэлүүд. Тэгээд насанд хүрээгүй мал хурьцуулна гэдэг юм чинь ер нь энэ ХЗБХ-гоор ордоггүйгээс болоод л яригдаад байгаа шүү дээ энэ чинь. Тэгээд ийм томъёололтой хуулиуд орж ирдэг.

Л.Мөнхбаатар: Энхбаяр гишүүний гаргасан саналаар уг төслийн заалтуудыг Зөрчлийн хуулийн үзэл баримтлал болон хуулийн бичилтийн техникт нийцүүлэн дахин боловсруулъя. Гүйцээн боловсруулах чиглэл өгч байна. Хуулийн төслийг Байнгын хорооны эцсийн хэлэлцүүлэг дээр анхаараарай. Энэ дараагийнхыг нь бол хураагаад явчхаж болох юм байна тийм ээ? Саяынхаас бусад нь болохоор юм байна. Бусад нь бол зөвхөн мөнгөн дүнгээр юм байна. Тийм ээ.

2.Төслийн 1 дүгээр зүйлийн 1 дэх заалтын 17.2 дугаар зүйлийн 5 дахь хэсгийн “нэг банк дахь нэг дансаар хүлээн аваагүй бол арван мянган нэгжтэй” гэснийг “банкны нэг дансаар хүлээн аваагүй бол тухайн орлогын мөнгөн дүнг хоёр дахин үржүүлсэнтэй” гэж өөрчлөх. Санал гаргасан ажлын хэсэгт. Санал хураалт. 56,1 хувиар санал дэмжигдлээ.

3.Төслийн 1 дүгээр зүйлийн 1 дэх заалтын 17.2 дугаар зүйлийн 6 дахь хэсгийн “арван мянган нэгжтэй” гэснийг “тухайн мөнгөн дүнг хоёр дахин үржүүлсэнтэй” гэж өөрчлөх. Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 56,1 хувиар санал дэмжигдлээ.

4.Төслийн 1 дүгээр зүйлийн 1 дэх заалтын 17.2 дугаар зүйлийн 7 дахь хэсгийн “арван мянган нэгжтэй” гэснийг “тухайн хандивын мөнгөн дүнг хоёр дахин үржүүлсэнтэй” гэж өөрчлөх. Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. Засгийн газрын гишүүн Их Хурлын гишүүнээр давхар хашиж байгаа гишүүдээс бол манай Эрүүл мэндийн сайд Содномын Чинзориг бол Улсын Их Хурлын

үйл ажиллагаа, Байнгын хороо, чуулганы нэгдсэн хуралдаанд бол хамгийн идэвхтэй сайн оролцож байгааг бас тэмдэглэн хэлье. 58,5 хувиар санал дэмжигдлээ.

4.Төслийн 1 дүгээр зүйлийн 1 дэх заалтын 17.2 дугаар зүйлийн 7 дахь хэсгийн “арван мянган нэгжтэй” гэснийг “тухайн хандивын мөнгөн дүнг хоёр дахин үржүүлсэнтэй” гэж өөрчлөх. Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 61 хувиар санал дэмжигдлээ.

Тав.Шилэн дансны тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийн талаарх зарчмын зөрүүтэй саналын томъёоллыг танилцуулъя. ТББХ-ны дэмжсэн санал байна.

1.Төслийн 2 дугаар зүйлийн 1 дэх заалтын “энэ хуулийн 3.1.6-д заасны дагуу” гэснийг хасах. Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 61 хувиар санал дэмжигдлээ.

Хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн талаарх зарчмын зөрүүтэй саналын томъёоллыг танилцуулъя. ТББХ-ны дэмжсэн санал байна.

1.Төсөлд доор дурдсан агуулгатай 1 дүгээр зүйл нэмэх:

“1 дүгээр зүйл.Хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн тухай хуулийн 3 дугаар зүйлд доор дурдсан агуулгатай 3.2 дахь хэсэг нэмсүгэй:

“3.2.Улс төрийн намыг шинээр үүсгэн байгуулах, өөрчлөн байгуулах, татан буулгах, түүний мэдээлэлд оруулсан өөрчлөлтийг намын бүртгэлд бүртгэх, иргэн, хуулийн этгээд, эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтанд лавлагаа олгох, намын бүртгэл хөтлөхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулахад энэ хууль үйлчлэхгүй.” Үг хэлэх юм уу? Баттөмөрийн Энхбаяр гишүүн үг хэлье.

Б.Энхбаяр: Энэ бичилтийн хувьд нэг хууль зүйн техникийн хувьд нэг буруу текстэйгээр төгсөөд байна. Харилцааг зохицуулахад энэ хууль үйлчлэхгүй гэж төгсөөд байна. Хууль үйлчилнэ, үйлчлэхгүй гэдэг заалт хуульд бичигддэггүй. Хууль бол ерөөсөө л үйлчилнэ. Хууль ийм харилцааг зохицуулна, зохицуулахгүй гэж бичигддэг байхгүй юу. Аягүй бол 1/3 нь энэ харилцааг зохицуулна гэсэн нэг ийм заалт л байгаа байх гэж би бодож байна. Томьёололтой. Тэгвэл энэ 2/3 нь холбогдсон харилцааг энэ хуулиар зохицуулахгүй гэж төгсөх ёстой. Энэ хуулиар зохицуулахгүй гэж. Тэрнээс биш энэ хууль үйлчлэхгүй гэдэг ийм хууль зүйн техник байхгүй. Хууль бол ерөөсөө л үйлчилнэ, бүх хууль үйлчилнэ, бүх хууль үйлчилнэ. Энэ хууль нь үйлчилдэг хууль, энэ хууль нь үйлчилдэггүй хууль гэсэн ойлголт байхгүй. Тэгэхээр энэ яах вэ энийг?

Л.Мөнхбаатар: Ингэе наадах чинь бол бас үндэслэлтэй байна. Үйлчлэхгүй гэдэгт томьёолол бол хэрэглэдэггүй байгаа. Тийм учраас нэг бол зохицуулахгүй гэж томьёолно, үгүй бол энэ зүйл хамаарахгүй гэдэг бас үгээр хамаарахгүй гэдэг үгээр томьёолж болно. Ийм учраас энэ ТББХ-ны энэ дэмжсэн энэ санал буюу Хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн тухай хуулийн 3 дугаар зүйлд оруулж байгаа энэ нэмэлтийг гүйцээн боловсруулах чиглэл өгч байна. Хуульд нийцүүлэх гэсэн нэр томьёонд оновчтой нэр томьёолох гэсэн ийм чиглэлээр гүйцээн боловсруулах чиглэл өгч байна.

Монгол Улсын Шүүхийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн талаарх зарчмын зөрүүтэй саналын томьёоллыг танилцуулъя. ТББХ-ны дэмжсэн санал байна.

1.Төсөлд доор дурдсан агуулгатай 1 дүгээр зүйл нэмэх.

“1 дүгээр зүйл.Монгол Улсын шүүхийн тухай хуулийн 85 дугаар зүйлд

доор дурдсан агуулгатай 85.6 дахь хэсэг нэмсүгэй.

“85.6.Улсын дээд шүүхийн Тамгын газар нь энэ хуулийн 25.8.8-д заасан бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэхэд туслах чиг үүрэг бүхий нэгжтэй байна.” Санал гаргасан ажлын хэсэг. Чиглэл авах юм уу? Ажлын хэсгийн ахлагч Дуламдоржийн Тогтохсүрэн үг хэлье.

Д.Тогтохсүрэн: 85.6 дахь заалттай холбогдуулаад энэ дээр гүйцээн боловсруулах чиглэл өгөөч гэх гэж байгаа юм. Энийг нөгөө ярилцсанаас хойш бид нар нөгөө холбогдох байгууллагатай нь бас ярьж, томьёоллыг өөрчлөх ийм шаардлага үүсээд байгаа юм. Тийм учраас би энэ зүйл, заалтыг таныг гүйцээн боловсруулах чиглэл өгөөч гэж хэлэх гэж байгаа юм. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Энэ ТББХ-ны дэмжсэн санал дээр 85.6 дээр гүйцээн боловсруулах чиглэл өглөө.

2.Төслийн 1 дүгээр зүйлийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулж, 2 дугаар зүйл болгох:

“2 дугаар зүйл.Монгол Улсын шүүхийн тухай хуулийн 25 дугаар зүйлийн 25.8.8 дахь заалтыг доор дурдсанаар өөрчилсүгэй:

25.8.8.Улс төрийн намыг бүртгэх, бүртгэхээс татгалзах, идэвхгүй болон идэвхтэйд тооцох, татан буулгах, тамга тэмдгийн хяналтын, регистрийн, хувийн хэргийн дугаар, гэрчилгээ олгох, хүчингүй болгох, эдгээртэй холбогдсон бүртгэл болон намын нэрийн сан хөтлөх, лавлагаа олгох;” Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 53,7 хувиар санал дэмжигдлээ.

Сонгуулийн төв байгууллагын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн талаарх зарчмын зөрүүтэй саналын томьёоллыг

танилцуулъя. ТББХ-ны дэмжсэн санал байна.

1.Төслийн 1 дүгээр зүйлийг хасах. Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 53,7 хувиар санал дэмжигдлээ.

2.Төслийн 2 дугаар зүйлийн 1 дэх заалтыг хасаж, 2 дахь заалтыг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“7.6.Хороо улс төрийн намын үйл ажиллагааны талаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

7.6.1.Улс төрийн намын тухай хуулийн 9.10-т заасан мэдээллийн сан бүрдүүлж, нийтэд мэдээлэх;

7.6.2.төрийн санхүүжилт авах тухай хүсэлт гаргах маягтыг батлах;

7.6.3.намд өгөх хандивын бүртгэлийг хөтлөх маягтыг батлах;

7.6.4.хуульд заасан үндэслэл журмын дагуу намыг тараах тухай санал гаргах;

7.6.5.намд олгох төрийн санхүүжилтийн хэмжээг тогтоож, төсөвт суулган олгох;

7.6.6.намд төрөөс үзүүлэх хууль бус дэмжлэгийг олгох, шийдвэрлэх; гэнэ үү. намд төрөөс үзүүлэх шууд бус дэмжлэгийг олгох, шийдвэрлэх;

7.6.7.Улс төрийн намын тухай хуулийн 8.9, 10.3-т заасны дагуу хяналт хэрэгжүүлэх;

7.6.8.Улс төрийн намын тухай хуулийн 26.6-д заасны дагуу шийдвэр гаргах;

7.6.9.улс төрийн намын санхүүгийн тайланд хяналт тавих;

7.6.10.Улс төрийн намын тухай хуульд заасан бусад бүрэн эрх.” Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. Гишүүдээ санал хураалт. 58,5 хувиар санал дэмжигдлээ.

3.Төсөлд доор дурдсан агуулгатай 2 дугаар зүйл нэмэх:

“2 дугаар зүйл.Сонгуулийн төв байгууллагын тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлийн 11.1 дэх хэсгийн “ажлын албанд” гэснийг “Тамгын газарт” гэж, 15 дугаар зүйлийн гарчгийн “ажлын алба” гэснийг “Тамгын газар” гэж, 15.1 дэх хэсгийн “ажлын албатай” гэснийг “Тамгын газартай” гэж, мөн хэсгийн “Хороо батална.” гэснийг “Хороо батална. Тамгын газрын орон тооны дээд хязгаарыг Улсын Их Хурал тогтооно.” гэж, 15.2 дахь хэсгийн “ажлын албаны” гэснийг “Тамгын газрын” гэж тус тус өөрчилсүгэй.” Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 56,1 хувиар санал дэмжигдлээ.

Хууль баталсантай холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийн талаарх зарчмын зөрүүтэй саналын томъёоллыг танилцуулъя. ТББХ-ны дэмжсэн санал байна.

1.Тогтоолын төслийн 1 дэх хэсгийн “нарийвчилсан журам, арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхийг Монгол Улсын Засгийн газар /Л.Оюун-Эрдэнэ/,” гэснийг “журам батлах, зохион байгуулалтын холбогдох арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхийг Монгол Улсын дээд шүүх /Д.Ганзориг/,” гэж өөрчлөх. Санал гаргасан ажлын хэсэг. Үг авах юм уу? Ажлын хэсгийн ахлагч Дуламдоржийн Тогтохсүрэн үг хэлье.

Д.Тогтохсүрэн: Баярлалаа. Энэ тогтоолын төсөл дээр энэ Ерөнхий сайдад даалгасан заалтыг өөрчилж, Дээд шүүхэд чиглэл өгөхтэй холбоотой асуудал байгаа юм. Тэгээд энэ дээр бас найруулгын редакцын хувьд нэлээн харж үзмээр юмнууд гараад байгаа учраас таныг энэ 1 дүгээр заалт дээр гүйцээн боловсруулах чиглэл өгөөч гэж хүсэж байна.

Л.Мөнхбаатар: Тэгье. Засгийн газар байсныгаа Дээд шүүх болгож байгаа юм байна шүү дээ тийм ээ? Тийм учраас найруулгын хувьд дахин авч үзэх шаардлага байгаа юм байна. Ийм учраас тогтоолын төслийн нэг дэх хэсэг дэх хэсэг дээр гүйцээн боловсруулах чиглэлийг өгч байна.

2.Тогтоолын төслийн 3 дахь заалтыг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулах:

“3.Энэ тогтоолыг Улс төрийн намын тухай хууль хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдсүгэй.” Санал гаргасан ажлын хэсэг. Санал хураалт. 63,4 хувиар санал дэмжигдлээ. Зарчмын зөрүүтэй саналын томъёоллоор санал хурааж дууслаа. Улс төрийн намын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийг эцсийн хэлэлцүүлэгт бэлтгүүлэхээр ТББХ-нд шилжүүлээ.

16.08 цаг